

**Basisrapport voor de
Rode Lijst Vogels 2016
volgens Nederlandse en
IUCN-criteria**

André van Kleunen,
Ruud Foppen &
Chris van Turnhout

Sovon-rapport 2017/34

Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria

André van Kleunen, Ruud Foppen & Chris van Turnhout

Dit rapport is samengesteld in opdracht van het
Ministerie van Economische Zaken

Ministerie van Economische Zaken

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland 2017

Dit rapport is samengesteld in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken

Wijze van citeren: van Kleunen A., Foppen R. & van Turnhout C. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Illustratie omslag: Harvey van Diek

Opmaak: John van Betteray

ISSN-nummer: 2212 5027

Sovon Vogelonderzoek Nederland
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
e-mail: info@Sovon.nl
website: www.Sovon.nl

Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Sovon en/of opdrachtgever.

Inhoud

Samenvatting	3
Summary	5
1. Inleiding	7
1.1. Achtergrond Rode Lijst	7
1.2. Verantwoording	7
1.3. Leeswijzer	8
2. Methode	9
2.1. Categorieën en selectiecriteria voor de Rode Lijst	9
2.2. Nederlandse criteria: indeling op basis van trend en zeldzaamheid	9
2.3. IUCN-criteria	12
2.3.1. IUCN-categorieën voor regionale Rode Lijsten	12
2.3.2. Indeling in IUCN-categorieën	14
2.4. Basisgegevens	15
2.4.1. Taxonomie en te beschouwen en niet te beschouwen (onder)soorten	15
2.4.2. Nederlandse criteria	20
2.4.3. IUCN-criteria	22
3. Rode Lijst volgens Nederlandse criteria	25
3.1. Voorstel Rode Lijst 2016	25
3.2. Vergelijking met Rode Lijst 2004	27
3.2.1. Reconstructie van de Rode Lijst 2004	27
3.2.2. Vergelijking (gereconstrueerde) Rode Lijst 2004 en Rode Lijst 2016	27
3.3. Soortbesprekingen	30
3.3.1. Verdwenen soorten	31
3.3.2. Ernstig bedreigde soorten	36
3.3.3. Bedreigde soorten	43
3.3.4. Kwetsbare soorten	53
3.3.5. Gevoelige soorten	67
3.3.6. Soorten die niet meer op de Rode Lijst staan	90
4. Vergelijkingen	93
4.1. Vergelijking met IUCN Rode Lijst	93
4.2. Vergelijking met internationale Rode Lijsten	96
5. Knelpunten en maatregelen	99
6. Monitoring en evaluatie	101
Referenties	102
Bijlagen	104
Bijlage 1. Totale soortenlijst en uitkomsten toepassing Nederlandse criteria	104
Bijlage 2. Uitkomsten toepassing IUCN-criteria	109

Samenvatting

In dit rapport is een voorstel voor een herziene Rode Lijst Vogels opgenomen en onderbouwd. Wanneer het Ministerie van Economische Zaken deze lijst publiceert in de Staatscourant, zal daarmee de Rode Lijst van 2004 zijn vervangen.

In dit rapport wordt tevens een regionale Rode Lijst volgens de internationaal gebruikte criteria van de IUCN gepresenteerd, zodat de situatie in Nederland kan worden vergeleken met die in andere landen.

Van de 196 vogeltaxa (soorten/ondersoorten) die regelmatig in Nederland broeden of broedden sinds 1900, is bepaald of ze volgens de Nederlandse criteria op de Rode Lijst moeten worden opgenomen. De Rode Lijst 2016 omvat 87 taxa. Deze zijn als volgt verdeeld over de Rode Lijst categorieën:

- 9 Verdwenen uit Nederland
- 10 Ernstig bedreigd
- 12 Bedreigd
- 19 Kwetsbaar
- 37 Gevoelig

De overige 109 taxa zijn Thans niet bedreigd.

Om de nieuwe Rode Lijst op een zuivere manier te vergelijken met de Rode Lijst 2004 is deze laatste gereconstrueerd op grond van kennisverbeteringen sindsdien. De gereconstrueerde Rode Lijst 2004 bestaat uit 81 taxa, 6 soorten minder dus dan de Rode Lijst 2016. Relatief gezien is het aantal Rode Lijsttaxa echter gelijk gebleven; voor de Rode Lijst 2016 zijn namelijk meer taxa beschouwd.

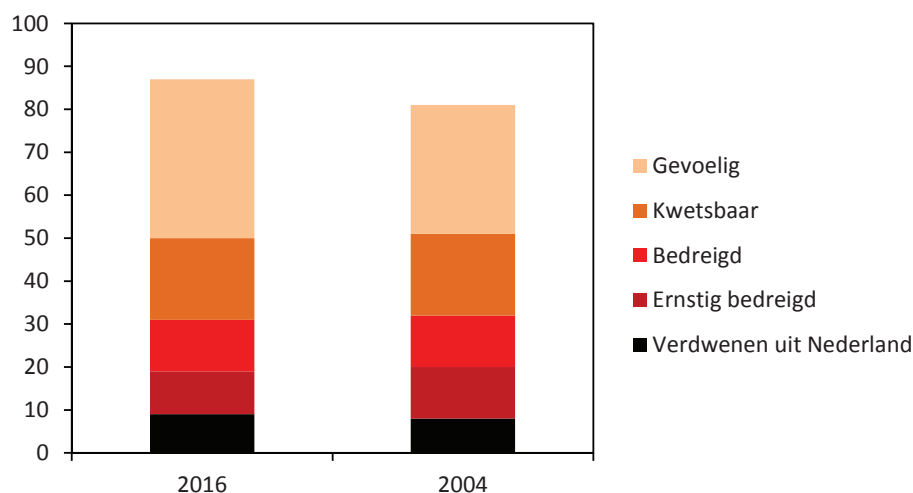
De Rode Lijst volgens de Regionale IUCN-criteria omvat 89 taxa, 2 meer dus dan de Rode Lijst volgens Nederlandse criteria. Deze zijn als volgt over de categorieën verdeeld.

- 9 Regionally Extinct
- 15 Critically Endangered
- 30 Endangered
- 18 Vulnerable
- 17 Near Threatened

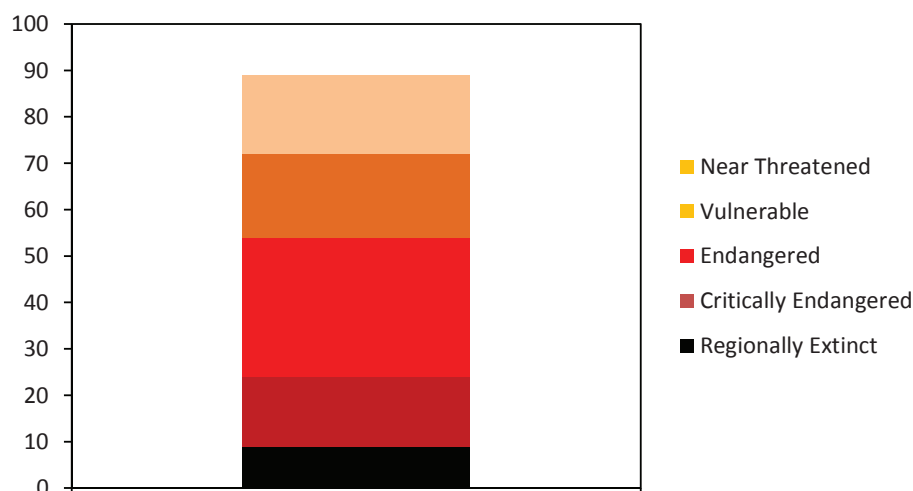
De overige 107 taxa zijn volgens de IUCN-criteria niet bedreigd en komen in de categorie Least Concern.

De knelpuntenanalyse van de soorten van de Rode

Aantal soorten per Rode-Lijstcategorie in 2016 en 2004 (na herziening, zie tekst).

Aantal soorten per categorie op de Rode Lijst volgens IUCN-criteria.

Lijst volgens Nederlandse criteria laat zien dat de belangrijkste knelpunten betrekking hebben op de allerlei aspecten die gerelateerd zijn aan intensivering van de landbouw, en daarnaast aan sterke regulering door de mens van (half)natuurlijke systemen. Tenslotte speelt een breed spectrum aan andere typen knelpunten speelt een rol, zoals de omstandigheden in de doortrek- en overwinteringsgebieden en de gevolgen van klimaatverandering. De meeste Rode Lijstsoorten staan aan meerdere drukfactoren tegelijk bloot.

Voor het actualiseren van Rode Lijst is de informatie uit het landelijke broedvogelmeetnet cruciaal. Dit is stevig verankerd in het Netwerk Ecologisch Monitoring. Dit geldt niet voor het verspreidingsonderzoek, waarvoor periodiek atlasonderzoek, belangrijk is. Tenslotte is systematische monitoring gewenst van drukfactoren en de demografie van vogelsoorten. Dit om beter te leren begrijpen welke drukfactoren van belang zijn, hoe deze een vogelpopulatie beïnvloeden en welke maatregelen het meest effectief zullen zijn om de situatie te verbeteren.

Summary

In this report we present a proposal for a revised Red List for breeding birds. If the Dutch Ministry of Economic Affairs (EZ) publishes this list in the government gazette, the Red List of 2004 will be replaced.

In addition, this report presents a regional Red List following the internationally used criteria of the IUCN, so that the situation in the Netherlands can be compared with that in other countries.

All 196 taxa (species/subspecies) regularly reproducing (or did so in the past, but after 1900) in the Netherlands were assessed in order to decide whether they should be red-listed according to the criteria of the Dutch government. The Red List contains 87 taxa, subdivided in categories as follows:

- 9 Extinct in The Netherlands
- 10 Critically endangered
- 12 Endangered
- 19 Vulnerable
- 37 Susceptible

The other 109 taxa are Not threatened at present.

In order to make a clean comparison between the new Red List and the 2004 Red List, the latter has been reconstructed using improved knowledge. The reconstructed 2004 Red List comprises 81 taxa. The relative number of Red listed taxa did not change however, because the number of evaluated increased.

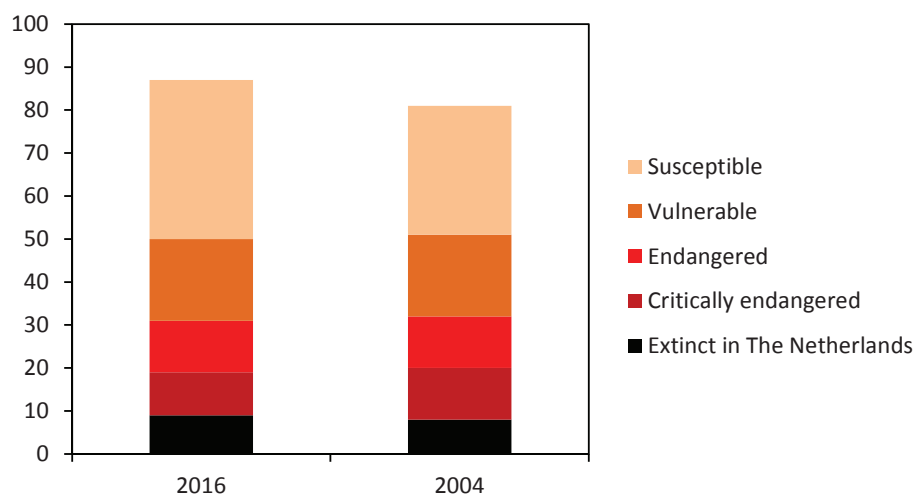
According to the IUCN criteria, 89 taxa feature on the Red List. These are categorized as follows:

- 9 Regionally Extinct
- 15 Critically Endangered
- 30 Endangered
- 18 Vulnerable
- 17 Near Threatened

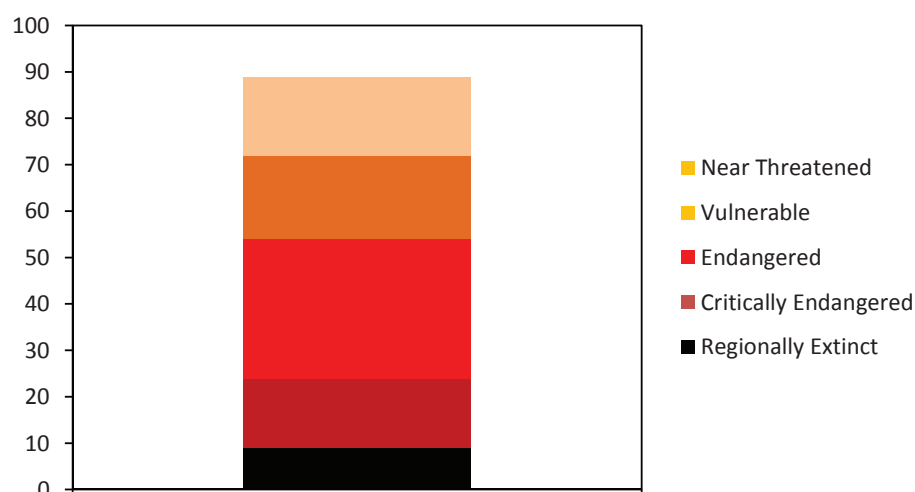
The other 107 taxa were assessed as not threatened and belong to Least Concern.

Most environmental pressures that are affecting red listed taxa are related to modern farming practices and the strong regulation of (half)natural systems in the Netherlands. Besides, a wide spectrum of other pressures is relevant, such as adverse circumstances for migrants during migration and in wintering

Number of species per Red List category in 2016 and 2004. For both Red Lists the current Dutch criteria were applied.

Number of species per Red List category, according to the IUCN criteria.

areas. Furthermore there are indications for negative consequences of climate change to Dutch bird populations. Most Red-listed taxa are facing several types of pressures simultaneously.

With respect to future Red List updates information from national bird monitoring schemes remains crucial. The Dutch breeding bird scheme is part of the “Netwerk Ecologische Monitoring” of the Dutch

government. However, this is not the case for monitoring of species’ distribution, which is also important for applying Red List criteria. Last but not least systematic monitoring of pressures and demography is desired to evaluate the relative importance of pressures, the way they affect bird populations and the formulation of best management options to counteract the declines.

1. Inleiding

Het ministerie van Economische Zaken (EZ) heeft eind 2015 opdracht verleend aan Sovon Vogelonderzoek Nederland om een voorstel te doen voor een nieuwe Rode Lijst Vogels. Aan de hand van dit voorstel zal het ministerie van Economische Zaken de officiële Rode Lijst vaststellen en publiceren in de Staatscourant. Deze nieuwe Rode Lijst zal de in 2004 door de toenmalige Staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij vastgestelde Rode Lijst (Staatscourant 2004, nr. 218) vervangen.

De opdracht was tweeledig: ten eerste het toepassen van de bestaande, nationale criteria van het ministerie van Economische Zaken voor het opstellen van Rode Lijsten en ten tweede het toepassen van de internationale criteria van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN). Deze laatste maken het mogelijk om internationaal de toestand van soortengroepen te vergelijken. Ook in 2004 is volgens dezelfde werkwijze zowel een Rode Lijst volgens de nationale criteria als volgens die van de IUCN gemaakt (Hustings *et al.* 2004).

Dit rapport is het resultaat van de uitvoering van deze opdracht en bevat dus een voorstel voor een herziene Rode Lijst Vogels (2016) volgens de nationale criteria en volgens de IUCN criteria.

De Rode Lijst Vogels 2016 heeft net als de voorgaande Rode Lijsten van 1994 en 2004 alleen betrekking op broedvogels.

1.1. Achtergrond Rode Lijst

Rode Lijsten (*Red Lists*) zijn een internationaal toegepast middel om de status van soorten (aantallen, populatietrends, verspreiding) te bepalen, en in het bijzonder de aandacht te vestigen op soorten of ondersoorten die bedreigd worden of kwetsbaar zijn. Het opstellen van lijsten met bedreigde dieren en planten is begonnen met de publicatie van wereldomvattende Rode Lijsten, waarvan de eerste voor vogels bijna 40 jaar geleden door de IUCN werd gepubliceerd. De IUCN heeft BirdLife International aangewezen als de organisatie die de wereld Rode Lijst voor vogels opstelt. De laatste actualisatie verscheen in 2016 (BirdLife International 2016. Handbook of the Birds of the World and BirdLife International digital checklist of the birds of the world. Version 9). Het ministerie van EZ beschouwt het opstellen van Rode Lijsten als een invulling van de Conventie van Bern (artikel 1 en 3), het Verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu in Europa. Het is specifiek voor vogels ook

een verplichting die voortvloeit uit de Vogelrichtlijn (EG-Richtlijn 79/409 van 2 april 1979, artikel 10 en Bijlage V).

Daarnaast zijn opeenvolgende Rode Lijsten een graadmeter voor de effectiviteit van het natuurbeleid, zoals onder andere vormgegeven in de jaarlijks geactualiseerde 'Rode Lijst indicator' van het ministerie van EZ, een graadmeter voor voortgang in het halen van de 2020 CBD Aichi-doelen, en een communicatiemiddel richting publiek. Ook geven ze richting aan het terreinbeheer, onder meer in de vorm van potentiële 'doelsoorten'. De Rode Lijsten van de IUCN zijn een graadmeter op wereldschaal voor het risico op uitsterven van de soorten. Hoewel de IUCN rode lijst expliciet alleen uitstervingsrisico weergeeft zijn de wereldwijde IUCN rode lijsten een belangrijk hulpmiddel bij de selectie van soorten waarvoor maatregelen ter behoud noodzakelijk zijn. Meer dan de Nederlandse Rode Lijsten zijn de IUCN Rode Lijsten uitsluitend gericht op het bepalen van het risico van uitsterven.

De eerste Nederlandse Rode Lijst Vogels werd in 1985 vastgesteld (Staatscourant 10 december 1985, nr. 240). Deze lijst werd zo'n 10 jaar later herzien met de publicatie van de tweede Nederlandse Rode Lijst Vogels in 1994 (Staatscourant 28 januari 1994, nr. 20), en met de derde Rode Lijst in 2004 (Staatscourant 2004, nr. 218). Dat is inmiddels meer dan 12 jaar geleden, tijd dus voor een vierde Rode Lijst Vogels.

De eerdere Rode Lijsten zijn voorzien van een apart gepubliceerde toelichting. Voor die van 1994 is dit *Bedreigde en kwetsbare vogels in Nederland. Toelichting op de Rode Lijst* (Lina & van Ommering 1996). Voor die Rode Lijst is ook een basisrapport gepubliceerd *Rode lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland* (Osieck & Hustings 1994) en twee publieksuitgaven: *Vogels van de Rode Lijst* (Vergeer 1995) en *Bedreigde en kwetsbare vogels in Nederland. De Rode Lijst* (van Ewijk 1996). Ook voor de Rode Lijst 2004 is een basisrapport uitgebracht (Hustings *et al.* 2004) en een publieksuitgave (van Beusekom *et al.* 2005).

1.2. Verantwoording

De voorliggende rapportage alsmede de Rode Lijstbepaling zijn uitgevoerd door Sovon. Directe uitvoerders waren André van Kleunen, Ruud Foppen en Chris van Turnhout. Fred Hustings verzorgde de inhoudelijke redactie. De Rode Lijst 2016 werd

begeleid door een commissie bestaande uit: Wilmar Remmelts (voorzitter; ministerie EZ), Dick Bal (ministerie van EZ), Ruud van Dongen (vogelexpert, tevens werkzaam bij Provincie Limburg, maar op persoonlijke titel in de commissie), Hans de Iongh (IUCN-Nederland en Universiteit Leiden), Henk Simons (IUCN-Nederland), Tom van der Meij (Centraal Bureau voor de Statistiek) en Robert Kwak (Vogelbescherming Nederland). Daarnaast leverde ook Ruud van Beusekom (Vogelbescherming) commentaar op een concept van dit rapport.

1.3. Leeswijzer

Het voorliggende rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt de methodiek voor beide typen Rode Lijsten beschreven. Hierbij wordt ingegaan

op de selectiecriteria voor de te beschouwen vogeltaxa (soorten en ondersoorten), de criteria voor de Rode Lijsten en de toepassing ervan. In hoofdstuk 3 wordt het voorstel voor de Rode Lijst 2016 volgens Nederlandse criteria gepresenteerd en toegelicht en wordt deze vergeleken met de herbeoordeelde Rode Lijst 2004. Hierna volgen gedetailleerde besprekingen van de (onder)soorten van de Rode Lijst 2016 volgens Nederlandse criteria. In hoofdstuk 4 wordt de Rode Lijst volgens Nederlandse criteria vergeleken met de IUCN-Rode Lijst en wordt gekeken naar de samenhang met internationale Rode Lijsten. Daarna wordt in hoofdstuk 5 ingegaan op de knelpunten en maatregelen voor de vogeltaxa die worden voorgesteld voor de Rode Lijst 2016. Tenslotte wordt in hoofdstuk 6 kort ingegaan op de evaluatie van deze Rode Lijstbepaling.

2. Methode

2.1. Categorieën en selectiecriteria voor de Rode Lijst

Het ministerie van EZ hanteert sinds 1994 vaste uitgangspunten voor het opstellen van Rode Lijsten, gebaseerd op de populatietrend en de zeldzaamheid van soorten. De Rode Lijsten vanaf 1994 zijn daardoor onderling ook goed vergelijkbaar waardoor ontwikkelingen in de tijd kunnen worden gevolgd. Om in de toekomst internationaal een vergelijking te kunnen maken van de toestand van vogelsoorten in Nederland zijn tevens sinds 2009 de internationaal erkende criteria van de IUCN toegepast in combinatie met de regionale richtlijnen van IUCN. De IUCN-criteria zijn echter met een ander doel ontwikkeld dan de Nederlandse criteria.

De Nederlandse criteria zijn opgesteld om een overzicht te geven van de mate van bedreiging van een soort in Nederland. De Rode Lijst volgens de Nederlandse methode kan daardoor worden gebruikt als basis voor het stellen van prioriteiten van beschermingsactiviteiten. De IUCN-criteria zijn ontwikkeld om de kans op wereldwijd of regionaal uitsterven van een soort te kwalificeren. Voor de toepassing voor nationale rode lijsten zijn door IUCN de regionale richtlijnen ontwikkeld.

In tabel 2.1 worden de Rode Lijst-categorieën gegeven volgens de Nederlandse indeling en de corres-

ponderende categorieën van de IUCN voor de Rode Lijst van op wereldschaal bedreigde dieren (IUCN 2001). Zoals blijkt uit de paragrafen 2.2 en 2.3, is er weliswaar overeenkomst in categorieën, maar zijn de precieze criteria voor beoordeling verschillend. Voor de Nederlandse situatie worden 5 hoofdcategorieën en 11 subcategorieën onderscheiden. De IUCN onderscheidt 9 categorieën.

De soorten van de hoofdcategorieën 1 (Verdwenen), 2 (Bedreigd) en 3 (Gevoelig) vormen samen de Rode Lijsten volgens de Nederlandse dan wel IUCN-criteria. Van de soorten van hoofdcategorie 4 (Thans niet bedreigd) wordt aangenomen dat zij op dit moment geen gevaar lopen. Hoofdcategorie 5 (Niet bekend) omvat de soorten die niet bij één van de voorgaande hoofdcategorieën kunnen worden ingedeeld omdat er onvoldoende gegevens zijn of omdat ze niet in de beschouwing zijn betrokken.

2.2. Nederlandse criteria: indeling op basis van trend en zeldzaamheid

De indeling in de eerste drie hoofdcategorieën is gebaseerd op de variabelen populatietrend ('t') en huidige zeldzaamheid ('z'). Zowel trend als zeldzaamheid kunnen op twee manieren worden uitgedrukt, namelijk op grond van het aantal exemplaren of populatiegrootte ('n') en op grond van verspreiding

Tabel 2.1. Naamgeving van Rode Lijstcategorieën voor Nederland en conform IUCN.

Nederland		IUCN	
1. Verdwenen			
UW	Uitgestorven op wereldschaal	EX	Extinct
UWW	In het wild uitgestorven op wereldschaal	EW	Extinct in the Wild
VN	Verdwenen uit Nederland	RE	Regionally Extinct
VNW	In het wild verdwenen uit Nederland	-	-
2. Bedreigd			
EB	Ernstig bedreigd	CR	Critically Endangered
BE	Bedreigd	EN	Endangered
KW	Kwetsbaar	VU	Vulnerable
3. Gevoelig			
GE	Gevoelig	NT	Near Threatened
4. Thans niet bedreigd			
TNB	Thans niet bedreigd	LC	Least Concern
5. Niet bekend			
OG	Onvoldoende gegevens	DD	Data Deficient
NB	Niet beschouwd	NE	Not Evaluated
		NA	Not Applicable

(‘v’). Indien zowel gegevens over ‘n’ als ‘v’ beschikbaar zijn, wordt het gegeven gebruikt op grond waarvan de soort in de zwaarste bedreigingscategorie valt.

Combineren van ‘t’ en ‘z’ met ‘n’ en ‘v’ levert de volgende criteria op:

tn = trend in aantal voortplantende individuen (populatie-trend);

tv = trend in verspreiding van voortplantende individuen (verspreidingstrend);

zn = zeldzaamheid op grond van het aantal voortplantende individuen;

zv = zeldzaamheid op grond van de verspreiding van voortplantende individuen.

Van vrijwel alle soorten Nederlandse broedvogels zijn al deze vier type gegevens beschikbaar. De verspreiding is bepaald aan de hand van het aantal

atlasblokken (blokken van 5 x 5 km volgens een door de Topografische Dienst ingevoerde rasterverdeling van Nederland) waarin een soort als broedvogel is vastgesteld.

Zowel van trend als van zeldzaamheid worden vijf klassen onderscheiden. In tabel 2.2 worden deze gedefinieerd. Voor vogels en andere gewervelden, die een relatief groot ruimtebeslag hebben, wordt als grens tussen de zeldzaamheidsklassen ‘algemeen’ en ‘vrij zeldzaam’ 25% van de atlasblokken aangehouden.

Combinatie van de vijf trendklassen met de vijf zeldzaamheidsklassen levert het schema van figuur 2.1 op, waarin is aangegeven welke Rode Lijst-categorie bij welke combinatie van trend- en zeldzaamheidsklasse hoort. Voor het gemak zijn de vakjes van het schema genummerd.

Tabel 2.2. Trend- en zeldzaamheidsklassen voor broedvogels.

	klasse	omschrijving	bepaling
trend	0/+	stabiel of toegenomen	afname in verspreiding of aantal voortplantende individuen sinds 1950 minder dan 25%
	t	matig afgenomen	afname in verspreiding of aantal voortplantende individuen sinds 1950 25 tot bijna 50%
	tt	sterk afgenomen	afname in verspreiding of aantal voortplantende individuen sinds 1950 50 tot bijna 75%
	ttt	zeer sterk afgenomen	afname in verspreiding of aantal voortplantende individuen sinds 1950 75 tot bijna 100%
	tttt	maximaal afgenomen	afname in verspreiding of aantal voortplantende individuen sinds 1950 100%
zeldzaamheid	a	algemeen	actuele verspreiding minimaal 25% van de atlasblokken; of minimaal 25.000 voortplantende individuen
	z	vrij zeldzaam	actuele verspreiding 5 tot bijna 25% van de atlasblokken; of 2.500-24.999 voortplantende individuen
	zz	zeldzaam	actuele verspreiding 1 tot bijna 5% van de atlasblokken; of 250-2.499 voortplantende individuen
	zzz	zeer zeldzaam	actuele verspreiding bijna 0 tot bijna 1% van de atlasblokken; of 1-249 voortplantende individuen
	x	afwezig	actuele verspreiding 0% van de atlasblokken; of 0 voortplantende individuen

Trend:	percentage afname	klasse (tv/tn)	1	2	3	4
stabiel of toegenomen	< 25%	0/+	GE	(TNB)	(TNB)	(TNB)
matig afgenomen	25 - < 50%	t	KW	KW	KW	(TNB)
sterk afgenomen	50 - < 75%	tt	BE	BE	KW	GE
zeer sterk afgenomen	75 - < 100%	ttt	EB	BE	KW	GE
maximaal afgenomen	100%	tttt	17			
Zeldzaamheid:	klasse (zv/zn)	X	zzz	zz	z	a
op grond van de verspreiding (zv)	% atlasblokken	0	> 0 - < 1%	1 - < 5%	5 - < 25%	≥ 25%
	corresponderend aantal atlasblokken	0	1-16	17 - 83	84 - 418	≥ 419
op grond van het aantal individuen (zn)	aantal individuen	0	1 - 249	250 - 2.499	2500 - 24.999	≥ 25.000
		afwezig	zeer zeldzaam	zeldzaam	vrij zeldzaam	algemeen

Figuur 2.1. Indeling in Rode Lijstcategorïen op basis van trend en zeldzaamheid.

Tot de categorie VN behoren ook de soorten die na 1900, maar vóór de beschouwde periode (1950-2015) zijn verdwenen uit Nederland. In feite is in dit geval geen sprake van een afnemende trend (combinatie 0 met x).

De betekenis van de categorieën is als volgt:

Rode Lijstsoorten:

- VN: soorten die als broedvogel uit Nederland zijn verdwenen; een soort krijgt deze status pas als het eerste jaar dat niet meer met zekerheid in Nederland werd gebroed tien of meer jaar geleden is, én de soort sindsdien geen regelmatige broedvogel meer is. Indien van een in het wild verdwenen soort nog in gevangenschap een populatie in stand gehouden wordt, is de categorie VNW.
- EB: ernstig bedreigde soorten: soorten die zeer sterk zijn afgenomen en zeer zeldzaam zijn.
- BE: bedreigde soorten: soorten die sterk zijn afgenomen en zeldzaam tot zeer zeldzaam zijn, alsmede soorten die zeer sterk zijn afgenomen en zeldzaam zijn.
- KW: kwetsbare soorten: soorten die zijn afgenomen en vrij tot zeer zeldzaam zijn, alsmede soorten die sterk tot zeer sterk zijn afgenomen en vrij zeldzaam zijn.
- GE: gevoelige soorten: soorten die stabiel of toegenomen zijn en zeer zeldzaam zijn, alsmede soorten die sterk tot zeer sterk zijn afgenomen en algemeen zijn. Onder de stabiele of toegenomen soorten bevinden zich veel nieuwkomers, dus soorten die zich vrij recent

als nieuwe broedvogel in Nederland hebben ge(her)vestigd en veelal aan een opmars bezig zijn, maar op dit moment nog wel aan de zeldzaamheidscriteria voldoen. De beschermingsnoodzaak van deze groep is niet gelijk aan die van de andere groep binnen deze categorie: de (vooralsnog) algemene soorten die juist heel sterk in aantal zijn afgenomen ten opzichte van de referentieperiode.

Geen Rode Lijstsoorten:

- TNB: thans niet bedreigde soorten: soorten die stabiel of toegenomen zijn en algemeen tot zeldzaam zijn, alsmede soorten die matig afgenomen en algemeen zijn.
- OG: soorten die in de beschouwing zijn betrokken, maar waarvan onvoldoende gegevens beschikbaar zijn voor indeling in één van de bovenstaande categorieën, zie 2.4.2 (niet in het schema).
- NB: soorten die niet in de beschouwing zijn betrokken, zie 2.4.1 (niet in het schema).

Nadere bepalingen

Per soort of subgroep kan er gecorrigeerd worden voor het *niet-geïventariseerde deel* van Nederland. Zie daarvoor paragraaf 2.4.2.

Voor het vaststellen van de zeldzaamheid in het heden is het meestal noodzakelijk om de *gegevens van meerdere jaren* samen te voegen, afhankelijk van de volledigheid van de inventarisatie. Er moet daarbij een optimum worden gezocht tussen onderschatten (de periode is te kort voor een dekkende inventarisatie) en overschatten (als binnen de periode een significante afname heeft plaatsgevonden). Noodzakelijke correcties moeten daarbij worden toegepast; met name het naar beneden bijstellen van de zeldzaamheidsklasse als duidelijk is dat de soort actueel zeldzamer is dan uit de optelling van meerdere jaren blijkt. Zie voor de nadere invulling paragraaf 2.4.2.

De *trend* is van toepassing op de periode van 1950 tot aan het jaar voorafgaand aan de opstelling van (het voorstel voor) de Rode Lijst. Het jaar 1950 moet echter vrijwel altijd gereconstrueerd worden aan de hand van gegevens over een langere periode. Die langere periode kan zich zowel voor als na 1950 uitstrekken. Net als bij de bepaling van de actuele zeldzaamheid is het nodig een optimum te zoeken tussen onderschatten en overschatten. Centraal staat dat de over een langere periode samengevoegde gegevens een zo goed mogelijk beeld geven van de situatie rond 1950. Zie voor de nadere invulling paragraaf 2.4.2.

Voor de hoofdcategorie *Verdwenen* wordt ook de periode 1900-1950 in beschouwing genomen. Immers: soorten die vóór 1950 zijn verdwenen, worden wél tot de inheemse (of ingeburgerde) soorten gerekend, maar kunnen uiteraard niet gelden als Thans niet bedreigd en evenmin is er reden ze niet te beschouwen. Dit betekent concreet dat ook soorten die zich alleen vóór 1950 hebben voortgeplant, opgenomen worden in de hoofdcategorie Verdwenen (als ze voldoen aan de criteria voor regelmatige voortplanting). Tot de hoofdcategorie Verdwenen wordt pas besloten als een soort zich in de *tien aaneengesloten jaren voorafgaand aan het heden* niet meer (zonder hulp van de mens) regelmatig heeft voortgeplant. Dat betekent concreet dat een soort als Ernstig bedreigd op de Rode Lijst komt indien het eerste jaar waarin niet meer werd voortgeplant, minder dan tien jaar geleden is, ook al plant de soort zich actueel niet meer in Nederland voort. Anderzijds kan het voorkomen dat een soort zich actueel wél voortplant, maar hij toch op de Rode Lijst als Verdwenen wordt opgenomen. Dat gebeurt namelijk als het onregelmatige voortplanten al aanving vóór het ingaan van de periode van tien jaar voorafgaand aan het opstellen van de Rode Lijst. De soort is dan immers al langer dan tien jaar *onregelmatig* aan het voortplanten en is dus verdwenen als *regelmatige* broedvogel.

Van (*her*)*vestiging* is pas sprake als de soort zich (weer) gedraagt als regelmatige broedvogel. Dat wil zeggen: tien aaneengesloten jaren voortplanting door wilde individuen. Indien sprake is van hulp van de mens in de vorm van herintroductie, dan gelden alleen de 'in het wild' voortgebrachte nakomelingen van de geherintroduceerde individuen als de 'wilde' populatie (en alleen op basis van deze individuen wordt de trend en de zeldzaamheid bepaald).

2.3. IUCN-criteria

2.3.1. IUCN-categorieën voor regionale Rode Lijsten

De IUCN-criteria kunnen niet zonder meer toegepast worden op nationaal niveau, aangezien nationale populaties meestal niet geïsoleerd zijn van populaties in omringende landen. Daarom zijn er richtlijnen ontwikkeld voor de toepassing van de IUCN-criteria op regionaal en nationaal niveau (IUCN 2012a & 2012b). Op regionaal niveau worden de volgende categorieën onderscheiden (figuur 2.2):

Figuur 2.2. Regionale IUCN categorieën.

- Extinct:** soorten waarvan zeker is dat het laatste individu dood is.
- Extinct in the Wild:** soorten waarvoor bekend is dat ze alleen overleven in gevangenschap of als een geïntroduceerde populatie (of populaties) buiten het historische areaal.
- Regionally Extinct:** soorten waarvan zeker is dat het laatste individu dood is of is vertrokken uit de regio.
- Critically Endangered:** soorten die voldoen aan minimaal één van de criteria A-E voor *Critically Endangered* en daarom worden beschouwd als soorten met een extreem hoge kans om in het wild uit te sterven.
- Endangered:** soorten die voldoen aan minimaal één van de criteria A-E voor *Endangered* en daarom worden beschouwd als soorten met een zeer hoge kans om in het wild uit te sterven.
- Vulnerable:** soorten die voldoen aan minimaal één van de criteria A-E voor *Vulnerable* en daarom worden beschouwd als soorten met een hoge kans om in het wild uit te sterven.
- Near Threatened:** soorten die op dit moment niet kwalificeren voor de categorie *Critically Endangered*, *Endangered* of *Vulnerable*, als ook soorten waarvoor verwacht wordt dat ze in de nabije toekomst tot één van deze categorieën behoren.
- Least Concern:** Soorten waarvoor de criteria zijn toegepast maar die niet kwalificeren

als *Critically Endangered*, *Endangered*, *Vulnerable* of *Near Threatened*. Deze categorie omvat wijd verbreide en talrijke soorten.

Data Deficient: Soorten waarvoor niet voldoende informatie over verspreiding en/of aantallen is om een goede afweging te maken van de kans op uitsterven.

Not Applicable: Soorten waarvoor de toepassing van regionale criteria niet mogelijk is.

Not Evaluated: Soorten waarvoor de criteria (nog) niet zijn toegepast; zie paragraaf 2.4.1.

Met uitzondering van *Regionally Extinct* en *Not Applicable* worden deze categorieën ook gebruikt voor de IUCN Rode Lijsten op wereldschaal (zie tabel 2.1).

2.3.2. Indeling in IUCN-categorieën

De indeling in IUCN categorieën vindt plaats op basis van toepassing van vijf groepen van criteria: de hoofdcriteria A t/m E. In principe moeten alle criteria worden toegepast. Het hele stelsel van IUCN criteria staat in tabel 2.3. De meest zware categorie waarin een soort volgens een van deze criteria kan worden ingedeeld bepaalt de uiteindelijke status op de Rode Lijst.

IUCN hanteert bij het toetsen op de criteria een systeem van “managing uncertainty in data” waarbij

Tabel 2.4. Kwantificering van de IUCN categorie *Near Threatened*.

A2	20-30% achteruitgang in de afgelopen 10 jaar of 3 generaties
B2a/B2b	< 2.000 km ² én alleen (a) ≤ 10 locaties of alleen (b) voortdurende afname
B2ab	< 4.000 km ² én (a) ≤ 10 locaties én (b) voortdurende afname)
C1	< 15.000 exemplaren én >10% achteruitgang in 10 jaar of 3 generaties
D1	1.000 - 1.500 exemplaren

het gebruik van indirecte indicatoren (bijv. habitat), schatting, projectie en afleiden mogelijk is.

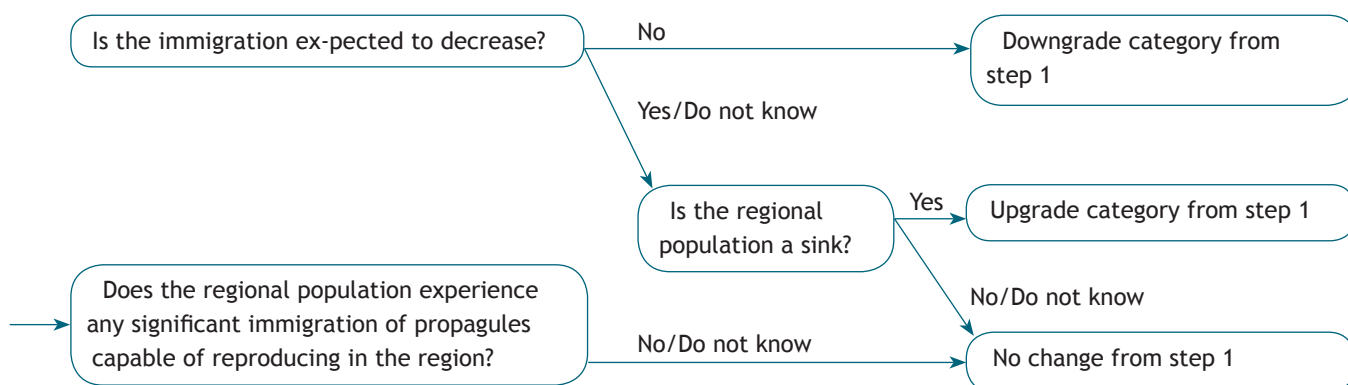
De IUCN geeft voor de categorie *Near Threatened* geen kwantitatieve criteria, alleen de volgende kwalitatieve beschrijving: soorten die op dit moment net niet kwalificeren voor de categorie *Critically Endangered*, *Endangered* of *Vulnerable*, als ook soorten waarvoor verwacht wordt dat ze in de nabije toekomst tot één van deze categorieën behoren. Voor de opstelling van de Rode Lijst volgens IUCN criteria zijn hier alsnog kwantitatieve criteria geformuleerd (zie tabel 2.4), in navolging van Eaton *et al.* (2005). Dit is, in afwijking van de IUCN-regels, alleen gedaan voor A2, B2, C1 en D1, omdat alleen deze criteria in deze studie zijn toegepast (zie onder Toepassing IUCN-criteria).

Regionale IUCN-criteria

De regionale toepassing van de IUCN criteria bestaat uit twee stappen. In stap één worden de IUCN criteria toegepast op de nationale populatie. Stap twee bestaat uit het met behulp van de regionale richtlijn beoordelen van de mate waarin de kans op uitsterven van de nationale populatie wordt beïnvloed door populaties uit omliggende landen waarmee de populatie in contact staat, waarbij de aanwezigheid van ‘sink’ en ‘source’ populaties een rol speelt. Indien nodig wordt de rode lijst categorie door deze tweede stap verzwakt of lichter gemaakt. Zie figuur 2.3.

Toepassing IUCN-criteria

De IUCN-criteria zijn toegepast op dezelfde soorten als waarop de Nederlandse criteria zijn toegepast. De ‘niet beschouwde’ soorten en de soorten met ‘onvoldoende gegevens’ zijn voor beide methoden dus identiek. Bij de toepassing van de IUCN-criteria is steeds gekeken naar de toepassing in het Verenigd Koninkrijk door Eaton *et al.* (2005). Hieronder wordt uiteengezet welke criteria wel en niet zijn toegepast. Dit is conform de aanpak van de Rode Lijst 2004 (Hustings *et al.* 2004).

Figuur 2.3. De toepassing van IUCN criteria op regionale schaal (IUCN 2012a).

Tabel 2.3. De IUCN criteria (IUCN 2012b).

A. Population reduction Declines measured over the longer of 10 years or 3 generations			
	Critically Endangered	Endangered	Vulnerable
A1 $\geq 90\%$	$\geq 70\%$	$\geq 50\%$	
A2, A3 & A4	$\geq 80\%$	$\geq 50\%$	$\geq 30\%$
A1. Population reduction observed, estimated, inferred, or suspected in the past where the causes of the reduction are clearly reversible AND understood AND ceased based on and specifying any of the following: <ul style="list-style-type: none"> (a) direct observation (b) an index of abundance appropriate to the taxon (c) a decline in area of occupancy, extent of occurrence and/or habitat quality (d) actual or potential levels of exploitation (e) effects of introduced taxa, hybridisation, pathogens, pollutants, competitors or parasites. 			
A2. Population reduction observed, estimated, inferred, or suspected in the past where the causes of reduction may not have ceased OR may not be understood OR may not be reversible, based on (a) to (e) under A1.			
A3. Population reduction projected or suspected to be met in the future (up to a maximum of 100 years) based on (b) to (e) under A1.			
A4. An observed, estimated, inferred, projected or suspected population reduction (up to a maximum of 100 years) where the time period must include both the past and the future, and where the causes of reduction may not have ceased OR may not be understood OR may not be reversible, based on (a) to (e) under A1.			
B. Geographic range in the form of either B1 (extent of occurrence) OR B2 (area of occupancy)			
	Critically Endangered	Endangered	Vulnerable
B1. Extent of occurrence	< 100 km ²	< 5,000 km ²	< 20,000 km ²
B2. Area of occupancy	< 10 km ²	< 500 km ²	< 2,000 km ²
and 2 of the following 3:			
(a) Severely fragmented or number of locations	= 1	= 2 - 5	= 6 - 10
(b) Continuing decline in any of: (i) extent of occurrence; (ii) area of occupancy; (iii) area, extent and/or quality of habitat; (iv) number of locations or subpopulations; (v) number of mature individuals			
(c) Extreme fluctuations in any of: (i) extent of occurrence; (ii) area of occupancy; (iii) number of locations or subpopulations; (iv) number of mature individuals			
C. Small population size and decline			
	Critically Endangered	Endangered	Vulnerable
Number of mature individuals and either C1 or C2 :	< 250	< 2,500	< 10,000
C1. An estimated continuing decline of at least: up to a maximum of 100 years	25% in 3 years or 1 generation	20% in 5 years or 2 generations	10% in 10 years or 3 generations
C2. A continuing decline and (a) and/or (b):			
a (i) number of mature individuals in largest sub-population:	< 50	< 250	< 1,000
a (ii) or % individuals in one subpopulation	90 - 100%	95 - 100%	100%
(b) extreme fluctuations in the number of mature individuals			
D. Very small or restricted population			
	Critically Endangered	Endangered	Vulnerable
Either:			
(1) number of mature individuals	< 50	< 250	< 1,000
AND/OR			
(2) restricted area of occupancy	-	-	area of occupancy < 20 km ² or number of locations $\leq 5^1$
E. Quantitative Analysis			
	Critically Endangered	Endangered	Vulnerable
Indicating the probability of extinction in the wild to be:	$\geq 50\%$ in 10 years or 3 generations (100 years maximum)	$\geq 20\%$ in 20 years or 5 generations (100 years maximum)	$\geq 10\%$ in 100 years

¹ Restricted area of occupancy or number of locations with a plausible future threat that could drive the taxon to CR or EX in a very short time.

Hoofdcriterium A (afname van de populatie)

Criterium A1 is hier niet toegepast, omdat het veronderstelt dat de oorzaken van de achteruitgang bekend zijn, teruggedraaid kunnen worden én verdwenen zijn. Aan deze voorwaarden voldoen in Nederland geen kandidaten voor de Rode Lijst Vogels. Eaton *et al.* (2005) concludeerden dit ook voor het Verenigd Koninkrijk. Criterium A3 is net als in het Verenigd Koninkrijk niet toegepast, omdat de gevraagde voorspelling te onzeker wordt geacht. In tegenstelling tot Eaton *et al.* (2005) is ook criterium A4 niet toegepast, omdat de gevraagde extrapolatie van een afname te onzeker wordt geacht. Binnen hoofdcriterium A (afname van de populatie) blijft daarmee alleen A2 over: een afname over de laatste 10 jaar of drie generaties, waarbij de achteruitgang zelf of de oorzaken daarvan niet gestopt zijn of niet bekend zijn of niet teruggedraaid kunnen worden. De mate van achteruitgang is ontleend aan het Broedvogel Monitoring Project, het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels en het Nationaal Weidevogelmeetnet. Deze monitoringprojecten leveren een *index of abundance* (=A2b). Voor de overeenkomstige monitoringprogramma's in het Verenigd Koninkrijk (*Common Birds Census* en *Breeding Bird Survey*) komen Eaton *et al.* (2005) tot dezelfde conclusie. Kortom, onder hoofdcriterium A is hier alleen gebruik gemaakt van A2b.

Hoofdcriterium B (areaal)

Criterium B1 is niet toegepast, omdat voor broedvogels steeds het meer exacte criterium B2 (een schatting van het aantal bezette kilometerhokken) toegepast kon worden.

Hoofdcriterium C (populatiegrootte)

Criterium C2a is niet toegepast, omdat voor vogels het bestaan van subpopulaties, zoals bedoeld door de IUCN, in Nederland weinig aannemelijk wordt geacht. Zelfs in het veel grotere Verenigd Koninkrijk wordt dit weinig aannemelijk geacht (Eaton *et al.* 2005). Criterium C2b werd wel toepasbaar geacht, maar hoefde in de praktijk niet toegepast te worden, omdat voor geen van de weinige extreem fluctuerende Nederlandse broedvogels een voortdurende afname is vastgesteld. Extreme fluctuatie is door IUCN gedefinieerd als een factor 10.

Hoofdcriterium D

Zowel Criterium D1 als D2 zijn toegepast, hoewel de laatste niet blijkt te leiden tot een zwaardere categorie dan de beoordeling van D1.

Hoofdcriterium E

Criterium E is net als in het Verenigd Koninkrijk niet toegepast, omdat de gevraagde voorspelling te onzeker wordt geacht.

Hiermee blijven uiteindelijk de volgende IUCN-criteria over: A2, B2, C1, D1 en D2. Voor de praktische uitwerking van deze criteria, alsmede die van stap 2 wordt verwezen naar paragraaf 2.4.4.

2.4. Basisgegevens**2.4.1. Taxonomie en te beschouwen en niet te beschouwen (onder)soorten****Taxonomie**

In 2004 is Monroe & Sibley (1993) gevolgd. Voor tegenwoordige Rode-Lijstevaluaties wordt door het Ministerie van Economische Zaken de *List of the Birds of the European Union – August 2015*² voorgeschreven. Deze volgt *Handbook of the Birds of the World (HBW)* en *BirdLife International Illustrated Checklist of the Birds of the World (Volume 1)* (del Hoyo *et al.* 2014). Deze verschilt van de in Nederland (incl. Sovon) veelvuldig gehanteerde lijst van de Commissie Systematiek Nederlandse Avifauna (CSNA)³, namelijk in sommige gevallen wat betreft wetenschappelijke naamgeving van soorten. Verder zijn Gele Kwikstaart (*Motacilla flava*) en Engelse Kwikstaart (*Motacilla flavis-sima*) soorten volgens de CSNA-lijst, maar ondersoorten van de Gele Kwikstaart (resp. *Motacilla flava flava* en *Motacilla flava flavissima*) volgens de EU-Lijst. Hetzelfde principe geldt voor Witte Kwikstaart (*Motacilla alba* of *Motacilla alba alba*) en Rouwkwikstaart (*Motacilla yarrellii* of *Motacilla alba yarrellii*) en voor Zwarte Kraai (*Corvus corone* of *Corvus corone corone*) en Bonte Kraai (*Corvus cornix* of *Corvus corone cornix*).

Voor de Rode Lijst wordt een beoordeling op ondersoortniveau toegepast. Hiervoor is gebruik gemaakt van van Kleunen *et al.* (2013), waarin een overzicht wordt gegeven van alle broedvogels tot op ondersoortniveau. De basis voor de ondersoortindelingen vormen *The Birds of the Western Palearctic* (Cramp *et al.* 1977-1994) en *Handbook of the Birds of the World* (del Hoyo *et al.* 1992-2011). Deze wordt geactualiseerd online in *HBW Alive* (<http://www.hbw.com/>).

Nieuwe te beschouwen taxa

De lijst van Nederlandse functionele populaties (van Kleunen *et al.* 2013) is gebruikt als basis voor de te beoordelen broedvogeltaxa. Deze is geactualiseerd

² http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/eu_species/index_en.htm.

³ https://www.dutchavifauna.nl/page/1208/db_vogelnamen.

tot en met 2015. Sinds de vorige Rode-Lijstevaluatie van 2004 heeft een aantal soorten zich als broedvogel gevestigd in Nederland. Indien het conform de richtlijnen *aannemelijk is te maken dat die soorten (zuivere paren) minimaal tien jaar achtereen in Nederland hebben gebroed na 1900* (broedcode 10 (afleidingsgedrag) of hoger; Vergeer *et al.* (2016), dan zijn deze toegevoegd aan de lijst van te beschouwen taxa. Voor de beoordeling is gebruik gemaakt van de Sovon-broedvogelrapporten (Boele *et al.* 2017) en de Sovon-database van broedterritoria van zeldzame soorten, waarin ook de broedcodes worden bijgehouden. In de praktijk hebben we tien jaar achtereen broeden als aannemelijk beschouwd wanneer er minimaal tien jaar achtereen meldingen zijn van broedterritoria, waarvan bovendien meerdere met broedcode 10 of hoger.

De volgende taxa komen nu, in vergelijking met 2004, ook in aanmerking om te worden beschouwd voor de Rode Lijst:

- Wilde Zwaan: broedt sinds 2005 jaarlijks in Nederland.
- Brandgans: het eerste broedgeval van deze soort vond plaats in 1984. Vanaf de jaren negentig nam de soort snel toe. De herkomst van de populaties betreft deels ontsnapte vogels, maar ook deels inheemse broedvogels uit Zweden die Nederland op eigen kracht hebben bereikt. De ontwikkelingen in Nederland vallen samen met een spectaculaire uitbreiding van het areaal van deze soort (van der Jeugd *et al.* 2006).
- Smient: op basis van recente gegevens (jaarlijkse broedgevallen vastgesteld de laatste twintig jaar, met uitzondering van één jaar met alleen een waarschijnlijk broedgeval geregistreerd) wordt het aannemelijk geacht dat de soort minimaal tien jaar achtereen in Nederland heeft gebroed.
- Kraanvogel: broedt sinds 2001 jaarlijks in Nederland.
- Oehoe: broedt sinds 1996 jaarlijks in Nederland.
- Drieteenmeeuw: deze soort broedt sinds 2000 in Nederland. Ondanks dat er geen jaarlijkse meldingen/tellingen zijn, is het toch aannemelijk dat de soort jaarlijks broedt in Nederland, omdat het afgelegen boorplatformen op de Noordzee betreft die maar zeer onregelmatig worden bezocht.
- Zearend: broedt sinds 2006 jaarlijks in Nederland.
- Middelste Bonte Specht: deze soort heeft Nederland opnieuw gekoloniseerd in de jaren negentig en inmiddels, in 2013-2015 gaat het om 540-850 broedparen (Boele *et al.* 2017).
- Graszanger: deze soort heeft Nederland opnieuw gekoloniseerd sinds begin jaren 2000 met substantiële aantallen territoria (tientallen). Uit de meeste van die jaren zijn bevestigde broedgeval-

len bekend. De aantallen territoria in de periode in beschouwing nemende, achten wij het aannemelijk dat de soort tien jaar achtereen heeft gebroed in Nederland.

- Cetti's Zanger: deze soort heeft Nederland opnieuw gekoloniseerd medio jaren 2000 met substantiële aantallen territoria vanaf 2006, gevolgd door een snelle groei vanuit het kerngebied de Biesbosch, wat voorplanting in dat gebied aannemelijk maakt.
- Roodmus: deze soort heeft zich aan het einde van de jaren tachtig als broedvogel gevestigd. Hoewel veel territoria betrekking hebben op ongepaarde zingende mannetjes, is tien jaren achtereen broeden aannemelijk (Sovon, ongepubliceerd).
- Keep: van deze soort zijn sinds de jaren zestig broedgevallen bekend en was het in ieder geval in de jaren zeventig-negentig een regelmatige broedvogel in Nederland. Hoewel de meeste gemelde territoria betrekking hebben op ongepaarde zingende mannetjes is het aannemelijk dat er jaarlijks gebroed werd (1-5 broedgevallen jaarlijks, Vogel (2002)).

Verder is er nog één aanpassing ten opzichte van de Rode-Lijstbeoordeling 2004:

- Fazant; het betreft in Nederland een 'ingeburgerde exoot', bestaande uit bastaarden van diverse ondersoorten. De soort had zich vóór 1900 reeds gevestigd in Nederland. Deze voldoet daarom aan de criteria om beoordeeld te worden.

Niet te beschouwen taxa

Onregelmatige broedvogels (niet tien jaar achtereen broedend sinds 1900) worden niet beschouwd, evenals taxa waarvan de broedgevallen betrekking hebben op mengparen (conform Hustings *et al.* 2004). Daarnaast zijn er diverse taxa waarvan in Nederland broedterritoria zijn vastgesteld, maar zonder dat er sprake was van broeden, dus broedcode 10 of hoger (van Dijk & Boele 2011). Het gaat vaak om ongepaarde zingende mannetjes, of individuen/paren tijdens het broedseizoen en op grond daarvan volgens de broedvogelcriteria kwalificeren voor een territorium. Deze doen niet mee in de Rode-Lijstbeschouwing. Deze soorten worden gerapporteerd in de Sovon-broedvogelrapporten (Boele *et al.* 2017). Het gaat onder meer om Noordse Kauw (noordelijk broedende ondersoort van de Kauw (*Corvus monedula monedula*); in Nederland broedt *C. m. spermologus*), Krekelzanger en Iberische Tjiftjaf.

Hier onder volgt een overzicht van taxa die (sinds 1800) in Nederland hebben gebroed, maar die niet worden beschouwd voor de Rode Lijst. Tenzij er referenties vermeld staan, zijn deze beoordelingen gebaseerd op de broedvogelrapporten en databases van

Sovon. Voor historische overzichten is bovendien gebruik gemaakt van de avifauna van Nederland (Bijlsma *et al.* 2001).

Alleen vóór 1900

- Steppehoer; onregelmatige broedvogel in de 19e eeuw.
- Poelsnip; vermoedelijk verdwenen als broedvogel eind 19e eeuw (Janssen 2014).

Recente nieuwkomers

- Grote Aalscholver: deze ondersoort van de Aalscholver (*Phalacrocorax carbo carbo*) broedt pas sinds 2008 in Nederland en in ieder geval deels in mengparen met de (continentale) Aalscholver (*Phalacrocorax carbo sinensis*).
- Nonnetje: recente nieuwkomer, broedt sinds 2010 jaarlijks in Nederland in fluctuerende aantallen: 1-4 paar. Dus deze soort is nog geen tien jaar achtereen broedvogel in Nederland. De herkomst van de Nederlandse broedparen van deze soort is onduidelijk.
- Geelpootmeeuw: van deze soort broeden vooral mengparen in Nederland. Pas in 2011 werd het eerste zuivere broedpaar vastgesteld (Boele *et al.* 2015). Dus er is geen sprake van tien jaar achtereen broeden uitgaande van zuivere paren.
- Pontische Meeuw: onregelmatige broedvogel, deels mengpaar. Het eerste broedgeval voor Nederland betrof een mengpaar met Zilvermeeuw, in 2012. Sindsdien zijn jaarlijks territoria/broedgevallen vastgesteld, met in 2015 het eerste bewezen broedgeval van een zuiver paar Pontische Meeuwen.
- Witwangstern: recente nieuwkomer, broedt sinds 2012 jaarlijks in Nederland in substantiële aantallen: 11-27 paar. Deze soort is dus nog geen tien jaar achtereen broedvogel.
- Rode Wouw: was een onregelmatige broedvogel, maar broedt sinds 2010 jaarlijks in Nederland met een sterke toename sinds 2013 tot 8 paar in 2015. Echter, deze soort is nog geen tien jaar achtereen broedvogel.
- Zwarte Wouw: recente nieuwkomer, broedt sinds 2005 in Nederland, met uitzondering van 2008, in toenemende aantallen (4 paar in 2015). Dus de soort is nog net geen tien jaar achtereen broedvogel.
- Bijeneter: recente nieuwkomer, broedt sinds 2005 in Nederland, met uitzondering van 2009, in toenemende aantallen (12 paar in 2015). Dus nog net geen tien jaar achtereen broedvogel.

Onregelmatige broedvogels

- Toendrarietgans: dit taxon heeft onregelmatig in Nederland gebroed sinds 1993 (Lensink *et al.* 2013). Er is geen bewijs voor jaarlijks broeden. De

herkomst van de vastgestelde broedparen is onduidelijk. Dit taxon wordt in Nederland als aparte soort (*Anser serrirostris*) beschouwd, maar op de EU-lijst als ondersoort van de Rietgans (*Anser fabalis*).

- Witoogeed: deze soort wordt beschouwd als onregelmatige broedvogel. Er zijn uit de periode 1900-70 negen zekere broedgevallen bekend. Ook recenter is de soort niet-jaarlijks als broedvogel gemeld. Daarnaast speelt bij deze soort onduidelijkheid over de herkomst en het voorkomen van broedgevallen met Kuif- of Tafeleend.
- Klein Waterhoer: deze soort wordt beschouwd als onregelmatige broedvogel. Er is een zeker broedgeval bekend uit 1951 en één uit 1996. Territoria van de soort op basis van roepende vogels in de broedtijd worden vaker, maar niet jaarlijks vastgesteld. Er is te weinig bewijs voor regelmatig voorkomen als broedvogel.
- Koereiger: onregelmatige broedvogel (twee maal, in 1996 en 2006).
- Kuifaalscholver: alleen uit 2014 is een broedpoging bekend.
- Morinelplevier: alleen bekend als broedvogel uit 1961-69 en niet uit alle jaren in die periode.
- Bosruiter: (voormalige) onregelmatige broedvogel, wellicht in 19e eeuw en begin 20e eeuw regelmatig, maar onvoldoende concrete onderbouwing daarvoor.
- Witvleugelstern: onregelmatige broedvogel. Het eerste broedgeval werd in 1979 vastgesteld en sindsdien broedt de soort onregelmatig in Nederland: 2004 (4 paren), 2014 (7 paren) en 2015 (paren).
- Dougalls Stern: onregelmatige broedvogel, alleen in mengparen met Visdief (van den Berg & Bosman 1999).
- Ruigpootuil: onregelmatige broedvogel. In 1972-79 werden 9 territoria vastgesteld, waarvan twee bewezen broedgevallen. Daarna werd in 2008 een broedgeval vastgesteld (van Manen *et al.* 2009). Daarna werden tot en met 2012 jaarlijks één of meerdere territoria vastgesteld, maar alleen in 2009 werd broeden vastgesteld.
- Siberische Notenkraaker: vogels waarvan verondersteld wordt dat het alle deze ondersoort (*Nucifraga caryocatactes macrorhynchos*) van de Notenkraaker betreft waren incidentele broedvogel.
- Bonte Kraai: het is niet aannemelijk dat er tien jaar achtereen zuivere paren van deze soort (*Corvus cornix*) of volgens de EU-lijst ondersoort *Corvus corone cornix* van de Zwarte Kraai in Nederland hebben gebroed.
- Waterrietzanger: het is onzeker of deze soort tien jaar achtereen in Nederland heeft gebroed. Broedgevallen zijn bekend uit twaalf (niet aaneen-

- gesloten) jaren tussen 1904 en 1979.
- Struikrietzanger: er is één gemengd broedgeval (met Bosrietzanger) bekend uit 1998 (Poot 1999).
 - Orpheusspotvogel: van deze soort zijn weliswaar meer dan tien jaar achtereen broedterritoria vastgesteld, maar vaak gaat het om zingende ongepaarde vogels en soms om mengparen met Spotvogel (Sovon ongepubliceerd). Dus deze soort komt niet in aanmerking voor de Rode-Lijstbeoordeling.
 - Bergfluits: onregelmatig broedvogel. Uit de periode 1974-1980 werden tenminste zes broedgevallen gemeld. Hoewel van de soort sindsdien uit meerdere jaren, maar niet jaarlijks meldingen zijn van territoria, zijn geen broedgevallen meer vastgesteld.
 - Grauwe Fitis: er is één zeker broedgeval bekend uit 2003 (Ebels 2003). Voorjaarswaarnemingen van langdurig zingende vogels komen vaker, maar niet jaarlijks voor, maar zonder aanwijzingen voor broeden.
 - Noordse Nachtegaal: incidentele broedvogel. Er zijn twee broedgevallen bekend, uit 1995 en uit 2005. De soort wordt onregelmatig langdurig zingend in het voorjaar vastgesteld, maar zonder aanwijzingen voor broeden.
 - Roodsterblauwborst: van deze noordelijk broedende ondersoort van de Blauwborst (*Luscinia svecica svecica*) is een broedgeval bekend uit 1999, waarbij onduidelijk is tot welke ondersoort het vrouwtje behoorde. In Nederland komt de Witsterblauwborst (*Luscinia svecica cyanecula*) algemeen voor als broedvogel. Recenter zijn alleen uit 2013 en 2015 gevallen bekend van zingende mannetjes Roodsterblauwborsten, die ongepaard bleken.
 - Kleine Vliegenvanger: incidentele broedvogel. Uit de jaren tachtig komen drie meldingen van broedgevallen, die echter niet onderbouwd zijn. Met enige regelmaat zij het niet jaarlijks worden territoria vastgesteld, veelal gebaseerd op waarnemingen van langdurig zingende vogels, zonder dat er aanwijzingen zijn voor broeden.
 - Roodbuikwaterspreeuw: incidentele broedvogel. Er zijn acht broedgevallen bekend uit de twintigste eeuw en recent een broedgeval uit 2014.
 - Rouwkwikstaart: geconcludeerd wordt dat verreweg de meeste broedparen betrekking hebben op mengparen met Witte Kwikstaart (Boele *et al.* 2016). Het is aannemelijk dat er geen sprake is van tien jaar achtereen broeden uitgaande van zuivere paren.
 - Grote Kruisbek: incidentele broedvogel, met zekere broedgevallen uit 1991, 1998, 2002, 2004 en 2014 na influxen van deze soort.
- Niet ingeburgerde exoten, gedomesticeerde soorten en geïntroduceerde watervogels
- Niet ingeburgerde (gevestigd vóór 1900), niet inheemse taxa die Nederland niet op eigen kracht hebben bereikt, worden niet beschouwd (conform Hustings *et al.* 2004). Hieronder worden deze genoemd voor zover het regelmatig in Nederland broedende taxa betreft, te beginnen met een aantal gevallen waarvan de exotenstatus uitleg behoeft.
- Kleine Canadese Gans: de broedpopulatie bestaat uit nazaten van losgelaten of ontsnapte vogels (Lensink *et al.* 2013) en wordt dus niet beschouwd voor de Rode Lijst. De soort staat wel op de lijst van Nederlandse vogelsoorten (van den Berg 2016), omdat daarbij verondersteld wordt dat het niet uitgesloten is dat wilde vogels (van sommige ondersoorten) Nederland kunnen bereiken. Overigens worden de Kleine Canadese Gans en Grote Canadese Gans niet als aparte soorten onderscheiden op de EU-lijst.
 - Grote Canadese Gans: de broedpopulatie bestaat uit nazaten van losgelaten of ontsnapte vogels (Lensink *et al.* 2013) en wordt dus niet beschouwd voor de Rode Lijst. De soort staat wel op de lijst van Nederlandse vogelsoorten (van den Berg 2016), omdat daarbij verondersteld wordt dat het niet uitgesloten is dat wilde vogels Nederland kunnen bereiken. Overigens worden de Kleine Canadese Gans en Grote Canadese Gans niet als aparte soorten onderscheiden op de EU-lijst.
 - Sneeuwvangans: de broedpopulatie bestaat uit nazaten van losgelaten of ontsnapte vogels (Lensink *et al.* 2013) en wordt dus niet beschouwd voor de Rode Lijst. De soort staat wel op de lijst van Nederlandse vogelsoorten (van den Berg 2016), omdat daarbij verondersteld wordt dat het niet uitgesloten is dat wilde vogels (van sommige ondersoorten) Nederland kunnen bereiken.
 - Kolgans: deze soort is een regelmatige broedvogel, maar de Nederlandse populatie is ontstaan uit lokvogels (Lensink *et al.* 2013) en is dus in feite geïntroduceerd en komt daarom niet in aanmerking voor de Rode-Lijstbeoordeling.
 - Casarca: de in Nederland broedende Casarca's worden beschouwd als (nazaten van) ontsnapte/vrijgelaten vogels. Het is niet geheel uit te sluiten dat wilde vogels Nederland kunnen bereiken, maar hiervoor is nog geen bewijs (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2016).
 - Huiskraai: deze soort wordt tegenwoordig als exoot beschouwd. De Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) heeft de soort inmiddels van de Nederlandse Lijst gehaald (<http://www.dutchavifauna.nl/news/40>).

Overige regelmatig in Nederland broedende exoten, gedomesticeerde vormen en geïntroduceerde watervogels, die niet worden beschouwd zijn: Blauwe Pauw, Kip, Rosse Stekelstaart, Zwarte Zwaan, Sneeuwvangans, Indische Gans, Soepvangans, Zwaangans, Nijlgans, Muskuseend, Carolinaeend, Mandarijneend, Soepeend, Stadsduif, Heilige Ibis, Monniksparkiet, Grote Alexanderparkiet, Halsbandparkiet en Bruinkopdiksnavelmees. Daarnaast zijn er meerdere incidenteel/onregelmatig in Nederland broedende exoten/gedomesticeerde soorten/geïntroduceerde watervogels, die alleen al om die reden afvallen voor beschouwing voor de Rode Lijst (zie bijlage 1).

Niet of nauwelijks in het veld te herkennen ondersoorten

Bij het samenstellen van de Lijst van Nederlandse Vogelpopulaties (van Kleunen *et al.* 2013) is uitgezocht welke ondersoorten in Nederland voorkomen. Als er van een soort meerdere ondersoorten voorkomen/voorkwamen als regelmatige broedvogel, worden deze apart beschouwd voor de Rode Lijst. In sommige gevallen is er onduidelijkheid over het voorkomen van de ondersoorten van een soort in Nederland of zijn ze niet te onderscheiden in het veld en dus ook niet in de telgegevens. Hieronder volgt een toelichting op de ondersoorten en de keuzes die hierbij zijn gemaakt.

Patrijs

De Patrijs en Veenpatrijs (*Perdix perdix perdix* en *P. p. sphagnetorum*) waren aparte ondersoorten. Recent onderzoek heeft echter aangetoond dat de Veenpatrijs beter niet als een aparte ondersoort van de nominaatvorm kan worden beschouwd (Bot & Janssen 2013). Dit is overgenomen in de updates van de internationaal gehanteerde checklists van The Handbook of the Birds of the World en BirdLife International (HBW Alive, geraadpleegd op 24 mei 2017). Daarom wordt dit taxon niet meer apart beschouwd voor de Rode Lijst.

Kleine Mantelmeeuw

De in Nederland broedende Kleine Mantelmeeuwen behoren tot de ondersoorten *Larus fuscus graellsii* en *intermedius* (Engelse en Scandinavische Kleine Mantelmeeuw) of wellicht overgangsvormen tussen beide (van den Berg & Bosman 1999). Beide ondersoorten kunnen toch worden beschouwd voor de Rode Lijst, omdat het op voorhand duidelijk is dat beide niet op de Rode Lijst komen; ze hebben een substantieel voorkomen in Nederland en de aantallen zijn toegenomen.

Koolmees

Van de Koolmees wordt aangenomen dat er twee

ondersoorten in Nederland broeden: naast de nominaatvorm ook de Britse Koolmees (*Parus major newtoni*) (van den Berg & Bosman 1999). Beide ondersoorten kunnen toch worden beschouwd voor de Rode Lijst, omdat het op voorhand duidelijk is dat beide niet op de Rode Lijst komen; ze hebben een substantieel voorkomen in Nederland en de aantallen zijn toegenomen.

Zanglijster

Net als in 2004 wordt aangenomen dat de in Nederland broedende ondersoort van de Zanglijster de Britse vorm *Turdus philomelos clarkei* betreft, ook al zijn er historische bronnen die vermelden dat er ook (intermediaire vormen met) *Turdus philomelos philomelos* voorkomen in het noordoosten van het land (Voous 1959).

Roodborst

Net als in 2004 wordt aangenomen dat de in Nederland broedende Roodborsten behoren tot de nominaatvorm *Erithacus rubecula rubecula*. Aangenomen wordt dat Britse Roodborsten (*Erithacus rubecula melophilus*) niet in Nederland broeden of dat er hooguit sprake is van het broeden van intermediaire vormen van beide ondersoorten in de Nederlandse kuststreek.

Roodborsttapuit

Aangenomen wordt dat de in Nederland broedende Roodborsttapuiten behoren tot de continentale ondersoort *Saxicola torquatus rubicola*, conform Collar (2005). Van de Britse ondersoort (*Saxicola torquatus hibernans*) wordt aangenomen dat deze niet in Nederland broedt of dat hooguit intermediaire vormen voorkomen in de Nederlandse kuststreek (Husting *et al.* 2006).

Putter

Voor de Putter werd voor de Rode Lijst 2004 geconcludeerd dat niet duidelijk is of naast de Britse Putter (*Carduelis carduelis britannica*) ook de continentale vorm *Carduelis carduelis carduelis* broedt in Nederland. Mogelijk broedt of broedde deze in de oostelijke helft van het land, maar hiervoor is geen bewijs. Voor de Rode-Lijstbeschouwing wordt dus alleen de Britse Putter beschouwd (Hustings *et al.* 2004).

Een volledig overzicht van alle broedvogeltaxa die sinds 1900 in Nederland hebben gebroed, is opgenomen in Bijlage 1. Hierbij is aangegeven of ze in aanmerking komen voor beschouwing voor de Rode Lijst.

(Onder)soorten met onvoldoende gegevens
Er zijn geen taxa waarbij dit speelt.

2.4.2. Nederlandse criteria

Zeldzaamheid op basis van populatiegrootte ('zn')

Uitgangspunt voor de bepaling van de grootte van de broedpopulatie is het jaar 2015. Omdat sommige soorten van jaar tot jaar grote aantalsfluctuaties kunnen vertonen, is het beter om in de praktijk te werken met het (gemiddelde) aantal over meerdere jaren, net als voor vorige Rode Lijsten is gedaan, in dit geval 2013-2015. Dit sluit bovendien aan bij de periode van het veldonderzoek voor de nieuwe vogel-atlas van Sovon (www.vogelatlas.nl).

Er is maar een relatief klein aantal soorten waarvoor jaarlijks de aantallen (nagenoeg) landsdekkend worden geteld. Dat gebeurt met name voor de (zeer) zeldzame soorten en sommige koloniebroeders. Voor de andere soorten, veelal schaarse en algemene broedvogels, worden de aantallen geschat. Zo zijn er gedurende het atlasproject in geheel Nederland steekproeftellingen geweest en is voor ieder atlashok (5x5 km) voor veel soorten een aantalsschatting in aantalsklassen gevraagd. Die kunnen vervolgens gebruikt worden voor een totaalschatting voor heel Nederland. In principe zijn de volgende methoden gebruikt voor het bepalen van de populatie-aantallen van de broedpopulatie in Nederland (zie ook Foppen *et al.* 2017):

Zeldzame soorten en kolonievogels: landsdekkende tellingen, waar nodig aangevuld met bijschattingen voor niet getelde delen. Voor veel zeldzame soorten en kolonievogels geldt dat ze dermate volledig worden onderzocht (>80%, vaak >90-95%) in het Meetnet Broedvogels dat er (vrijwel) jaarlijks landelijke populatieschattingen worden gemaakt en gepubliceerd in de Sovon-broedvogelrapporten (Boele *et al.* 2015-2017).

Schaarse soorten: totaalaantallen berekend op grond van aantalsschattingen per atlasblok (geometrisch gemiddelde van de volgende aantalsklassen: 1-3, 4-10, 11-25, 26-50, 51-100, 101-250, 251-500, 501-1000, >1.000), zoals verzameld met het Atlasproject 2013-2015. Alleen atlasblokken waar een soort is vastgesteld als waarschijnlijke of zekere broedvogel zijn meegenomen. Deze methode is toegepast voor alle soorten waarvoor atlasblokschattingen in het Atlasproject 'verplicht' werden gesteld (Sovon 2012). **Algemene broedvogels:** extrapolatie van de aantalsschattingen uit de vorige atlas (Sovon 2002) en de aantalsverandering sindsdien op grond van de populatietrends die vastgesteld zijn met het Meetnet Broedvogels (Boele *et al.* 2017). Bijvoorbeeld: aantal 1998-2000 was 10.000 paar, tussen 1998-2000 en 2013-15 is de soort met 50% toegenomen, dus aantal in 2013-15 is 15.000 paar. Deze methode is toegepast voor alle soorten waarvoor atlasblokschattingen in het Atlasproject niet 'verplicht' werden gesteld

(Sovon 2012).

De eenheid voor de populatiegrootte is het aantal 'broedparen'. Dit is gebaseerd op het aantal geldige territoria volgens soort specifieke criteria uit de handleiding van het Meetnet Broedvogels (van Dijk & Boele 2011). Deze benadering sluit in het algemeen goed aan bij de internationale criteria zoals gebruikt in rapportages voor EU-doeleinden, met uitzondering van de Kempphaan (van Kleunen *et al.* 2013). Voor deze soort worden de broedvogelaantallen internationaal gebaseerd op het aantal (territoriale) hanen, terwijl dit in Nederland juist de broedverdachte vrouwtjes betreft.

Hoewel de gepresenteerde landelijke populatieschattingen, zeker voor de talrijkere soorten, met de nodige onzekerheden zijn omgeven, zijn de gegevens van voldoende kwaliteit om een betrouwbare indeling te maken in de vijf te onderscheiden zeldzaamheidsklassen conform de Rode Lijstcriteria (zie paragraaf 2.2). Bedenk dat er boven een populatie-omvang van meer dan 25.000 individuen geen verdere differentiatie meer wordt toegepast. Extra aandacht is uitgegaan naar soorten waarvoor de populatieschatting zich rond de grens van twee zeldzaamheidsklassen bevindt.

Omdat de zeldzaamheidsklassen uitgaan van aantallen individuen in plaats van aantallen broedparen of territoria, is verondersteld dat een broedpaar op twee individuen betrekking heeft, conform eerdere Rode Lijsten.

Zeldzaamheid op basis van verspreiding ('zv')

Hiervoor is gebruik gemaakt van de Vogelatlas 2013-2015. Per soort is het aantal bezette atlasblokken opgeteld waar minimaal één territorium waarschijnlijk of zeker broedend is vastgesteld. De verspreiding is gebaseerd op 1646 atlasblokken. Het totaal aantal onderzochte atlasblokken ligt weliswaar iets hoger, maar de 40 blokken die tijdens de Vogelatlas onvoldoende zijn onderzocht zijn buiten beschouwing gelaten (het percentage dat is gebaseerd op de voldoende onderzochte hokken wordt dus representatief geacht voor het totaal aantal hokken).

Voor gewervelde soorten die zich voorplanten in zoute wateren worden trend- en zeldzaamheidsklassen voor verspreiding alleen gebaseerd op atlasblokken met zoute wateren. In absolute aantallen blokken zijn de klassegrenzen daarbij: 0, 1-27, 28-137, 138-687 en meer dan 687. Dit komt bij vogels momenteel alleen voor bij de Drieteenmeeuw, die op enkele boorplatforms in de Noordzee broedt.

Trend op basis van verandering in populatiegrootte ('tn')

De trend in de aantallen dient te worden vastge-

steld door de aantallen in de huidige periode te vergelijken met de vastgestelde referentieperiode voor de Nederlandse Rode Lijst en dat is de periode rond 1950. Voor de periode rond 1950 zijn er echter maar voor enkele soorten betrouwbare schattingen voorhanden van de populatiegrootte. Dit betreft met name zeldzame en schaarse soorten zoals Aalscholver, Ooievaar, Lepelaar; het merendeel van deze schattingen staat vermeld in Bijlsma *et al.* (2001) en Sovon (2002). Voor alle andere soorten zijn we voor de vergelijking afhankelijk van een reconstructie van het verloop door de tijd heen en kunnen we daarmee inschattingen maken van het verschil (zie Foppen *et al.* 2017). Er zijn twee typen data die gebruikt kunnen worden voor reconstructies:

- Absolute aantalsschattingen die zijn gemaakt in het kader van soort specifieke studies, atlas-schattingen uit het verleden en (voor zeldzame soorten) jaarlijkse schattingen van de totale populatie. Uiteraard ligt de focus hierbij op de jaren die zo dicht mogelijk liggen rondom de referentieperiode van 1950, dus bijvoorbeeld de jaren '40 of '60 van de vorige eeuw.
- (Relatieve) aantalsschattingen/indexen uit monitoringgegevens.

Om een goede vergelijking mogelijk te maken zijn trendgegevens, die werken met een relatieve index (bijvoorbeeld het startjaar wordt op 100 gesteld), uitgedrukt in absolute aantallen broedparen door een ijking toe te passen. Die ijking kan worden uitgevoerd doordat er in een bepaald jaar zowel een index-getal als een schatting van het totale aantal in heel Nederland beschikbaar is. Zo is voor veel soorten de index omgerekend naar een absoluut populatie-aantal door de gemiddelde index van de jaren 1998-2000 gelijk te stellen aan de schatting voor de populatiegrootte uit die atlasperiode. De volgende bronnen zijn gebruikt (zie ook Foppen *et al.* 2017):

Tijdreeksen voor ijking aantalsschatting:

- De indexen van de broedpopulatie in de periode 1990-2015 uit het reguliere NEM-meetnet broedvogels (BMP); deze zijn beschikbaar voor bijna alle soorten.
- Een index voor de periode 1984-1989 die beschikbaar is voor een groot aantal algemene broedvogels, afkomstig uit het BMP voordat het deel uitmaakte van het NEM.
- Een index voor de periode 1960-1983 die het resultaat was van een Oude Tijdreeksenproject waarmee oude monitoringgegevens zijn verzameld en bewerkt en die voor een 100-tal algemene soorten indexen heeft opgeleverd (beschreven en gepresenteerd in Sovon 2002). Het oudste startjaar is 1960, maar per soort is een variabel startjaar gekozen wat nog betrouwbaar werd geacht.

Aantalsschattingen:

- Absolute aantalsschattingen voor de periode 1990-2015 voor zeldzame soorten en kolonievogels.
- De aantalsschattingen uit de tweede broedvogel-atlas uit de periode 1998-2000 (Sovon 2002).
- De aantalsschattingen voor broedvogels vermeld in de jaarrondatlas uit de periode 1979-83 (1982 aangegeven als maatgevend jaar).
- De aantalsschattingen uit de eerste broedvogel-atlas uit de periode 1973-77 (1975 aangegeven als maatgevend jaar).
- Aantalsschattingen voor de periode 1900-1930 zoals vermeld in Parlevliet (2003), maatgevend jaar 1915.
- Aantalsschattingen in bepaalde jaren zoals vermeld in Bijlsma *et al.* (2001) en Sovon (2002).

Aan de hand van deze gegevens zijn voor alle Nederlandse soorten in de periode 1915-2015 absolute populatiegroottes bepaald. Daarbij zijn aantallen in ontbrekende jaren berekend door een constante jaarlijkse verandering te veronderstellen tussen de dichtstbijzijnde wel bekende schatting voor en na het betreffende jaar. De resulterende getallen zijn bekeken en beoordeeld door een interne werkgroep met experts bij Sovon. De 1950 getallen zijn op de volgende wijze vastgesteld door een combinatie van aantalsschattingen en expert oordeel:

- De interpolatie tussen een schatting vóór 1950 en na 1950 (vaak zestiger jaren) met vaste jaarlijkse verandering wordt als valide bestempeld en daarmee wordt het aantal voor 1950 berekend.
- Een extrapolatie van de trend in de 60-er of 70-er jaren (op basis van het Oude Tijdreeksenbestand) wordt als valide beschouwd en daarmee wordt het aantal voor 1950 berekend.
- Bij fluctuerende of als niet betrouwbaar beschouwde aantalsveranderingen in de 60-er of 70-er jaren wordt het aantal voor 1950 gelijk gesteld aan het gemiddelde voor een bepaalde periode (meestal de 60-er jaren).

Ondanks de haken en ogen ten aanzien van het vergelijken van populatieschattingen en de noodzakelijke intra-/extrapolaties, bleek het voor de meeste soorten wel mogelijk om een inschatting te maken voor 1950 en op grond daarvan een betrouwbare indeling in trendklassen conform de Rode Lijst indeling te maken. Dit mede omdat de klassen van verandering voor de Rode Lijst vrij grof zijn en daarmee niet bijzonder gevoelig zijn voor onzekerheden in trendbepalingen. In geval van twijfel tussen twee trendklassen is, net zoals bij de vorige Rode Lijst, voor de klasse met de kleinste aantalsverandering gekozen.

Omdat voor de vorige Rode Lijst voor de meeste

soorten voor de periode rond 1960 als referentie is gekozen, is ook gekeken hoe de Rode Lijst 2004 er zou hebben uitgezien als ook toen, net zoals nu, voor 1950 was gekozen (paragraaf 3.2).

De Rode-Lijstcategorie ‘verdwenen’ wordt toegekend aan soorten die nu geen regelmatige broedvogel meer zijn in Nederland, meer specifiek soorten die meer dan tien jaar geleden voor het eerst ontbraken als zekere broedvogel, en sindsdien geen regelmatige broedvogel meer zijn.

Trend op basis van verandering in verspreiding (‘tv’)

De procentuele veranderingen in verspreiding zijn gebaseerd op een vergelijking van de verspreiding per atlasblok in 1973-1977 (de eerste Nederlandse broedvogelatlas; Teixeira 1979) en die van de Vogelatlas 2013-2015. In deze vergelijking zijn alleen de atlasblokken met waarschijnlijke of zekere broedgevallen opgenomen, en de atlasblokken die in beide periodes voldoende zijn onderzocht (n=1483). 1973-1977 is dezelfde referentieperiode als is gehanteerd voor de Rode Lijst 2004. Voor veel soorten is er geen reden om te veronderstellen dat de verspreiding op atlasblokniveau in de jaren vijftig en zestig significant afweek van die in de jaren zeventig. Bij sommige zeldzame of schaarse soorten is dit wel het geval; dan wordt dit toegelicht in de betreffende soortteksten.

2.4.3. IUCN-criteria

In 2013 is door Sovon in opdracht van Vogelbescherming Nederland een indicatieve Rode Lijst van Nederlandse broedvogels volgens de IUCN-criteria opgesteld (van Kleunen 2013). Daarvoor zijn concrete methoden om de hierboven voorgestelde beoordelingscriteria te toetsen. Deze zijn voor de Rode Lijstbeoordeling verder uitgewerkt hieronder. Zie voor de toelichting op welke criteria wel en niet zijn toegepast paragraaf 2.3.2.

Stap 1: zie paragraaf 2.3.2. (tabel 2.3.) voor de IUCN categorieën

A2

Hiervoor is de aantalsverandering vastgesteld. De onderzoeksperiode die voor aantalsveranderingen in beschouwing wordt genomen, verschilt (conform de IUCN-criteria) per soort en is afhankelijk van de gemiddelde levensduur van een soort. Voor kortlevende soorten (met een generatietijd van drie jaar of minder) bedraagt de onderzoeksperiode tien jaar, voor langer levende soorten bedraagt deze drie keer de generatietijd. Voor de generatietijden wordt gebruik gemaakt van het door BirdLife International

samengestelde overzicht dat ook is gebruikt voor de Europese Rode Lijst (BirdLife International 2015). De onderzoeksperiodes zijn teruggerekend vanaf 2015.

De trendbepaling geschiedde door het vastgestelde aantal voor de referentieperiode te vergelijken met de berekende of ingeschatte aantallen in de periode 2013-2015 (gemiddeld). Hieruit is de procentuele verandering bepaald voor het taxon specifieke referentiejaar.

B2

Voor het vaststellen van de verspreiding is het aantal bezette atlasblokken (5x5 km) (waarschijnlijk en zeker broedend) bepaald op basis van de Broedvogelatlas 2013-2015, wat met een factor 25 is omgerekend naar vierkante kilometers. Soorten waarvan de berekende verspreiding rond de grenswaarden voor de IUCN Rode-Lijstcategorieën ligt (tabel 2.3) zijn nader gecontroleerd en waar nodig naar beneden bijgesteld. Dit geldt in het bijzonder voor soorten die op één locatie voorkomen.

Voor de soorten die op grond hiervan in één van de bedreigingscategorieën vallen is gekeken of ze voldoen aan de aanvullende criteria:

- Is de populatie gefragmenteerd/beperkt tot een klein aantal locaties? Aan de hand van diezelfde Atlasdata, in combinatie met verspreidingsinformatie op gebiedsniveau (<https://www.Sovon.nl/nl/vogelgegevens>) is het aantal bezette locaties op gebiedsniveau vastgesteld (een gebied dat zich door abiotiek en/of menselijk gebruik en/of ecologisch onderscheidt van de omgeving zoals in de praktijk Important Bird Areas (IBA's)/Natura 2000-gebieden zijn begrensd).
- Is er sprake van een voortdurende afname in aantallen en/of verspreiding? Om vast te stellen of er sprake is van een voortdurende afname is de korte termijn trendbeoordeling (10 jaar) van de periode 2004-2015 gebruikt, die is berekend door het CBS. Daarnaast is ingeschat of er aanvullend soorten zijn waarvan de verspreiding wel is afgenomen, op basis van een vergelijking van de verspreiding 1998-2000 (tweede Nederlandse broedvogelatlas; Sovon 2002) met die van 2013-2015.

C1

Voor de nationale populatiegrootte zijn de populatieschattingen voor 2013-2015 van de Broedvogelatlas 2013-2015 gebruikt. Voor de aantalsontwikkeling in de tijd, zie onder A1, waarbij ook naar de korte termijntrend van de laatste tien jaar is gekeken om te beoordelen stellen of de afname voortduurt.

D

Voor berekening van de populatiegrootte, zie onder

C1. Voor de bepaling van het aantal locaties, zie onder B2.

Stap 2: beoordeling samenhang met populaties uit omliggende landen

Zie paragraaf 2.3.2. (tabel 2.4) voor de introductie van deze tweede stap.

Voor de toepassing van stap 2 van de regionale toepassing van de IUCN-criteria, die kan resulteren in een verzwaring of verlichting van de rode lijst categorie, is net als voor de Rode Lijstbeoordeling van 2004 voor de meeste soorten aangenomen dat er wel wezenlijke immigratie vanuit het buitenland plaatsvindt, gezien de beschrijving van de IUCN wanneer dit niet aangenomen dient te worden: *If there are no conspecific populations in neighbouring regions or if propagules are not able to disperse to the region, the regional population behaves as an endemic and the category should be left unchanged.* Alleen voor soorten die vrijwel alleen in het westen en midden van Nederland voorkomen, zoals in de moerassen van Laag-Nederland of op de Veluwe, wordt over het algemeen aangenomen dat er geen wezenlijke immigratie plaatsvindt. Voor de beoordeling van de

trends in omliggende landen is in principe gebruik gemaakt van de trends van soorten in Duitsland en België, tenzij duidelijk is dat de Nederlandse populatie met meer landen uitwisselt. Als de soort gemiddeld in Duitsland en België sinds 2000 met meer dan 20% is afgenomen, wordt aangenomen dat immigratie in Nederland afneemt. Bij de middeling van de trends is rekening gehouden met de omvang van de populatie in beide buurlanden. Hiervoor is gebruik worden gemaakt van de gegevens die door de EU-lidstaten is ingediend voor de Artikel 12 rapportage van de Vogelrichtlijn over de periode 2008-2012 (<http://bd.eionet.europa.eu/article12/summary?period=1&subject=A332>). Voor België zijn hier de trends 2000-2012 gerapporteerd en voor Duitsland die van 1998-2009.

Als een taxon in Nederland afneemt, en het is aannemelijk dat de drukfactoren voornamelijk in Nederland optreden, dan is het aannemelijk dat de reproductie kleiner is dan de sterfte en wordt dit beschouwd als een *sink*-populatie. Als aannemelijk is dat het taxon is afgenomen ten gevolge van voornamelijk omstandigheden in het buitenland, dan wordt de Nederlandse populatie niet beschouwd als een *sink*-populatie.

3. Rode Lijst volgens Nederlandse criteria

3.1. Voorstel Rode Lijst 2016

In tabel 3.1 is het voorstel voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse criteria gegeven. Van de 196 beschouwde taxa staan er 87 op de Rode Lijst (44%). Deze zijn als volgt over de categorieën verdeeld: 9 soorten in de categorie Verdwenen uit Nederland, 10 soorten in Ernstig bedreigd, 12 soor-

ten in Bedreigd, 19 soorten in Kwetsbaar en 37 soorten in Gevoelig. De overige 109 beschouwde soorten kwalificeren niet als Rode Lijstsoort, omdat ze behoren tot de categorie Thans niet bedreigd.

In bijlage 2 wordt de cijfermatige onderbouwing van de Rode Lijst gegeven en in paragraaf 3.3 wordt elke soort afzonderlijk besproken.

Tabel 3.1. Rode Lijst Broedvogels 2016 volgens de Nederlandse criteria. Zie tabel 2.1 voor de betekenis van afkortingen van Rode Lijst-categorieën. De soorten in de categorie Gevoelig, met als trendkwalificatie '0/+', betreffen veelal de nieuwkomers die zich pas relatief recent in Nederland gevestigd hebben. Voor de vaknummers zie figuur 2.1.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	zeldzaamheid	trend	Categorie-vaknr
Verdwenen uit Nederland: 9 taxa				
Griel	<i>Burhinus oedicanus oedicanus</i>	x	tttt	
Goudplevier	<i>Pluvialis apricaria apricaria</i>	x	tttt	
Zuidelijke Bonte Strandloper ⁴	<i>Calidris alpina schinzii</i>	x	tttt	
Lachstern	<i>Gelochelidon nilotica nilotica</i>	x	tttt	
Hop	<i>Upupa epops epops</i>	x	tttt	
Klapekster	<i>Lanius excubitor excubitor</i>	x	tttt	
Roodkopklauwier	<i>Lanius senator senator</i>	x	tttt	
Duinpieper	<i>Anthus campestris campestris</i>	x	tttt	
Ortolaan	<i>Emberiza hortulana</i>	x	tttt	
Ernstig bedreigd: 10 taxa				
Korhoen	<i>Lyrurus tetrix tetrix</i>	zzz	ttt	
Woudaap	<i>Ixobrychus minutus minutus</i>	zzz	ttt	
Kwak	<i>Nycticorax nycticorax nycticorax</i>	zzz	ttt	
Kemphaan	<i>Calidris pugnax</i>	zzz	ttt	
Dwergmeeuw	<i>Hydrocoloeus minutus</i>	zzz	ttt	
Velduil	<i>Asio flammeus flammeus</i>	zzz	ttt	
Grauwe Kiekendief	<i>Circus pygargus</i>	zzz	ttt	
Draaihals	<i>Jynx torquilla torquilla</i>	zzz	ttt	
Kuifleeuwerik	<i>Galerida cristata cristata</i>	zzz	ttt	
Grauwe Gors	<i>Miliaria calandra calandra</i>	zzz	ttt	
Bedreigd: 12 taxa				
Zomertaling	<i>Spatula querquedula</i>	zz	ttt	BE(14)
Pijlstaart	<i>Anas acuta</i>	zzz	tt	BE(9)
Kwartelkoning	<i>Crex crex</i>	zz	ttt	BE(14)
Strandplevier	<i>Charadrius alexandrinus alexandrinus</i>	zz	ttt	BE(14)
Watersnip	<i>Gallinago gallinago gallinago</i>	zz	ttt	BE(14)
Zwarte Stern	<i>Chlidonias niger niger</i>	zz	ttt	BE(14)
Noordse Stern	<i>Sterna paradisaea</i>	zz	tt	BE(10)
Grauwe Klauwier	<i>Lanius collurio</i>	zz	tt	BE(10)
Grote Karekiet	<i>Acrocephalus arundinaceus arundinaceus</i>	zz	ttt	BE(14)
Paapje	<i>Saxicola rubetra</i>	zz	ttt	BE(14)
Tapuit	<i>Oenanthe oenanthe oenanthe</i>	zz	ttt	BE(14)
Europese Kanarie	<i>Serinus serinus</i>	zzz	tt	BE(9)

⁴ Er is weliswaar een recent broedgeval, maar dit taxon moet nog altijd worden beschouwd als Verdwenen, omdat hij nog niet als 'regelmatige broedvogel' kan worden gekwalificeerd.

Tabel 3.1. Vervolg.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	zeldzaamheid	trend	Categorie-vaknr
Kwetsbaar: 19 taxa				
Patrijs	<i>Perdix perdix perdix</i>	z	ttt	KW(15)
Slobeend	<i>Spatula clypeata</i>	z	t	KW(7)
Wintertaling	<i>Anas crecca crecca</i>	z	t	KW(7)
Zomertortel	<i>Streptopelia turtur turtur</i>	z	ttt	KW(15)
Koekoek	<i>Cuculus canorus canorus</i>	z	tt	KW(11)
Porseleinhoen	<i>Porzana porzana</i>	zz	t	KW(6)
Roerdomp	<i>Botaurus stellaris stellaris</i>	zz	t	KW(6)
Bontbekplevier	<i>Charadrius hiaticula hiaticula</i>	zz	t	KW(6)
Wulp	<i>Numenius arquata arquata</i>	z	t	KW(7)
Dwergstern	<i>Sternula albifrons albifrons</i>	zz	t	KW(6)
Grote Stern	<i>Thalasseus sandvicensis sandvicensis</i>	zzz	t	KW(5)
Steenuil	<i>Athene noctua vidallii</i>	z	tt	KW(11)
Ransuil	<i>Asio otus otus</i>	z	ttt	KW(15)
Torenvalk	<i>Falco tinnunculus tinnunculus</i>	z	tt	KW(11)
Boomvalk	<i>Falco subbuteo subbuteo</i>	zz	t	KW(6)
Wielewaal	<i>Oriolus oriolus</i>	z	tt	KW(11)
Snor	<i>Locustella luscinioides luscinioides</i>	z	t	KW(7)
Grote Lijster	<i>Turdus viscivorus viscivorus</i>	z	t	KW(7)
Nachtegaal	<i>Luscinia megarhynchos megarhynchos</i>	z	t	KW(7)
Gevoelig: 37 taxa				
Wilde Zwaan	<i>Cygnus cygnus</i>	zzz	0/+	GE(1)
Brilduiker	<i>Bucephala clangula clangula</i>	zzz	0/+	GE(1)
Middelste Zaagbek	<i>Mergus serrator</i>	zzz	0/+	GE(1)
Smient	<i>Mareca penelope</i>	zzz	0/+	GE(1)
Roodhalsfuut	<i>Podiceps grisegena grisegena</i>	zzz	0/+	GE(1)
Kleinst Waterhoen	<i>Zapornia pusilla intermedia</i>	zzz	0/+	GE(1)
Kraanvogel	<i>Grus grus grus</i>	zzz	0/+	GE(1)
Kleine Zilverreiger	<i>Egretta garzetta garzetta</i>	zzz	0/+	GE(1)
Steltkluut	<i>Himantopus himantopus</i>	zzz	0/+	GE(1)
Grutto	<i>Limosa limosa limosa</i>	a	tt	GE(12)
Oeverloper	<i>Actitis hypoleucos</i>	zzz	0/+	GE(1)
Tureluur	<i>Tringa totanus britannica</i>	a	tt	GE(12)
Drieteenmeeuw	<i>Rissa tridactyla tridactyla</i>	zzz	0/+	GE(1)
Grote Mantelmeeuw	<i>Larus marinus</i>	zzz	0/+	GE(1)
Visdief	<i>Sterna hirundo hirundo</i>	a	tt	GE(12)
Oehoe	<i>Bubo bubo bubo</i>	zzz	0/+	GE(1)
Blauwe Kiekendief	<i>Circus cyaneus</i>	zzz	0/+	GE(1)
Zeearend	<i>Haliaeetus albicilla</i>	zzz	0/+	GE(1)
Raaf	<i>Corvus corax corax</i>	zzz	0/+	GE(1)
Matkop	<i>Parus montanus rhenanus</i>	a	tt	GE(12)
Zwarte Mees	<i>Parus ater ater</i>	a	tt	GE(12)
Buidelmees	<i>Remiz pendulinus pendulinus</i>	zzz	0/+	GE(1)
Boerenzwaluw	<i>Hirundo rustica rustica</i>	a	tt	GE(12)
Huiszwaluw	<i>Delichon urbicum urbicum</i>	a	tt	GE(12)
Veldleeuwerik	<i>Alauda arvensis arvensis</i>	a	ttt	GE(16)
Graszanger	<i>Cisticola juncidis cisticola</i>	zzz	0/+	GE(1)
Spotvogel	<i>Hippolais icterina</i>	a	tt	GE(12)
Kramsvogel	<i>Turdus pilaris</i>	zzz	0/+	GE(1)
Grauwe Vliegenvanger	<i>Muscicapa striata striata</i>	a	tt	GE(12)
Huismus	<i>Passer domesticus domesticus</i>	a	tt	GE(12)
Ringmus	<i>Passer montanus montanus</i>	a	ttt	GE(16)

Tabel 3.1. Vervolg.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	zeldzaamheid	trend	Categorie-vaknr
Engelse Kwikstaart	<i>Motacilla flava flavissima</i> ⁵	zzz	?	GE(1) ⁶
Gele Kwikstaart	<i>Motacilla flava flava</i>	a	ttt	GE(16)
Graspieper	<i>Anthus pratensis pratensis</i>	a	tt	GE(12)
Keep	<i>Fringilla montifringilla</i>	zzz	0/+	GE(1)
Kneu	<i>Carduelis cannabina cannabina</i>	a	ttt	GE(16)
Roodmus	<i>Carpodacus erythrinus erythrinus</i>	zzz	0/+	GE(1)

Tabel 3.2. Taxa waarvoor een wijziging in de Rode Lijst 2004 status wordt voorgesteld, en kwalificatie van de aanleiding daarvoor. Zie tabel 2.1 voor de betekenis van afkortingen voor criteria en Rode-Lijstcategorieën.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Oorspronkelijke Rode Lijst 2004	Gereconstrueerde Rode Lijst 2004					Gereconstrueerde Rode Lijst 2004			
			zn	zv	tn	tv		zn	zv	tn	tv
Nachtzwaluw	<i>Caprimulgus europaeus</i>	KW	zz	z	t	t	BE	zz	z	tt	t
Gekraagde Roodstaart	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	(TNB)	a	a	t	0/+	GE	a	a	tt	0/+
Gele Kwikstaart	<i>Motacilla flava</i>	BE	zzz	zz	tt	?	GE	zzz	zz	?	?
Keep	<i>Fringilla montifringilla</i>	NB					GE	zzz	zzz	0/+	0/+
Roodmus	<i>Carpodacus erythrinus</i>	NB					GE	zzz	zzz	0/+	0/+

3.2. Vergelijking met Rode Lijst 2004

3.2.1. Reconstructie van de Rode Lijst 2004

Sinds de vorige Rode Lijst zijn voor een aantal soorten betere gegevens of betere reconstructies van populatieaantallen en ontwikkelingen daarin beschikbaar gekomen, zie paragraaf 2.4.1 en 2.4.2. Met deze kennis is de Rode Lijstbepaling voor 2004 opnieuw gedaan, waarbij tevens expliciet voor de referentieperiode rond 1950 in plaats van rond 1960 gekozen is. Dit resulteert in een voorstel om voor drie taxa de Rode Lijstklasse met terugwerkende kracht aan te passen (tabel 3.2), en daarnaast om twee taxa die toen niet waren beoordeeld met terugwerkende kracht alsnog wel te beoordelen: Keep en Roodmus (zie ook paragraaf 2.4.1). Zie voor toelichting per soort onder paragraaf 3.3.

3.2.2. Vergelijking (gereconstrueerde) Rode Lijst 2004 en Rode Lijst 2016

De Rode Lijst van 2004 zou met de huidige kennis en de huidige criteria (zie de vorige paragrafen) 81 taxa omvatten. De Rode Lijst van 2016 omvat 87 taxa, een toename met zes dus. Het aantal beschouwd taxa is nu groter (n= 196) dan voor de Rode Lijst 2004 (n=186), waarmee het aantal Rode Lijsttaxa relatief gezien gelijk is gebleven. Hierna worden de verschillen tussen beide lijsten samengevat in vier groepen: soorten die nieuw op de Rode

Lijst komen, soorten waarvan de categorie wordt verzaagd, soorten waarvan de categorie wordt verlicht en soorten die van de Rode Lijst af gaan (zie tabel 3.4). De eerste twee groepen betreffen 'verslechteringen', met uitzondering van de recent gevestigde soorten (nieuwkomers), die nog steeds zeldzaam zijn en daarom 'gevoelig' zijn voor verdwijning. De laatste twee groepen betreffen 'verbeteringen'.

Nieuw op de Rode Lijst

Er zijn meerdere redenen waarom soorten nieuw op de Rode Lijst komen. De eerste oorzaak betreft de afname van de populatie ten opzichte van 1950, die zich sinds de vorige Rode Lijst verder heeft doorgezet (n=7). Dat betreft Noordse Stern en Europese Kanarie (Bedreigd), Wulp, Torenvalk en Grote Lijster (Kwetsbaar) en Zwarte Mees (Gevoelig). De Buidelmees komt op de Rode Lijst als Gevoelig, als gevolg van een recente populatie-afname, waardoor de populatie zeer klein is geworden.

Daarnaast is er bij zeven taxa sprake van recente vestiging die nog niet geleid heeft tot een populatie van 'voldoende' omvang of verspreiding. Het betreft Wilde Zwaan, Smient, Zeearend, Kraanvogel, Oehoe, Drieteenmeeuw en Graszanger. Omdat deze soorten nog zeer zeldzaam zijn, is er een kans op weer verdwijnen; daarom behoren ze tot de categorie Gevoelig.

⁵ Dit taxon wordt in Nederland door de CSNA als soort beschouwd (*Motacilla flavissima*).

⁶ Betreft de minimale bedreigingscategorie; de trends in aantallen en verspreiding zijn niet bekend.

Tabel 3.3. Vergelijking van de Rode-Lijstcategorieën 2004 (gereconstrueerd) en 2016.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	2004	2016
Patrijs	<i>Perdix perdix perdix</i>	KW	KW
Korhoen	<i>Lyrurus tetrix tetrix</i>	EB	EB
Wilde Zwaan	<i>Cygnus cygnus</i>	(NB)	GE
Brilduiker	<i>Bucephala clangula clangula</i>	GE	GE
Middelste Zaagbek	<i>Mergus serrator</i>	GE	GE
Zomertaling	<i>Spatula querquedula</i>	KW	BE
Slobeend	<i>Spatula clypeata</i>	KW	KW
Smient	<i>Mareca penelope</i>	(NB)	GE
Pijlstaart	<i>Anas acuta</i>	BE	BE
Wintertaling	<i>Anas crecca crecca</i>	KW	KW
Roodhalsfuut	<i>Podiceps grisegena grisegena</i>	GE	GE
Zomertortel	<i>Streptopelia turtur turtur</i>	KW	KW
Nachtzwaluw	<i>Caprimulgus europaeus europaeus</i>	BE	(TNB)
Koekoek	<i>Cuculus canorus canorus</i>	KW	KW
Kwartelkoning	<i>Crex crex</i>	KW	BE
Porseleinhoen	<i>Porzana porzana</i>	KW	KW
Kleinst Waterhoen	<i>Zapornia pusilla intermedia</i>	VN	GE
Kraanvogel	<i>Grus grus grus</i>	(NB)	GE
Roerdomp	<i>Botaurus stellaris stellaris</i>	BE	KW
Woudaap	<i>Ixobrychus minutus minutus</i>	EB	EB
Kwak	<i>Nycticorax nycticorax nycticorax</i>	VNW	EB
Purperreiger	<i>Ardea purpurea purpurea</i>	BE	(TNB)
Grote Zilverreiger	<i>Ardea alba albus</i>	GE	(TNB)
Kleine Zilverreiger	<i>Egretta garzetta garzetta</i>	GE	GE
Griel	<i>Burhinus oediconemus oediconemus</i>	VN	VN
Steltkluut	<i>Himantopus himantopus</i>	GE	GE
Goudplevier	<i>Pluvialis apricaria apricaria</i>	VN	VN
Bontbekplevier	<i>Charadrius hiaticula hiaticula</i>	KW	KW
Strandplevier	<i>Charadrius alexandrinus alexandrinus</i>	BE	BE
Wulp	<i>Numenius arquata arquata</i>	(TNB)	KW
Grutto	<i>Limosa limosa limosa</i>	GE	GE
Kemphaan	<i>Calidris pugnax</i>	EB	EB
Zuidelijke Bonte Strandloper	<i>Calidris alpina schinzii</i>	VN	VN
Watersnip	<i>Gallinago gallinago gallinago</i>	BE	BE
Oeverloper	<i>Actitis hypoleucos</i>	GE	GE
Tureluur	<i>Tringa totanus britannica</i>	GE	GE
Dwergmeeuw	<i>Hydrocoloeus minutus</i>	EB	EB
Drieteenmeeuw	<i>Rissa tridactyla tridactyla</i>	(NB)	GE
Grote Mantelmeeuw	<i>Larus marinus</i>	GE	GE
Dwergsterne	<i>Sternula albifrons albifrons</i>	KW	KW
Lachsterne	<i>Gelochelidon nilotica nilotica</i>	VN	VN
Zwarte Sterne	<i>Chlidonias niger niger</i>	BE	BE
Visdief	<i>Sterna hirundo hirundo</i>	KW	GE
Noordse Sterne	<i>Sterna paradisaea</i>	(TNB)	BE
Grote Sterne	<i>Thalasseus sandvicensis sandvicensis</i>	BE	KW
Kerkuil	<i>Tyto alba guttata</i>	KW	(TNB)
Steenuil	<i>Athene noctua vidallii</i>	KW	KW
Ransuil	<i>Asio otus otus</i>	KW	KW
Velduil	<i>Asio flammeus flammeus</i>	EB	EB
Oehoe	<i>Bubo bubo bubo</i>	(NB)	GE
Blauwe Kiekendief	<i>Circus cyaneus</i>	GE	GE
Grauwe Kiekendief	<i>Circus pygargus</i>	EB	EB
Zeearend	<i>Haliaeetus albicilla</i>	(NB)	GE
Hop	<i>Upupa epops epops</i>	VN	VN
Draaihals	<i>Jynx torquilla torquilla</i>	EB	EB
Groene Specht	<i>Picus viridis viridis</i>	KW	(TNB)
Torenvalk	<i>Falco tinnunculus tinnunculus</i>	(TNB)	KW

Tabel 3.3. Vervolg.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	2004	2016
Boomvalk	<i>Falco subbuteo subbuteo</i>	KW	KW
Slechtvalk	<i>Falco peregrinus peregrinus</i>	GE	(TNB)
Grauwe Klauwier	<i>Lanius collurio</i>	BE	BE
Klapekster	<i>Lanius excubitor excubitor</i>	EB	VN
Roodkopklauwier	<i>Lanius senator senator</i>	VN	VN
Wielewaal	<i>Oriolus oriolus</i>	KW	KW
Raaf	<i>Corvus corax corax</i>	GE	GE
Matkop	<i>Parus montanus rhenanus</i>	GE	GE
Zwarte Mees	<i>Parus ater ater</i>	(TNB)	GE
Buidelmees	<i>Remiz pendulinus pendulinus</i>	(TNB)	GE
Boerenzwaluw	<i>Hirundo rustica rustica</i>	GE	GE
Huiszwaluw	<i>Delichon urbicum urbicum</i>	GE	GE
Kuifleeuwerik	<i>Galerida cristata cristata</i>	EB	EB
Veldleeuwerik	<i>Alauda arvensis arvensis</i>	GE	GE
Graszanger	<i>Cisticola juncidis cisticola</i>	(NB)	GE
Snor	<i>Locustella luscinioides luscinioides</i>	KW	KW
Grote Karekiet	<i>Acrocephalus arundinaceus arundinaceus</i>	BE	BE
Spotvogel	<i>Hippolais icterina</i>	GE	GE
Kortsnavelboomkruiper	<i>Certhia familiaris macrodactyla</i>	GE	(TNB)
Kramsvogel	<i>Turdus pilaris</i>	GE	GE
Grote Lijster	<i>Turdus viscivorus viscivorus</i>	(TNB)	KW
Nachtegaal	<i>Luscinia megarhynchos megarhynchos</i>	KW	KW
Gekraagde Roodstaart	<i>Phoenicurus phoenicurus phoenicurus</i>	GE	(TNB)
Paapje	<i>Saxicola rubetra</i>	BE	BE
Tapuit	<i>Oenanthe oenanthe oenanthe</i>	BE	BE
Grauwe Vliegenvanger	<i>Muscicapa striata striata</i>	GE	GE
Huisemus	<i>Passer domesticus domesticus</i>	GE	GE
Ringmus	<i>Passer montanus montanus</i>	GE	GE
Engelse Kwikstaart	<i>Motacilla flava flavissima</i>	GE	GE
Gele Kwikstaart	<i>Motacilla flava flava</i>	GE	GE
Duinpieper	<i>Anthus campestris campestris</i>	EB	VN
Graspieper	<i>Anthus pratensis pratensis</i>	GE	GE
Keep	<i>Fringilla montifringilla</i>	GE	GE
Europese Kanarie	<i>Serinus serinus</i>	(TNB)	BE
Kneu	<i>Carduelis cannabina cannabina</i>	GE	GE
Roodmus	<i>Carpodacus erythrinus erythrinus</i>	GE	GE
Grauwe Gors	<i>Miliaria calandra calandra</i>	EB	EB
Ortolaan	<i>Emberiza hortulana</i>	EB	VN

Naar een zwaardere categorie

In totaal vijf taxa komen terecht in een zwaardere categorie. Het betreft:

- Naar Verdwenen: de voorheen Ernstig bedreigde Klapekster, Duinpieper en Ortolaan.
- Naar Bedreigd: de voorheen Kwetsbare Zomertaling en Kwartelkoning.

Naar een lichtere categorie

Vijf taxa komen terecht in een lichtere categorie:

- Naar Ernstig bedreigd: de voorheen als Verdwenen in het wild beschouwde Kwak.
- Naar Kwetsbaar: de voorheen Bedreigde Roerdomp en Grote Stern.
- Naar Gevoelig: de voorheen als Verdwenen be-

schouwde Kleinst Waterhoen en de voorheen als Kwetsbaar beschouwde Visdief.

Afgevoerd van de Rode Lijst

Acht taxa kunnen van de Rode Lijst worden afgevoerd:

- De voorheen Bedreigde Nachtzwaluw en Purperreiger.
- De voorheen Kwetsbare Kerkuil en Groene Specht.
- De voorheen Gevoelige Grote Zilverreiger, Slechtvalk, Kortsnavelboomkruiper en Gekraagde Roodstaart.

De populaties van deze soorten zijn sinds de vorige Rode Lijst duidelijk toegenomen.

Tabel 3.4. Veranderingen in Rode Lijstcategoriën tussen 2004 (gereconstrueerd) en 2016. Zie tabel 2.1 voor betekenis van afkortingen voor criteria en Rode Lijstcategoriën.

		2016					
		(TNB) GE	KW	BE	EB	VN	
2004	(TNB)		2	3	2		
	GE	4	26				
	KW	2	1	14	2		
	BE	2		2	8		
	EB					9	3
	VN		1			1	6
NB		7					

3.3. Soortbesprekingen

Alle taxa die op de Rode Lijst Broedvogels 2016 volgens Nederlandse criteria staan worden hieronder besproken. Daarnaast worden ook de taxa besproken die in tegenstelling tot 2004 nu niet meer op de Rode Lijst staan. Tenslotte wordt een aantal taxa besproken die net niet kwalificeren voor de Rode Lijst 2016.

Per behandeld taxon worden in deze paragraaf de volgende onderwerpen kort besproken:

Populatie en verspreiding: populatie-aantallen en verspreiding in 2013-2015, waarbij voor het taxon belangrijke regio's worden vermeld;

Populatie- en verspreidingstrend: verandering in de omvang van de populatie, gerekend vanaf ongeveer 1950 en veranderingen in de verspreiding ten opzichte van 1973-1977 met een inschatting voor de periode rond 1950;

Bedreigingen en maatregelen: de belangrijkste drukfactoren en bedreigingen voor het taxon, het internationale perspectief en maatregelen voor het herstel van de populatie, voor zover bekend.

Voorts worden in tabelvorm de scores voor de z- en t-criteria gepresenteerd waarmee de onderbouwing van de Rode Lijstcategorie zichtbaar wordt. De oranje kleur indiceert het doorslaggevende criterium, waarbij de z en t criteria altijd zijn ingekleurd als ze in de laagste categorie vallen. Voorts is in de tabel een vergelijking opgenomen met eerdere Rode Lijsten, de IUCN-Rode Lijst nationaal, Europa 2015 (BirdLife International 2015) en mondiaal 2016 (BirdLife International 2016).

De naamgeving en taxonvolgorde is conform de *List of the Birds of the European Union – August 2015*. In het geval van afwijkende naamgeving zal ook die van de CSNA-lijst worden genoemd (zie ook paragraaf 2.4.1).

Een belangrijk deel van de informatie afkomstig uit de hieronder genoemde bronnen. Daarnaast worden eventuele specifiek voor een soorttekst gebruikte bronnen daar vermeld:

Soortenpagina's op de Sovon-website:

<https://www.Sovon.nl/nl/content/vogelinfo>

Soortenpagina's op de Vogelbescherming-website:

<https://www.vogelbescherming.nl/ontdek-vogels/kennis-over-vogels/vogelgids?q=>

Jaarlijkse Broedvogelrapporten van Sovon (bijv. Broedvogels in Nederland in 2015, Boele *et al.* 2017).

EU- Vogelrichtlijnrapportage 2008-2012:

<http://bd.eionet.europa.eu/article12/>

(met populaties en aantalsontwikkelingen van vogels in EU-lidstaten).

European Bird Census Council: trends van algemene vogelsoorten in Europa, tot en met 2016:

<http://www.ebcc.info/index.php?ID=612>

BirdLife international soortpagina's:

<http://datazone.birdlife.org/species/search>

(populaties, en aantalsontwikkelingen internationaal en knelpunten en maatregelen).

Natura 2000 soortprofielen (nog niet gepubliceerde conceptversie), zie voor oude versie:

<https://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subj=profielen#vogels>

(met informatie over de populatiestatus van Natura 2000 aanwijsoorten).

Sovon Broedvogelatlas 1998-2000 (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002).

Avifauna Nederland (Bijlsma *et al.* 2001).

Rode Lijst 2004 (van Beusekom *et al.* 2005, Hustings *et al.* 2006).

De soorten zijn als volgt gegroepeerd:

- Verdwenen soorten (3.3.1)
- Ernstig bedreigde soorten (3.3.2)
- Bedreigde soorten (3.3.3)
- Kwetsbare soorten (3.3.4)
- Gevoelige soorten (3.3.5)
- Soorten die net niet kwalificeerden voor de Rode Lijst (3.3.6)

Daarbinnen zijn de soorten gerangschikt op de taxonomische volgorde die wordt gehanteerd voor de EU-lijst.

3.3.1. Verdwenen soorten

GRIEL *Burhinus oedicnemus oedicnemus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Verdwenen	0	0%	100%	100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Verdwenen	Verdwenen	Regionally ex-tinct	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Griel is verdwenen als Nederlandse broedvogel. Aanwijzingen voor broeden in 2013-15 ontbreken.

Populatie- en verspreidingstrend

De Griel is sinds 1956-58 verdwenen als broedvogel uit Nederland. Voor die tijd nestelden er tot enige tientallen paren in de Hollandse duinen en wellicht ook incidenteel in het binnenland. Sindsdien worden jaarlijks Grielen in ons land waargenomen, soms ook langdurig op locaties die als broedgebied geschikt lijken. Recente broedpogingen zijn echter niet meer vastgesteld.

Bedreigingen en maatregelen

Onder de huidige condities in de duinen en andere schrale milieus wordt de kans op hervestiging klein

geacht (vergrassing, verruiging, hoge recreatiedruk). Mochten deze condities verbeteren, dan lijkt een hervestiging wel mogelijk. De soort vertoont een recente toename in de dichtstbijzijnde broedgebieden in Engeland (intensief beschermingswerk) en Noord-Frankrijk. Maatregelen betreffen het herstel van open, spaarzaam begroeide en rustige duingebieden. Aanvullend onderzoek is nodig naar specifieke eisen ten aanzien van het inrichten van nieuwe leefgebieden.

Bronnen

VAN DER WINDEN J., KRIJGSVELD K.L., INBERG A. & FLIJN R.C. 2008. Beschermingsplan Duin- en kustvogels Basisrapport deel A Achtergronddocument. Bureau Waardenburg/Vogelbescherming Nederland.

GOUDPLEVIER *Pluvialis apricaria apricaria*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Verdwenen	0	0%	100%	100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Verdwenen	Verdwenen 1	Regionally extinct	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Goudplevier is sinds 1937 verdwenen als Nederlandse broedvogel, een hoogst enkel later broedgeval daargelaten. Aanwijzingen voor broeden in 2013-15 ontbreken.

Populatie- en verspreidingstrend

De soort was begin twintigste eeuw een jaarlijkse broedvogel in het Peelgebied (tot en met 1932), Drenthe (tot en met 1937) en mogelijk elders. Het ging om minimaal enkele tientallen paren (o.a. 25 paren ten westen van Venray in 1924). Op een incidenteel broedgeval (1974, Budel) en mislukte vestigingspoging (o.a. 1991 Leende) na, is niets meer geconstateerd dat op broeden wijst.

Bedreigingen en maatregelen

Het verdwijnen uit Nederland was vooral een gevolg van grootschalige ontginning van open lage heide en hoogveen, en van vegetatiesuccessie in de resterende woeste gronden door het wegvallen van schapenbegrazing en verdwijnen van de boekweitbrandcultuur. Hervestiging als regelmatige broedvogel is niet aannemelijk, gezien de afnemende tendens van de zeer kleine broedpopulatie in Noord-Duitsland en de (blijvende?) ongeschiktheid van de in theorie meest in aanmerking komende Nederlandse broedterreinen. Maatregelen zouden zich dus moeten richten op herstel van de naburige broedpopulaties en op herstel van grote arealen schaars begroeide heide en hoogveen.

Bronnen

JANSEN J. 2014. Former breeding of Eurasian Golden Plover, Dunlin and Wood Sandpiper in Limburg and Noord-Brabant, the Netherlands.

Dutch Birding 36: 9-19.
VAN NOORDEN B. 1997. Waarom verdween de Goudplevier *Pluvialis apricaria* als broedvogel uit Nederland? Limosa 70: 89-96.

ZUIDELIJKE BONTE STRANDLOPER *Calidris alpina schinzii*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Verdwenen	1-249	>0-<1%	50-74%	50-74%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Verdwenen	Verdwenen	Regionally extinct	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Zuidelijke Bonte Strandloper is verdwenen als Nederlandse broedvogel. In sommige jaren zijn er nog waarnemingen die op broeden duiden, zoals in 2014, en in 2015 is een territorium vastgesteld. De soort is in ieder geval geen jaarlijkse broedvogel meer.

Populatie- en verspreidingstrend

De Zuidelijke Bonte Strandloper, die begin twintigste eeuw zowel langs de kust als lokaal in het binnenland nestelde, was in de jaren vijftig vermoedelijk alleen nog een zeer zeldzame broedvogel in het Wadden- en Deltabied. Het ging om hooguit enkele broedparen. De soort is sinds de jaren zestig of zeventig een onregelmatige broedvogel in Nederland. Zekere broedgevallen of waarnemingen die op broeden duiden (fel alarm) zijn af en toe vastgesteld, maar niet gedurende een aaneengesloten periode van tien jaar. Daarom wordt dit taxon voor de Rode Lijst als 'Verdwenen' beschouwd.

Bedreigingen en maatregelen

Het verdwijnen van de Zuidelijke Bonte Strandloper als regelmatige broedvogel uit Nederland staat niet op zich zelf. Dit taxon is als broedvogel in zijn hele

verspreidingsgebied afgenomen. Nederland, gesitueerd aan de uiterste zuidwestrand van dit verspreidingsgebied, was met zijn zeer kleine broedpopulatie extra kwetsbaar. De grens van het verspreidingsgebied is inmiddels naar het noorden opgeschoven; de dichtstbijzijnde vaste broedgebieden (maar bezet door slechts kleine aantallen) liggen nu in het Deense Waddegebied. Leefgebied op Nederlandse kwelders kan eventueel verbeterd worden door het kort houden van de vegetatie (met de juiste begrazing) en aanleg of instandhouding van poeltjes aldaar (voedselzoekgebied).

Bronnen

KOFFIJBERG K., LAURSEN K., HÄLTERLEIN B., REICHERT G., FRIKKE J. & SOLDAAT L. 2015b. Trends of Breeding Birds in the Wadden Sea 1991-2013. Wadden Sea Ecosystem No. 35. Common Wadden Sea Secretariat, Joint Monitoring Group of Breeding Birds in the Wadden Sea, Wilhelmshaven, Germany.
VAN DER WINDEN J., KRIJGSVELD K.L., INBERG A. & FIJN R.C. 2008. Beschermingsplan Duin- en kustvogels Basisrapport deel A Achtergronddocument. Bureau Waardenburg/Vogelbescherming Nederland.

LACHSTERN *Gelochelidon nilotica nilotica*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Verdwenen	0	0%	100%	100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Verdwenen	Verdwenen	Regionally extinct	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Lachstern is verdwenen als Nederlandse broedvogel. Aanwijzingen voor broeden in 2013-15 ontbreken.

Populatie- en verspreidingstrend

De Lachstern broedde tussen 1931 en 1958 vermoedelijk jaarlijks in Nederland, wellicht ook eerder. Rond 1950 ging het om circa 3 paren. In 2005 vond een broedpoging plaats op het Balgzand (NH). Deze

leverde geen uitvliegende jongen op.

Bedreigingen en maatregelen

De kans op hervestiging als broedvogel lijkt op de korte termijn niet groot. De enige naburige (relict)populatie, in het noorden van Duitsland en Denemarken, is de afgelopen decennia in omvang afgenomen en omvatte rond 2010 slechts circa 40 paren. Hier vindt intensieve nestbescherming plaats om een goed broedsucces te waarborgen. De meest nabije broedlocaties elders liggen in Zuid-Frankrijk. In theorie lijkt er in ons land wel broedhabitat beschikbaar te zijn voor deze soort. Uit onderzoek in Duitsland blijkt dat de soort gevoelig is voor menselijke verstoring en nestpredatie. Verder is het van belang dat er voldoende voedsel is. In tegenstelling tot andere sterns heeft de soort in het binnenland natte graslanden, natte heide of veengebieden nodig om

te foerageren. Het dieet bestaat uit wormen, grote insecten, muizen, amfibieën, jonge vogels (nestvlinders) en hagedissen. Bij het inrichten van leefgebied zijn dus rustige en veilige (predatorvrije) broedeilanden van belang, mits ze gesitueerd zijn nabij een extensief benut landschap van kwelders en graslanden met sloten en poelen.

Bronnen

- CONRADT S. & EBELS E. 2014. Gull-billed terns in north-western Europe; breeding results, conservation and post-breeding movements. *Dutch Birding* 36: 147-158.
- VAN DER WINDEN J., KRIJGSVELD K.L., INBERG A. & FLIJN R.C. 2008. Beschermingsplan Duin- en kustvogels Basisrapport deel A Achtergronddocument. Bureau Waardenburg/Vogelbescherming Nederland

HOP *Upupa epops epops*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Verdwenen	0	0%	100%	100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Verdwenen	Verdwenen	Regionally extinct	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Hop is verdwenen als Nederlandse broedvogel. Er werden in 2013-15 geen zekere broedgevallen vastgesteld. Wel was er sprake van 3 en 2 broedterritoria in respectievelijk 2014 en 2015, op basis van waarnemingen van (zingende) individuen of paren in het broedseizoen. Dit bleef beperkt tot enkele locaties in het oosten van het land.

Populatie- en verspreidingstrend

De Hop was begin twintigste eeuw lokaal een regelmatige broedvogel met in ieder geval een voorkomen in de (zuid)oostelijke provincies en het midden van het land, soms ook elders (duinen). Omstreeks 1973 verdween de soort als jaarlijkse broedvogel. Sindsdien zijn slechts enkele malen zekere broedgevallen geconstateerd, waaronder in 1995 in Noord-Brabant en in 2012 in Noord-Limburg. Het aantal territorium indicerende waarnemingen neemt recent wat toe, maar duidelijke aanwijzingen voor broeden ontbreken.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status blijft onveranderd (Verdwenen) vergeleken met de vorige lijst. Wel wijst het broedgeval in 2012, evenals de meldingen van meerdere territoria, op een mogelijke opleving van de stand. In sommige landen, waaronder Duitsland en Frankrijk, is de broedpopulatie recent wat toegenomen. Gerekend over zijn gehele Europese verspreidingsgebied is de tendens echter afnemend, als gevolg van landbouwintensivering en grootschalige gebruik van bestrijdingsmiddelen (de soort leeft onder meer van grote insecten). In die zin is de opleving in Nederland opmerkelijk. Het succesvolle broedgeval in 2012 vond overigens niet plaats in boerenland, maar in een uitgestrekt heidegebied. Maatregelen ter verbetering van het leefgebied moeten gericht zijn op het herstel van oud cultuurlandschap met voldoende nestgelegenheid (oude bomen, vervallen bouwsels) en extensief landbouwkundig grondgebruik.

Bronnen

- KIKKERT J.E. 2013. Geslaagd broedgeval van de Hop op De Hamert in 2012. *Limburgse Vogels* 23: 73-77.

KLAPEKSTER *Lanius excubitor excubitor*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Verdwenen	0	0%	100%	100%
Rode Lijst 2004 Ernstig bedreigd	Rode Lijst 1994 Bedreigd	IUCN NL 2016 Regionally extinct	IUCN Eur. 2015 Vulnerable	IUCN Wereld 2016 Least concern

Populatie en verspreiding

De Klapekster is verdwenen als Nederlandse broedvogel. Aanwijzingen voor broeden in 2013-15 ontbreken.

Populatie- en verspreidingstrend

De Klapekster is rond 2000-02 verdwenen als Nederlandse broedvogel. De afname was vermoedelijk al sinds begin twintigste eeuw aan de gang. De soort kende destijds nog een vrij ruime verspreiding over heidevelden en hoogveengebieden van Oost- en Zuid-Nederland. Ondanks de afname waren er rond 1950 nog minimaal enkele tientallen broedparen aanwezig. Dit liep terug tot enkele broedparen in de jaren negentig, gevolgd door het uitsterven kort na de eeuwwisseling.

Bedreigingen en maatregelen

De soort is op de Rode Lijst in de zwaarste categorie

(Verdwenen) terechtgekomen. Ook op EU-schaal gaat het slecht met de soort, met een gestage afname sinds 1980 (en wellicht eerder); hij staat dan ook op de Europese Rode Lijst (*Vulnerable*). Een sprankje hoop mag wellicht worden geput uit een recente opleving in Duitsland.

De afname in Nederland wordt in eerste instantie geweten aan grootschalige ontginning van leefgebieden, gevolgd door afnemende kwaliteit van het resterende leefgebied. Verbossing, vergrassing (door verzuring en vermesting) en verstoring (recreatie) maakten de broedplaatsen ongeschikt. Het is de vraag of hervestiging nog te verwachten is vanuit de meest nabije, maar kleine populaties. Leefgebied kan weer geschikt worden door heide- en hoogveenherstel (extensieve begrazing, kleinschalig plaggen, vermindering van stikstofdepositie) in combinatie met aan banden leggen van recreatie.

ROODKOPKLAUWIER *Lanius senator senator***Populatie en verspreiding**

De Roodkopklauwier is verdwenen als Nederlandse broedvogel. Aanwijzingen voor broeden in 2013-15 ontbreken.

Populatie- en verspreidingstrend

De soort was tot 1956 een regelmatige broedvogel in Nederland, vooral in Midden- en Zuid-Limburg. Sindsdien zijn geen zekere broedgevallen meer vastgesteld. Incidenteel worden nog territorium-indicatieve waarnemingen gedaan, zoals in 2009 in de Gasterse Duinen (Dr), maar duidelijke aanwijzingen voor broeden ontbreken.

Bedreigingen en maatregelen

De soort bewoont vooral extensief benut kleinschalig cultuurlandschap, een habitat dat nog maar weinig voorkomt in Nederland. Hij neemt in een groot deel van Europa af en de voor ons land meest nabije substantiële populaties bevinden zich tegenwoordig op vele honderden kilometers. Een hervestiging is daarom op de korte termijn niet te verwachten. Daarvoor is bovendien leefgebiedherstel nodig: extensief benutte oude hoogstamboomgaarden, met (doorn)hagen/struiken en insectenrijke ruigten en graslanden.

DUINPIEPER *Anthus campestris campestris*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Verdwenen	0	0%	100%	100%
Rode Lijst 2004 Ernstig bedreigd	Rode Lijst 1994 Bedreigd	IUCN NL 2016 Regionally extinct	IUCN Eur. 2015 Least concern	IUCN Wereld 2016 Least concern

Populatie en verspreiding

De Duinpieper is verdwenen als Nederlandse broedvogel. Het laatste zekere broedgeval dateert uit 1999. Vervolgens werden tot 2003 nog jaarlijks territoriale vogels vastgesteld in een aantal stuifzandrestanten op de Veluwe, in het laatste jaar op het Harskampse Zand. Daarna was er alleen in 2007 nog een aanwijzing voor een territorium, op het Hulshorsterzand. Daarmee kwalificeert de Duinpieper op de Rode Lijst als Verdwenen: zekere broedgevallen zijn inmiddels meer dan tien jaar niet meer vastgesteld en er zijn ook geen andere aanwijzingen dat de soort nog een regelmatig broedvogel is.

Populatie- en verspreidingstrend

Rond 1950 waren er in Nederland naar schatting nog 250-350 broedparen aanwezig. In die periode was ook de verspreiding nog betrekkelijk ruim. De Veluwe vormde het kerngebied, maar ook in Noord-Brabant en Limburg waren Duinpiepers in 13 respectievelijk 8 gebieden aanwezig. Daarnaast werd nog gebroed in onder andere Drenthe, Zuidoost-Friesland, op de Utrechtse Heuvelrug en wellicht het Rijk van Nijmegen. De stand nam af naar 75-150 territoria in de jaren zeventig, 50-60 in 1995-96 en 5 in 2002. De teloorgang in Nederland past in de verdwijning uit grote delen van West- en Noordwest-Europa.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is ten opzichte van de vorige Rode Lijst verslechterd van Ernstig bedreigd naar Verdwenen. De oorzaken zijn het verdwijnen en verslechteren van de broedbiotoop, stuifzand en schrale zandige heide, door achtereenvolgens ontginning, bebossing, vergrassing en vermossing (stikstofdepositie!), en recreatie. Recente maatregelen tot herstel van stuifzanden hebben niet tot nieuwe broedgevallen geleid. Omdat de dichtstbijzijnde broedgebieden zich inmiddels op bijna 300 kilometer van de Nederlandse grens in het oosten van Duitsland bevinden, wordt de kans op hervestiging uiterst klein geacht. Maatregelen moeten grootschalig herstel van (rustige!) leefgebieden in zowel Nederland als naburige landen betreffen.

Bronnen

RIKSEN M., KETNER-OOSTRA R., VAN TURNHOUT C., NIJSEN M., GOOSSENS D., JUNGIERUS P.D. & SPAAN W. 2006. Will we lose the last active inland drift sands of Western Europe? The origin and development of the inland drift-sand ecotype in the Netherlands. *Landscape Ecology* 21: 431-447.
VAN TURNHOUT C. 2005. Het verdwijnen van de Duinpieper als broedvogel uit Nederland en Noordwest-Europa. *Limosa* 78: 1-14.

ORTOLAAN *Emberiza hortulana*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Verdwenen	0	0%	100%	100%
Rode Lijst 2004 Ernstig bedreigd	Rode Lijst 1994 Ernstig bedreigd	IUCN NL 2016 Regionally extinct	IUCN Eur. 2015 Least concern	IUCN Wereld 2016 Least concern

Populatie en verspreiding

De Ortolaan is als Nederlandse broedvogel verdwenen. Recente meldingen in de broedtijd hebben geen betrekking op zekere broedvogels. Zo was er in 2014 een territorium houdend mannetje bij Reusel (NB), maar dit betrof een ongepaarde vogel in zijn tweede kalenderjaar.

Populatie- en verspreidingstrend

De soort was begin twintigste eeuw plaatselijk algemeen op de zandgronden. De broedpopulatie omvatte toen mogelijk 3000-5000 paren. Rond 1950 waren er, ondanks duidelijke afname, nog altijd 1200-1700 paren. De afname hield echter aan en na 1980 waren er minder dan 100 paren over, vooral geconcentreerd in de oostelijke Achterhoek en Noord-Limburg. Het laatste zekere broedgeval

dateert uit 1999, daarna werd alleen in 2003 nog een alarmerende vogel vastgesteld.

Bedreigingen en maatregelen

Schaalvergroting in de landbouw, insecticidegebruik en verandering in gewaskeuze (overgang van granen op mais) betekenden de doodklap voor de Ortolaan. De soort prefereerde in Nederland kleinschalig boerenland met roggeakkers, bomenrijen of houtwallen (doorgaans eiken), onverharde wegen en kruidenrijke bermen. De soort is ook op Europese schaal sterk afgenomen, vooral in het noordwesten van zijn verspreidingsgebied, waaronder de aan Nederland grenzende gebieden. Gerichte beschermingsmaatregelen in nog omvangrijke broedpopulaties (oosten van Duitsland) blijken soms succesvol. Waarschijnlijk spelen bij de grootschalige afname ook omstandigheden in de doortrekgebieden en overwinteringsgebieden mee, zoals (illegale) vangstpraktijken (Zuidwest Frankrijk). Herstel vraagt dus om internationale maatregelen. In Nederland zou

herstel van leefgebied in voormalige broedgebieden kansrijk kunnen zijn (zie landschapskarakteristiek hierboven).

Bronnen

- JIGUET F., ARLETTAZ R., BAUER H-G., BELIK V., COPETE J. L. COUZI L., CZAJKOWSKI M.A., DALE S., DOMBROVSKI V., ELTS J., FERRAND Y., HARGUES R., KIRWAN G.M., MINKEVICIUS S., PIHA M., SELSTAM G., SKIERCZYŃKI, SIBLET J-P. & SOKOLOV A. 2016. An update of the European breeding population sizes and trends of the Ortolan Bunting (*Emberiza hortulana*). *Ornis Fennica* 93: 186-196.
- VAN NOORDEN B. 1999. De Ortolaan *Emberiza hortulana*, een plattelandsdrama. *Limosa* 72: 55-63.
- SELSTAM G., SONDELL & OLSSON P. 2015. Wintering areas and migration routes for Ortolan Buntings *Emberiza hortulana* from Sweden determined with light-geologgers. *Ornis Svecica* 25(3): 3-14.

3.3.2. Ernstig bedreigde soorten

KORHOEN *Lyrurus tetrix tetrix*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Ernstig bedreigd	1-249	>0-<1%	75-<100%	75-<100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Ernstig bedreigd	Ernstig bedreigd	Cr. Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

Het aantal Korhoenders is gedaald tot een zeer laag niveau. Op de Sallandse Heuvelrug zijn in 2013 nog twee Korhanen vastgesteld, maar in 2014 waren deze verdwenen. In 2013-14 zijn er 30 Korhoenders afkomstig uit Zweden uitgezet, in een poging om de soort voor Nederland te behouden. In 2014 werden 6 Zweedse hanen vastgesteld, maar in 2015 slechts één. Ook op de Hoge Veluwe loopt een uitzettingsproject. Daar werd in 2013-15 steeds één vogel vastgesteld.

Populatie- en verspreidingstrend

Het Korhoen breidde zijn broedgebied begin twintigste eeuw aanzienlijk uit. Tijdens de hoogtijdagen waren er duizenden in ons land aanwezig. In 1941 werd de Nederlandse populatie op 5000-6000 hanen geschat. Kort daarna zette de afname in. In 1950 ging het nog altijd om zo'n 3000 hanen. In de jaren zestig zakte dit aantal onder de 1000, begin jaren tachtig onder de 100 en inmiddels lijkt het doek voor deze soort gevallen, tenzij de uitzettingsprojecten alsnog succesvol worden. De veranderingen in verspreiding

volgden hetzelfde dramatische patroon. In de jaren veertig en vijftig waren vrijwel alle hoogveen- en heidegebieden in Nederland bezet. In de jaren zeventig werden nog in circa 150 atlasblokken baltsende hanen vastgesteld. Vanaf 1997 resteerde alleen de populatie op de Sallandse Heuvelrug.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd, maar de populatiestatus is verder verslechterd en de soort dreigt te verdwijnen als broedvogel uit Nederland. Verdwijning of sterke afname is zichtbaar in grote delen van West- en Centraal-Europa. Wat er nog aan populaties resteert, is inmiddels sterk geïsoleerd van de Nederlandse populatie. In België is er alleen nog een populatie van een tiental hanen in de Hoge Venen. De dichtstbijzijnde populaties in Duitsland bevinden zich op een aantal locaties rondom Lüneburg (Nedersaksen), met rond 250 hanen. Daar zijn in het verleden vogels bijgeplaatst. Door ontginning van heideterreinen, habitatdegradatie (verbossing, vermesting, verstoring) en intensiever gebruik van aangrenzende landbouwgronden

gingen nest- en foerageermogelijkheden verloren. Resterende populaties raakten geïsoleerd, wat een probleem vormde voor deze soort met zijn geringe dispersiecapaciteit. Op de Sallandse Heuvelrug kon speciaal (op de soort gericht) terreinbeheer het tij niet keren. De kuikenoverleving bleek zeer laag, waarschijnlijk deels door verminderde voedselkwaliteit. Daarnaast speelde genetische verarming van de resterende kleine populatie waarschijnlijk een rol bij de overlevingskansen. Om de populatie te vergroten is besloten tot bijplaatsing van Zweedse vogels. Vooralsnog heeft dit (net als het uitzetproject op de Hoge Veluwe) nog niet geleid tot populatieherstel.

Bronnen

DE GROOT G.A., JANSMAN H.A.H., BOVENSCHEN J., LAROS I., MEYER-LUCHT Y. & HÖGLUND J. 2014.

Inteelt onder Sallandse korhoenders. De genetische gevolgen van een kleine populatieomvang. Wageningen, Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Alterra-rapport 2599.
 JANSMAN H.A.H., BUIJ R., DE GROOT G.A. & HAMMERS M. 2014. Doorstart van het Nederlandse Korhoen? Oorzaken van achteruitgang en mogelijkheden voor behoud. Wageningen, Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Alterra-rapport 2498.
 NIEWOLD F. 2002. Korhoen *Tetrao tetrix*. Pp. 174-175 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 6. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland. Leiden.

WOUDAAP *Ixobrychus minutus minutus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Ernstig bedreigd	1-249	1-4%	75-<100%	75-<100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Ernstig bedreigd	Ernstig bedreigd	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie is zeer klein. In 2013-15 werden jaarlijks 13-17 territoria gemeld en bedroeg de broedpopulatie, zelfs rekening houdend met de lastige inventariseerbaarheid, hooguit enkele tientallen en in ieder geval minder dan 50 paren. De soort is in 1% van de atlasblokken vastgesteld. Deze liggen vooral in de zuidelijke helft van Nederland.

Populatie- en verspreidingstrend

In de jaren vijftig omvatte de Nederlandse broedpopulatie naar schatting 500 paren. De afname begon reeds in de jaren zestig en zette gestaag door tot halverwege de jaren negentig. Vervolgens stabiliseerden de aantallen, met zelfs een licht herstel tot rond 2010, maar sindsdien lijken ze weer licht af te nemen. Ook de verspreiding is gedecimeerd, alleen al ten opzichte van de jaren zeventig met bijna 80% op het niveau van atlasblokken. Toen kende de soort een nagenoeg aaneengesloten verspreiding in het Hollandse veenweidegebied en in het rivierengebied. Vermoedelijk was de verspreiding in de jaren vijftig nog aanzienlijk ruimer.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd ten opzichte van de vorige lijst, maar de populatiestatus is licht verbeterd. Ook in omliggende landen laat de soort enig herstel zien.

De Woudaap bewoont in water staande rietvegetaties, met een flink aandeel overjarig riet, maar heeft ook ondiep, helder en zuurstofrijk water nodig (voedsel). Het areaal leefgebied is in Nederland afgenomen en het overgebleven areaal is vaak aangetast door vermeting en gebrek aan natuurlijke peildynamiek. Vermeting versnelt de verlandingsproces en komt de voedselsituatie niet ten goede. Gebrek aan natuurlijke peildynamiek leidt tot afnemende vitaliteit van waterriet en achterblijvende natuurlijke moerasverjonging. Intensieve rietexploitatie aan het eind van de winter reduceert de beschikbare broedhabitat. Daarnaast zullen drukfactoren in de doortrek- en overwinteringsgebieden vermoedelijk een rol spelen bij de afname van deze soort, die in Nederland aan de uiterste noordwestgrens van zijn broedverspreiding zit en daardoor extra kwetsbaar is. Leefgebiedmaatregelen moeten gericht zijn op het vergroten van het areaal en de kwaliteit van rietvegetaties en andere verlandingsvegetaties. Goede waterkwaliteit en natuurlijke waterdynamiek zijn van essentieel belang.

Bronnen

DEN BOER T. 2000. Beschermingsplan moerasvogels 2000 – 2004 2e druk. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij, Wageningen.
 SIERDSEMA H., VAN DIERMEN J., AARTS B. VAN DEN BREMER L. & VAN KLEUNEN A. 2008. Factsheets

van broedvogels in de Natura 2000-gebieden van Gelderland. Sovononderzoeksrapport 2008/14. Sovon, Beek-Ubbergen.
VAN TURNHOUT C.A.M., HAGEMELJER E.J.M. &

FOPPEN R.P.B. 2010. Long-term population developments in typical marshland birds in The Netherlands. *Ardea* 98: 283-299

KWAK *Nycticorax nycticorax nycticorax*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Ernstig bedreigd	1-249	>0-<1%	75-<100%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Verdwenen	Verdwenen in het wild	Cr. endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse populatie in het wild broedende Kwakken omvatte 3-4 paren in 2013-15. Daarnaast nestelden er 20-28 vrij vliegende paren in en nabij dierenparken. Aangenomen wordt dat de meeste van die Kwakken vooral (nazaten van) losgelaten vogels betreffen. Het is lastig om wilde vogels en nazaten van ontsnapte vogels uit elkaar te houden. Locaties waar (al dan niet jaarlijks) vermoedelijk Kwakken broeden zijn De Wieden, de Biesbosch en de Oostvaardersplassen.

Populatie- en verspreidingstrend

Reeds rond 1880 verdween de laatste van de grote kolonies die ons land ooit rijk was. Sindsdien zijn er alleen in de Biesbosch en de Peel tijdelijke kolonies van enkele tientallen paren geweest, zo ook rond de jaren vijftig. Rond 1990 waren wilde Kwakken zo goed als verdwenen, maar begonnen wel losgelaten of ontsnapte vogels her en der te broeden. Vanaf de

eeuwwisseling of wat eerder verschijnen ook weer regelmatig Kwakken op locaties waar het aannemelijk is dat het om wilde vogels gaat. Ten opzichte van de jaren vijftig is de aantalsafname sterk (>75%), maar de verspreidingsverandering is klein (>-25%).

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is verbeterd ten opzichte van de vorige lijst, maar de soort is vanwege de zeer kleine broedpopulatie nog uiterst kwetsbaar voor uitsterven. De perspectieven voor aanvoer van vogels uit het buitenland zijn niet gunstig. De populaties in naburige landen zijn uiterst klein en de omvangrijke populaties in Zuid-Europa nemen af. In het leefgebied is rust nodig. De voedselsituatie kan verbeterd worden door het creëren van paai-gebieden en intrek-mogelijkheden voor vissen. Op internationale schaal dient leefgebied hersteld te worden, zodat een netwerk ontstaat van geschikte habitats voor zowel broeden als dispersie en trek.

KEMPHAAN *Calidris pugnax*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Ernstig bedreigd	1-249	1-4%	75-<100%	75-<100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Ernstig bedreigd	Bedreigd	Cr. endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

Het is aannemelijk dat de recente Nederlandse broedpopulatie de aantals-schatting van 2008-2011 van 20-55 'paren' (broedende hennen) niet overstijgt. De verspreiding omvat slechts 2% van de atlasblokken. Deze zijn vooral gelegen in Friesland. Gebieden elders, zoals de Zaanstreek, Zuidlaardermeergebied (Gr), de Eempolders en De Wieden, waren de laatste jaren onregelmatig bezet.

Populatie- en verspreidingstrend

Rond 1950 waren er vermoedelijk nog meer dan 7000 paren, wat dus betekent dat de soort sindsdien met meer dan 99% is afgenomen! De huidige aantallen lijken eveneens kleiner dan die ten tijde van de vorige Rode Lijst, toen de populatie nog minimaal 70 paren omvatte. Voor de verspreiding geldt eveneens een enorme afname van maar dan 90%. Zo kende de soort in de jaren zeventig nog een min of meer aaneengesloten verspreiding (op het niveau van atlasblokken) die zich uitstrekte van het

noorden van Friesland via Noordwest-Overijssel tot het noorden van Utrecht en Noord-Holland. Toen kwamen ook verspreidingskernen voor elders in het land, tot op de zandgronden aan toe, zoals op de grens van Noord-Brabant en Limburg.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd en de populatiestatus is sinds de vorige lijst zelfs nog verder verslechterd. Nederland ligt aan de uiterste zuidwestrand van het Europese verspreidingsgebied van de Kemphaan en ook in naburige landen, Duitsland en Denemarken, zijn de broedpopulaties inmiddels uiterst klein. De soort is in vrijwel geheel Europa in aantal afgenomen.

Hoewel Kemphanen ook wel in de prille successtadia van moerasgebieden voorkomen, is het in Nederland toch vooral een soort van graslanden.

Hier blijkt hij bijzonder gevoelig te zijn voor intensivering van het landbouwgebruik. Ontwatering, egalisering, overbemesting, vroeg en frequent maaien en hoge beweidingsdruk maken potentiële broedbiotopen ongeschikt.

Op de soort gericht graslandbeheer, zoals toegepast in de Noordpolder in het Eemland, kan tot hervestiging leiden. Het gaat om maatregelen als vernatting door hoge voorjaarspeilen, handhaving of verbetering van de openheid van het landschap, lichte bemesting (ruige mest) en zeer late maaidata (na 1 juli).

Bronnen

ROODHART J. 2014. Erfolg im Wiesenvogelschutz nach zehnjähriger Schutzgebietsbetreuung im Eemland Polder, Niederlande. Vogelwelt 135(1): 19-28.

DWERMEEUW *Hydrocoloeus minutus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Ernstig bedreigd	1-249	>0-<1%	75-<100%	50-74%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Ernstig bedreigd	Ernstig bedreigd 1	Cr. endangered	Near threatened	Least concern

Populatie en verspreiding

In 2013-15 werden 1, 0 resp. 3 broedparen bekend. Dit is typerend voor het spaarzame voorkomen in recente tijden. De enige regelmatig bezette broedlocatie de laatste jaren is het eiland De Kreupel in het IJsselmeer. Hier werden in 2015 2 paren vastgesteld (waaronder een zeker broedgeval: nest met eieren) en in 2013 één. Incidenteel zijn elders broedverdachte Dwergmeeuwen vastgesteld, zoals in 2015 bij Tienhoven (Ut).

Populatie- en verspreidingstrend

In de jaren vijftig broedde de Dwergmeeuw regelmatig in Friesland, in aantallen tot 35 paren. Vervolgens was de soort een tijdlang een onregelmatige broedvogel, tot zich begin jaren zeventig een opleving aankondigde met enige tientallen broedparen, vooral in het Lauwersmeer, maar ook in Flevoland en het Deltagebied. Na eind jaren tachtig daalde het landelijke aantal broedparen weer onder de tien en

uit enkele jaren ontbreken meldingen van broedverdachte vogels.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd; de populatie is nog altijd uiterst klein. Net als in Nederland komen in Duitsland en Denemarken slechts kleine aantallen tot broeden. Voor de dichtstbijzijnde omvangrijke broedpopulatie moeten we naar de Baltische Staten en Wit-Rusland. De stand neemt daar recent af. De in de jaren tachtig belangrijkste Nederlandse broedplaats, in het Lauwersmeer, is ongeschikt geworden door vegetatiesuccessie, verstoring (grote grazers) en hoge predatiedruk. Op zich lijken er, met het juiste terreinbeheer, broedlocaties beschikbaar te zijn in Nederland. Kanttekening hierbij is dat Nederland ver buiten het reguliere broedverspreidingsgebied van de soort ligt, waardoor een substantiële broedpopulatie mogelijk niet van de grond zal komen.

VELDUIL *Asio flammeus flammeus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Ernstig bedreigd	1-249	1-4%	75-<100%	75-<100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Ernstig bedreigd	Bedreigd	Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De broedpopulatie fluctueerde enorm in 2013-15. Het magere jaar 2013 (23-28 paren) werd gevolgd door topjaar 2014 (80-100 paren), waarna de aantallen weer inzakten in 2015 (10-14 paren). Cumulatief was 3% van de atlasblokken bezet, maar meerjarig bezette locaties kwamen nagenoeg alleen voor op de Waddeneilanden. In 2014 dook de soort in grote delen van het land op, met de verreweg grootste aantallen in Friesland, Groningen en Noordwest-Overijssel.

Populatie- en verspreidingstrend

Oude schattingen zijn waarschijnlijk veelal te laag geweest, maar desondanks is duidelijk dat de landelijke aantallen sinds de jaren vijftig met meer dan 75% moeten zijn afgenomen. Sinds 2000 zitten ze op een zeer laag niveau, de onverwachte opleving in 2014 daargelaten. De verspreiding is bijna even hard gekrompen. In het verleden werd de soort ook wel in het oosten en zuiden van het land vastgesteld, zowel in het rivierengebied als op de zandgronden. Hier is de soort volledig verdwenen. De vestiging in pas

drooggelegde polders in Flevoland bleek een tijdelijke zaak.

Bedreigingen en maatregelen

Ondanks de opleving in 2014 is de populatiestatus van de Velduil niet verbeterd ten opzichte van de vorige Rode Lijst. De afname speelt op grotere, Europese schaal. In Nederland wordt de bijna-verdwijning gerelateerd aan teloorgang van leefgebied (verbossing, verruiging) en vooral ook intensivering van de landbouw (o.a. afname areaal stoppelvelden, ontwatering, overbemesting, frequent maaien), resulterend in schaarste aan nestplaatsen en voedsel. De aanlag van faunaranden en de braaklegging, waardoor het voedselaanbod in akkerbouwgebieden wordt vergroot, kan gunstig zijn voor deze soort.

Bronnen

KLEEFSTRA R., BARKEMA L, VENEMA D.J. & SPLJKSTRA-SCHOLTEN W. 2015. Een explosie van Veldmuizen, een invasie van broedende Velduilen in Friesland in 2014. *Limosa* 88: 74-82.

GRAUWE KIEKENDIEF *Circus pygargus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Ernstig bedreigd	1-249	1-4%	75-<100%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Ernstig bedreigd	Ernstig bedreigd	Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

In 2013-15 omvatte de Nederlandse broedpopulatie 36-44 paren. De verspreiding is beperkt tot de noordelijke helft van het land, behoudens een broedpoging in Noord-Brabant in 2013. Zeker driekwart van de Nederlandse populatie broedt in akkergebieden in Groningen, met name het Oldambt. Daarnaast komen kleine aantallen voor in Noord-Friesland, Flevoland en (in sommige jaren) Drenthe. De verspreiding omvat een kleine 3% van de atlasblokken.

Populatie- en verspreidingstrend

Tot rond 1950 was de Grauwe Kiekendief een bepaald niet zeldzame broedvogel in verschillende

delen van het land, zowel op de hoge als de lage gronden. Van de circa 250 broedparen van toen bleven er maar 15 over rond 1990, met een verspreiding beperkt tot enkele gebieden in de noordelijke helft van het land. Sindsdien herstelde de stand tot enkele tientallen paren. In recente jaren schommelen de aantallen, met pieken in veldmuisrijke jaren.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-categorie is onveranderd. Wel is de populatiestatus licht verbeterd. Ook de Duitse en Belgische populaties zijn op de korte termijn stabiel of zelfs toegenomen. Echter, op Europese schaal is nog altijd sprake van een afname.

Intensief agrarisch gebruik, onder meer resulterend in voedselarmoede, vormt één van de voornaamste knelpunten voor deze soort. Intensieve nestbescherming en maatregelen om het voedselaanbod ter plaatse te verhogen, zoals de aanleg van faunaranen of braaklegging, zorgen ervoor dat Grauwe Kiekendieven zich kunnen handhaven in intensief boerenland. Omstandigheden in de trek- en overwinteringsgebieden in Afrika (zoals sprinkhanenbestrijding) kunnen van invloed zijn op de populatie-aantallen.

Bronnen

- KOKS B.J., VAN SCHARENBURG C.W.M. & VISSER E.G. 2001. Grauwe Kiekendieven *Circus pygargus* in Nederland: balanceren tussen hoop en vrees. *Limosa* 74: 121-136.
- OTTENS H.J. & POSTMA M. 2014. Trends en broedresultaten van de Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* in Nederland in 2008-13. *De Takkeling* 22: 107-119.

DRAAIHALS *Jynx torquilla torquilla*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Ernstig bedreigd	1-249	1-4%	75-<100%	25-49%
Rode Lijst 2004 Ernstig bedreigd	Rode Lijst 1994 Kwetsbaar	IUCN NL 2016 Cr. endangered	IUCN Eur. 2015 Least concern	IUCN Wereld 2016 Least concern

Populatie en verspreiding

De Draaihals is lastig te inventariseren. Uit de periode 2013-15 is alleen een landelijke populatieschatting bekend uit 2015: 65-75 broedparen. Vermoedelijk lag het aantal in 2013 en 2014 lager. De verspreiding omvat 3% van de atlasblokken. De belangrijkste broedgebieden liggen in Gelderland, vooral op de Veluwe (25 paren geteld in 2015; werkelijke aantal hoger) en op diverse locaties in Drenthe, met als belangrijkste het Drents-Friese Wold (12 paren geteld in 2015; zelfde voorbehoud). Kleine aantallen komen verspreid voor over de oostelijke helft van het land, maar vaste broedplaatsen zijn hier niet gebruikelijk.

Populatie- en verspreidingstrend

Vermoedelijk begon al vóór de jaren vijftig een afname, die aanhield tot rond 2010. Sinds zijn de aantallen gestabiliseerd op een zeer laag niveau, met de laatste jaren een opleving. Desalniettemin wordt de getalsmatige afname sinds 1950 op meer dan 90% geschat. De verspreiding is ten opzichte van de jaren zeventig met tenminste 45% gekrompen en dat zal vergeleken met de jaren vijftig nog meer zijn. Zo is de soort verdwenen uit de duinregio, Midden-Nederland en Zuid-Limburg. Ook in de regio's waar recent nog wel Draaihalzen voorkomen, is de verspreiding gekrompen. Drenthe is wellicht de enige uitzondering.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-categorie is onveranderd. Door de recente opleving lijkt de populatiestatus ten opzichte van de vorige Rode Lijst enigszins verbeterd. Op langere termijn, sinds 1980, is de soort op EU-schaal

afgenomen, maar het beeld wisselt van land tot land. Zo wordt een voortdurende afname gerapporteerd uit Duitsland, maar enige toename uit België.

Bij ons moet de belangrijkste oorzaak voor de afname de verruiging en vergrassing van bodemvegetaties zijn. Draaihalzen zoeken op zandige plekken en in heischrale vegetaties naar mieren. De verruiging en vergrassing van zulke foerageerplekken is een gevolg van atmosferische depositie van stikstof. Foerageerhabitat verdween ook door verbossing, verharding van zandpaden in bos- en heidegebieden, en wellicht Wilde Zwijnen (prederen mierenesten). Voorts bestaat er schaarste aan nestgelegenheid (oude berken). Daarnaast kan de Draaihals ook problemen ondervinden in de Afrikaanse overwinteringsgebieden (droogte in de Sahel-regio). Maatregelen dienen zich te richten op het terugdringen van vergrassing in heide- en stuifzandmilieus (vermindering atmosferische depositie) en op het verbeteren van het aanbod van nestgelegenheid (oude berken, wellicht ook speciale nestkasten).

Bronnen

- BIJLSMA R.G. 2014. Broed- en foerageergedrag van Draaihalzen *Jynx torquilla*. *Drentse Vogels* 28: 78-100.
- SIERDSEMA H., VAN DIERMEN J., AARTS B., VAN DEN BREMER L. & VAN KLEUNEN A. 2008. Factsheets van broedvogels in de Natura 2000-gebieden van Gelderland. Sovon-onderzoeksrapport 2008/14. Sovon, Beek-Ubbergen.
- ZINGG S., ARLETTAZ R. & SCHAUB M. 2010. Nestbox design influences territory occupancy and reproduction in a declining secondary cavity-breeding bird. *Ardea* 98(1): 67-75.

KUIFLEEUWERIK *Galerida cristata cristata*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Ernstig bedreigd	1-249	>0-<1%	75-<100%	75-<100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Ernstig bedreigd	Bedreigd	Cr. endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

In 2013-15 was de Kuifleeuwerik met 1-2 territoria aanwezig in ons land: bij Venlo (2013) en Den Bosch (2013-15). Wellicht ging het om ongepaarde vogels. Broeden kon niet worden aangetoond.

Populatie- en verspreidingstrend

De soort laat al al sinds de jaren zeventig (en wellicht zestig) een scherpe afname zien. Vermoedelijk ging het rond 1950 nog om 7500 paren, een aantal dat rond de eeuwwisseling was terugggevallen tot 60-80. Inmiddels lijkt het doek gevallen. Het laatste zekere broedgeval dateert van 2011. In 2015 resteerde alleen nog één zingend mannetje en in 2016 ontbrak de soort op de Nederlandse broedplaatsen. Nog in de jaren zeventig omvatte de verspreiding circa een derde van de atlasblokken. Het (altijd al marginale) voorkomen in cultuurland, heide en zandverstuivingen was toen overigens al nagenoeg passé en Kuifleeuweriken nestelden alleen nog in bebouwde omgeving.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd, maar de populatie status is verder verslechterd ten opzichte van de vorige lijst. De soort is waarschijnlijk verdwenen als Nederlandse broedvogel. De afname hangt samen met veranderingen in de stedenbouw: verdichte woningbouw, het verdwijnen of verruigen van ruide- en raalvelden en de aanleg van stedelijk groen hebben geleid tot verlies aan, of degradatie van, broed- en foerageerhabitat. De verdwijning uit Nederland past in een grootschalige afname die geheel West- en Midden-Europa treft. Hervestiging in ons land lijkt op de korte termijn niet realistisch, gezien het uitsterven van nabije broedpopulaties en het vrijwel ontbreken van trek- en zwerfgedrag bij deze soort.

Bronnen

BOELE A. 2016. Zeldzame broedvogels in 2016: het eerste jaar zonder Kuifleeuwerik maar met een uitgevlogen Visarend. Sovon-Nieuws 29(4): 3-5.

GRAUWE GORS *Miliaria calandra calandra*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Ernstig bedreigd	1-249	>0-<1%	75-<100%	75-<100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Ernstig bedreigd	Bedreigd	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 0-2 paren in 2013-15. In 2013 was de soort afwezig, in 2014 werden 2 territoria vastgesteld in het oostelijk rivierengebied (waaronder een mislukt broedgeval), en in 2015 vond een succesvol broedgeval plaats nabij Maastricht.

Populatie- en verspreidingstrend

Omstreeks 1950 nestelden er wellicht nog rond 2000 broedparen, met een verbrokkeld maar omvangrijk verspreidingsgebied dat onder meer Zeeuws-Vlaanderen, het rivierengebied, Limburg en Groningen omvatte, naast tijdelijke vestigingen elders (o.a. Noordoostpolder, Wieringermeer). Al vóór de jaren zeventig namen de aantallen af en

begon de verspreiding te krimpen. Tussen medio jaren zeventig en eind jaren negentig zette dit hard door en verdween de soort per saldo uit 228 atlasblokken. Er bleven kleine populatiekernen over in het oosten van Zeeuws-Vlaanderen, het oostelijk rivierengebied en Midden- en Zuid-Limburg. Het aantal van rond 75 paren tijdens de eeuwwisseling daalde daarna snel tot minder dan een tiental, behoudens een kleine uitschieter in 2011. Gezien de recente ontwikkelingen stevent de soort af op uitsterven.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status (Ernstig bedreigd) is onveranderd sinds de vorige lijst, de populatiestatus is verder verslechterd en de soort staat op de rand van

uitsterven als broedvogel. Het beeld in naburige gebieden komt overeen met dat in Nederland, met een sterke afname in België en het westen van Duitsland. Toename in het oosten van Duitsland hangt samen met grootschalige braaklegging van akkerland.

De afname in Nederland vloeit voort uit intensivering van graslandgebruik (o.a. vroeger en frequenter maaien) en veranderingen in de akkerbouw (overgang van granen op mais, insecticiden- en herbicidengebruik, efficiëntere oogstmethoden, verdwijning stoppelvelden).

Maatregelen voor populatieherstel moeten gericht zijn op extensivering van agrarisch grondgebruik in grasland (o.a. latere maaidatum) en bouwland (braaklegging, verbouw van zomergranen, bevorderen van kruidenrijke vegetaties). Gezien de minimale aantallen broedparen die momenteel resteren, is ook nestbescherming zinvol.

Bronnen

Bos J. & VAN NOORDEN B. 2010. Overwinterende

Grauwe Gorzen in Limburg 2000-2010.

Limburgse Vogels 20: 24-33.

VAN KLEUNEN A. 2001. Reconstructie van broedvogelpopulaties van zeldzame broedvogels en kolonievogels in 1950 en 1998 ten behoeve van de Ecologische Kapitaal Index. Sovon-onderzoeksrapport 2001/3. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

KURSTJENS G., VAN DIERMEN J., VAN NOORDEN B. & VAN DER WEIDE M. 2003. De Grauwe Gors *Miliaria calandra*: recente aantalsontwikkeling, habitatkeus en perspectieven in relatie tot het beheer van uiterwaarden en akkerland. Limosa 76: 89-102.

LEWYLLE I., ERENS R. & RAYMAEKERS S. 2011. De Grauwe Gors in Limburg – Verspreiding en ecologie. Eindverslag Bijzonder Natuurbeschermingsproject 2011. Rapport Natuur.Studie 2011/8, Natuurpunt Studie, Mechelen, België.

3.3.3. Bedreigde soorten

ZOMERTALING *Spatula querquedula*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	250-2499	>25%	75-<100%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Kwetsbaar	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Zomertaling is in 30% van de atlasblokken vastgesteld als broedvogel. De nadruk ligt hierin op veengebieden in Laag-Nederland. Regio's met relatief hoge aantallen zijn het noorden van Overijssel, het midden en westen van Friesland en delen van Drenthe en Groningen. Op de zandgronden is het voorkomen heel spaarzaam.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van 1950 is de populatie met meer dan 90% afgenomen. Al in de jaren zestig vond een opvallende afname plaats, die daarna nog decennia lang aanhield. Natte voorjaren zorgden voor kleine tijdelijke oplevingen. Pas sinds 2010 lijken de aantallen gestabiliseerd, echter op een laag niveau. De afname heeft zich in grasgebieden voorgedaan, waar het leeuwendeel van de broedpopulatie huist, maar ook in moerasbiotopen. Regionaal zijn er wat nuances in het landelijke beeld. Zo springen de provincies Groningen en Friesland er relatief gunstig uit met een trend die sinds 1990 min of meer stabiel is. Ook de landelijke verspreiding is sterk gekrompen, alleen

al met 40% (atlasblokken) ten opzichte van de jaren zeventig. Deze inkrimping heeft zich vooral vóór 2000 afgespeeld.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is verslechterd met één categorie. De afname speelt niet alleen in ons land, maar in grote delen van Europa. De afname in Nederland is vooral gerelateerd aan biotoopverslechtering. Graslanden zijn veelal ongeschikt geworden door intensiever grondgebruik (o.a. ontwatering, frequent maaien, hoge beweidingsdruk) en oprukkende bebouwing. Lokaal kan predatie van nesten een drukfactor zijn. Droogteperiodes in het overwinteringsgebied, de Sahel, zorgden voor massale sterfte aldaar terwijl ook de jachtdruk in de doortrekgebieden een factor van betekenis kan zijn.

Maatregelen in agrarisch gebied dienen zich te concentreren rond waterpeilverhoging. Zo kan de soort snel reageren op het ontstaan van plas-drasgebieden. Uitgesteld maaibeheer en extensieve/uitgestelde beweiding is gewenst.

Bronnen

OOSTERVELD E.B., BRUINZEEL L.W. & WYMENGA E. 2014. Ecologie van weidevogels: Kennisbundeling voor bescherming en beheer. A&W-rapport 1831, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek,

Feanwâlden. VAN DER WEYDE C., OOSTERVELD E.B. & BRUINZEEL L.W. 2012. Ecologisch profiel van Zomertaling en Slobeend. A&W-rapport 1758 Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

PIJLSTAART *Anas acuta*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	1-249	1-4%	50-74%	50-74%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Bedreigd	Bedreigd	Cr. Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De huidige broedpopulatie is zeer klein en beperkt tot amper 1% van de atlasblokken, verspreid gelegen over Laag-Nederland. Het is lastig om onderscheid te maken tussen broedparen en overzomeraars. Bovendien kent de soort een erratisch broedvoorkomen. Recent worden de meeste broedgevallen vastgesteld in het Wadden-, Delta- en IJsselmeergebied.

Populatie- en verspreidingstrend

De landelijke aantallen lopen sinds de jaren tachtig sterk terug maar zijn recent stabiel op een laag niveau. Ook de verspreiding is sterk gekrompen, ten opzichte van de jaren zeventig met zo'n 70% op niveau van atlasblokken. De huidige verspreiding is sterk verbrokken, met nauwelijks nog broedgevallen in het binnenland. Het is onduidelijk in hoeverre de situatie in de jaren zeventig (de enige goede referentie) representatief is voor de situatie in de jaren vijf-

tig. Het valt niet uit te sluiten dat de soort destijds wat minder voorkwam dan in de jaren zeventig.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd. Misschien wordt de Nederlandse broedpopulatie gevoed door instroom vanuit noordelijke landen; Nederland ligt immers aan de uiterste zuidwestrand van het broedverspreidingsgebied van deze soort. Ook elders langs de randen van de broedverspreiding nemen de aantallen af. Wat lokaal een rol kan spelen, is de beschikbaarheid van habitat. De soort vestigt zich vooral in pionierstadia van grote open wetlands en verdwijnt bij toenemende vegetatiesuccessie. Inundatie van graslanden nabij open water kan de soort tot vestiging verleiden. Mogelijk is ook de jachtdruk in doortrek- en overwinteringsgebieden rondom de Middellandse Zee van invloed op de aantalsontwikkeling.

KWARTELKONING *Crex crex*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	250-2499	5-24%	75-<100%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Ernstig bedreigd	Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 110-150 paren in 2013-15. Vaste broedgebieden zijn de akkerbouwgebieden in het Oldambt in Groningen en extensieve hooilanden in de Drentse beekdalen en het rivierengebied, met name langs de IJssel. Het voorkomen elders is nogal onregelmatig.

Populatie- en verspreidingstrend

De huidige aantallen zijn veel lager dan in de jaren vijftig, toen naar schatting nog 750-1000 paar

Kwartelkoningen in Nederland voorkwamen. Een opleving kort voor de eeuwwisseling (500-700 paren) was van korte duur. De laatste tien jaar is de trend nog steeds negatief, vooral in delen van het rivierengebied. De verspreidingsafname bedraagt 36% ten opzichte van de jaren zeventig en vermoedelijk nog veel meer vergeleken de jaren vijftig.

Bedreigingen en maatregelen

De bedreigingscategorie is met één verzaamd ten opzichte van de Rode Lijst 2004, ondanks gericht

beschermingswerk om nesten voor uitmaaien te behoeden en lokaal (langs de IJssel) op de soort gericht terreinbeheer.

De broedpopulatie in West-Europa, waaronder Nederland, zal deels beïnvloed worden door de ontwikkelingen in Oost-Europese landen die grote populaties herbergen en als bron voor de Nederlandse kunnen fungeren. De opleving van de Nederlandse populatie kort voor de eeuwwisseling wordt toegeschreven aan sterke toename in Oost-Europa door het grootschalig beschikbaar komen van broedhabitat in Rusland. Recenter lijkt de soort aldaar door landbouwkundige ontwikkelingen en verbossing van voormalige landbouwpercelen weer achteruit te gaan.

De Kwartelkoning is bijzonder gevoelig voor intensief maaibeheer, waardoor habitat ongeschikt wordt, nesten worden uitgemaaid en (jonge maar ook oude) vogels kunnen worden gedood. De soort is gebaat bij gericht hooilandbeheer. Habitatveranderingen in de uitwaarden door de aanleg van nevengeulen, moerassen en maaiveldverlaging zijn ongunstig. De Kwartelkoning prefereert in de uiterwaarden de drogere en hoger gelegen hooilanden, natuurlijke graslanden en kruidenrijke ruigtes. Graslanden in gebieden met relatief hoog grondwaterpeil kunnen vanwege latere maaidata gunstig zijn voor de Kwartelkoning. Intensieve begrazing is ongunstig, want hierdoor worden graslanden te kaal en te ijl begroeid voor de Kwartelkoning. In akkergebieden heeft het oogsten in juni-augustus gevolgen voor aanwezige jongen of ruiende vogels. Hier kunnen tijdens de oogst gespaarde akkerranden of speciale vormen van braaklegging (eerste jaars luzerne) uit-

wijkmogelijkheden bieden

Bronnen

- KOFFIJBERG K. & DE BOER P. 2004. Bescherming van Kwartelkoningen in het Oldambt (Groningen) in 2003. Sovon-informatierapport 2004/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KOFFIJBERG K., HALLMAN C., KEISS O. & SCHÄFFER N. 2016. Recent population status and trends of Corncrakes *Crex crex* in Europe. Vogelwelt 136: 75 – 87.
- KOFFIJBERG K., VAN KLEUNEN A., MAJOOR F. & KURSTJENS G. 2007. Evaluatie van de effectiviteit van beschermingsmaatregelen voor Kwartelkoningen in Nederland. Sovon-onderzoeksrapport 2007/09, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KOFFIJBERG K. & NIENHUIS J. 2003. Kwartelkoningen in het Oldambt een onderzoek naar de populatiedynamiek, habitatkeuze en mogelijkheden tot beschermingsmaatregelen in akkers. Sovon-onderzoeksrapport 2003/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland/Provincie Groningen, Groningen.
- KOFFIJBERG K. & SCHOPPERS J. 2009. Kwartelkoningen in Nederland in 2008 en evaluatie van het Beschermingsplan Kwartelkoning. Sovon-informatierapport 2009/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KOFFIJBERG K. & SCHOPPER J. 2014. Opnieuw matig jaar voor Kwartelkoningen. Sovon-Nieuws 27(2):11.
- WWW. KWARTELKONING.NL.

STRANDPLEVIER *Charadrius alexandrinus alexandrinus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	250-2499	1-4%	75-<100%	50-74%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Bedreigd	Bedreigd	Cr. endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 120-160 paren in 2013-15, met een verspreiding die beperkt bleef tot 3% van de atlasblokken. De overgrote meerderheid, zo'n 90% van de populatie, nestelt in het Deltagebied, de rest in het Waddengebied.

Populatie- en verspreidingstrend

De stand was tot in de jaren zeventig stabiel op het niveau van 800-900 broedparen, maar laat sindsdien een vrijwel continue afname zien. De totale afname bedraagt meer dan 75%. De verspreiding is

eveneens sterk gekrompen, ten opzichte van de jaren zeventig met zo'n 72%. Zo is de soort verdwenen uit Flevoland en de regio Amsterdam. Ook in de huidige kernen, het Deltagebied en het Waddengebied, is de verspreiding afgenomen.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd, maar de populatiestatus is verder verslechterd sinds de vorige lijst. De afname in Nederland staat niet op zichzelf. In het aangrenzende Duitse deel van het Waddengebied is de soort sterk afgenomen (al is er recent sprake van

enig herstel), net als in Groot-Brittannië, Vlaanderen en het noordwesten van Frankrijk (halvering populatie tussen Seinemonding en Belgische grens sinds 1995, overigens toenames in Normandië en Bretagne).

Met zijn sterke voorkeur voor kale broedplaatsen is de Strandplevier zeer gevoelig voor vegetatiesuccessie, waarbij de begroeiing te dicht wordt. Dit speelt onder meer in natuurontwikkelingsterreinen. Hier kan waterbeheer (hoog winterpeil) de vegetatiesuccessie afremmen, iets dat in zoute of brakke wateren kansrijker is dan in zoete wateren. Aan dijken kan broedhabitat worden gehandhaafd of verbeterd door het laten liggen van de aanspoelzone.

De broedplaatsen staan onder druk door veranderingen in de balans tussen erosie en sedimentatie als gevolg van bijvoorbeeld waterstaatkundige werken of klimaatverandering. Zo heeft de soort bij toenomen overspoelingskansen van nesten amper uitwijkmogelijkheden. Alternatieve, hoger gelegen broedplaatsen zijn in het vlakke broedbiotoop amper te vinden.

Verstoring is een groot probleem voor Strandplevieren. De hoge recreatiedruk maakt op zich geschikte broedlocaties (vrijwel alle stranden!) onbruikbaar. De soort broedt tegenwoordig voornamelijk in reservaten en is vrijwel geheel verdwenen van de stranden door gebrek aan voor het publiek afgesloten delen. Ook de foerageermogelijkheden worden beknot door recreatieactiviteiten en daarvoor kan het broedsucces lager uitvallen. Onderzoek in het buitenland heeft uitgewezen dat het afsluiten van broedgebieden voor recreanten effectief kan zijn, evenals predatorbeheer.

Bronnen

- ARTS F., GRAVELAND J. & MEININGER P.L. 2000. Kustbroedvogels; vegetatiesuccessie en natuurontwikkeling: implicaties voor toekomstig beheer van kustgebieden. *Limosa* 73 (1) : 17-28.
- ARTS F.A. & MEININGER P.L. 1997. Ecologisch profiel van de Strandplevier *Charadrius alexandrinus*. Bureau Waardenburg rapport 97.01, Culemborg, Rapport RIKZ 97.002, Middelburg.
- CIMIOTTI D.V. & HÖTKER H. 2013. Conservation of Kentish Plovers in NW Europe: results of a workshop in N Germany. *Wader Study Group Bulletin* 120(3): 218-220.
- ISSA N. & MULLER Y. 2015. Atlas des oiseaux de France métropolitaine. Nidification et présence hivernale. LPO/SEOF/MNHN. Delachaux et Niestlé, Paris.
- MEININGER P.L. & ARTS F.A. 1997. De Strandplevier *Charadrius alexandrinus* als broedvogel in Nederland in de 20e eeuw. *Limosa* 70: 41-60.
- VAN DER POL M., ENS B. J., HEG D., BROUWER L., KROL J., MAIER M., EXO K.-M., OOSTERBEEK K., LOK T., EISING C. M. & KOFFIJBERG K. 2010. Do changes in the frequency, magnitude and timing of extreme climatic events threaten the population viability of coastal birds? *Journal of Applied Ecology* 47: 720-730.
- TULP I. 1998. Reproductie van Strandplevieren *Charadrius alexandrinus* en Bontbekplevieren *C. hiaticula* op Terschelling, Griend en Vlieland in 1997. *Limosa* 71: 109-120.
- VAN DER WINDEN J., KRIJGSVELD K.L., INBERG A. & FIJN R.C. 2008. Beschermingsplan Duin- en kustvogels Basisrapport deel A Achtergronddocument. Bureau Waardenburg/Vogelbescherming Nederland.

WATERSNIP *Gallinago gallinago gallinago*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	250-2499	5-24%	75-<100%	50-74%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Bedreigd	Kwetsbaar	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Watersnip nestelt in 15% van de atlasblokken, met clusters in de drie noordelijke provincies en het noordwesten van Overijssel. Hier liggen ook de enige atlasblokken met meer dan 50 broedparen (De Wieden e.o.). In de rest van Nederland is de huidige verspreiding zeer mager en gaat het om hooguit enkele paartjes per atlasblok. In sommige regio's met potentieel geschikte biotopen ontbreekt de soort zelfs geheel, zoals in grote delen van Limburg

en Zeeland (uitzondering Zeeuws-Vlaanderen), het westelijke deel van Zuid-Holland en de Kop van Noord-Holland.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is het aantal Watersnippen met meer dan 75% afgenomen. Sinds 2010 lijken de aantallen hier en daar licht te herstellen, vooral in Groningen, Drenthe en Overijssel. Hier profiteert de soort plaatselijk van natuurontwikke-

lings-/natuurherstelprojecten. Ook de landelijke verspreiding is sterk gekrompen, met alleen al 73% ten opzichte van de jaren zeventig. De soort is nagenoeg verdwenen uit regulier beheerd agrarisch landschap. Het overgrote deel van de Watersnippen huist tegenwoordig in weidevogelreservaten of andere gebieden met een specifiek op weidevogels aangepast beheer.

Bedreigingen en maatregelen

Ten opzichte van de vorige Rode Lijst is de status onveranderd, maar is de populatie wel iets verder afgenomen. Het Nederlandse beeld van afname is conform dat in grote delen van Europa. De belangrijkste oorzaak van de afname in ons land is gelegen in ontwatering. De soort heeft zachte grond nodig om te foerageren (boren met de lange snavel). Daarom nestelen Watersnippen vrijwel alleen in natte graslanden op veengronden, in gemaaide rietlanden, verlandingszones van moerassen en natte heischrale terreinen. In boerenland komt de soort alleen voor indien het waterpeil kunstmatig hoog gehouden wordt, idealiter 5-20 cm beneden

het maaiveld, met plaatselijke plas-dras plekken. Structuurverschillen (laagtes) en natte greppels zijn gunstig. Hoge mestgift en vroeg en frequent maaien worden niet getolereerd door de soort. Lokaal hebben Watersnippen last van intensieve vossenpredatie.

Bronnen

- BEINTEMA A.J., MOEDT O. & ELLINGER D. 1995. Ecologische atlas van de Nederlandse weidevogels. Schuyt & Co, Haarlem.
- VAN BEUSEKOM R. 2013. Watersnip snakt naar natigheid, véél nattigheid. *Vogelnieuws* 26(01): 18-19.
- BRANDSMA O. 2011. De Watersnip als broedvogel in het reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen. *Vogels in Overijssel* 10: 43-51.
- OOSTERVELD E.B., BRUINZEEL L.W. & WYMENGA E. 2014. Ecologie van weidevogels: Kennisbundeling voor bescherming en beheer. A&W-rapport 1831, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

ZWARTE STERN *Chlidonias niger niger*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	2500-24999	1-4%	75-<100%	75-<100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Bedreigd	Bedreigd	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

In 2013 omvatte de Nederlandse broedpopulatie 1350-1570 broedparen. De soort werd in 4% van de atlasblokken vastgesteld. Verspreidingskernen lagen in de natte graslandpolders in het oosten van Zuid-Holland (o.a. Krimpenerwaard), noordwestelijk Utrecht, bij de Afgedamde Maas in Noord-Brabant, in de Gelderse Poort, langs het noordelijke deel van de IJssel, in Noordwest-Overijssel en in Centraal- en Zuid-Friesland.

Populatie- en verspreidingstrend

Omstreeks 1950 telde Nederland naar schatting nog ruim 16.000 broedparen. Reeds in de jaren zestig volgde een sterke afname die tot rond 1990 aanhield. Sindsdien schommelt de broedpopulatie meestal tussen de 1200 en 1400 broedparen, met recent dus een uitschieter boven de 1500. In agrarisch gebied is de soort sinds 1990 toegenomen, in moerassen stabiel.

De verspreiding is sterk gekrompen, alleen al ten opzichte van de jaren zeventig met zo'n 75%. De soort is verdwenen van de vennen in het zuiden en oosten van het land, en ook op veel locaties in Laag-

Nederland, zoals de Zaanstreek in Noord-Holland. De verspreiding bleef in toenemende mate geconcentreerd rondom de huidige kernen zodat de landelijke verspreiding, ondanks de stabilisatie van de aantallen, sinds 1998-2000 verder afgenomen is.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd, maar de populatiestatus is licht verbeterd ten opzichte van 2004. Met uitzondering van Oost-Europa is het Europese broedverspreidingsgebied van de Zwarte Stern sterk versnipperd. De dichtstbijzijnde populatie, in Duitsland, is stabiel. Echter, over de gehele EU genomen is de soort afgenomen.

De achteruitgang in Nederland moet vooral aan factoren in eigen land worden toegeschreven. Door een afnemende waterkwaliteit (o.a. vermessing) is natuurlijke nestgelegenheid (Krabbescheer) veelal verdwenen, terwijl alternatieve plantensoorten niet of minder geschikt zijn om te broeden. Een groot deel van de landelijke populatie is tegenwoordig afhankelijk van nestvlotjes. Het prooiaanbod is sterk afgenomen, in vennen door verzuring en in agrarisch gebied door intensivering van de landbouw.

Nestjongen krijgen onvoldoende voedsel of voedsel van onvoldoende kwaliteit, met negatieve gevolgen voor hun conditie. Verzuring van vennen veroorzaakt kalkgebrek bij nestjongen. Een ander knelpunt is krapte aan vroege ontwikkelingsstadia in moerasgebieden. De in moerasgebieden sterk toegenomen Grauwe Gans heeft, indien 's nachts aanwezig, in de kolonies een versturende invloed op nesten en nestjongen. Ook toegenomen (water)recreatie leidt tot verstoring en verslechterend broedsucces.

De stabilisatie van de trend is vermoedelijk het resultaat van beschermingsmaatregelen, zoals het grootschalig uitleggen van nestvlotjes, en het scheppen van voedselrijke situaties in de broedperiode. Om blijvende broedhabitat te garanderen zouden moerasgebieden dynamischer moeten zijn of actief periodiek moeten worden teruggezet naar vroege ontwikkelingsstadia. In gebieden met veel Grauwe Ganzen kunnen nestvlotjes beter op locaties worden neergelegd waar deze soort niet voorkomt, of zijn maatregelen nodig om Grauwe Ganzen uit Zwarte

Stern-kolonies weg te houden.

Bronnen

- BEINTEMA A.J., BAARSPUL T. & DE KRIJGER J.P. 1997. Calcium deficiency in Black Terns (*Chlidonias niger*) nesting on acid bogs. *Ibis* 139: 337-352.
- VAN DER WINDEN J. 2005. Black tern *Chlidonias niger* conservation in the Netherlands - a review. *Vogelwelt* 126: 187-193.
- van der Winden J. 2000. Een evaluatie van nestvlotjes voor de Zwarte Stern. *De Levende Natuur* 101: 12-15.
- VAN DER WINDEN J. 2010. De effecten van Grauwe Ganzen op broedkolonies van de Zwarte Stern. *De Levende Natuur* 111: 130-133.
- VAN DER WINDEN J., HAGEMELJER W. & TERLOUW R. 1996. Heeft de Zwarte Stern *Chlidonias niger* een toekomst als broedvogel in Nederland? *Limosa* 69: 149-164.

NOORDSE STERN *Sterna paradisaea*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	250-2499	1-4%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Thans niet bedreigd	Bedreigd	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 850-1050 paren in 2013-15. De soort is vastgesteld in 3% van de atlasblokken. Meer dan 90% van de Nederlandse populatie broedt in het Waddengebied en de rest in het (noordelijke) Deltagebied.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de Noordse Stern met meer dan 50% afgenomen. De aantallen hebben altijd wel gefluctueerd, maar vertonen vanaf de tweede helft van de jaren negentig een duidelijke afname, al is deze sinds 2008 wat afgevlakt. De verspreiding is sinds de jaren zeventig enigszins verkleind, met 20%. Zo kwam de soort in de jaren zeventig nog voor op het vasteland van Friesland en rondom Amsterdam, locaties waar hij inmiddels geruime tijd verdwenen is.

Bedreigingen en maatregelen

De Noordse Stern staat voor het eerst op de Rode Lijst, ten gevolge van de recente afname. De afname is ook elders langs de zuidrand van zijn verspreidingsgebied opgemerkt. Meer noordelijk is de soort juist toegenomen.

De broedvogels in het Waddengebied hebben te kampen met slechte broedresultaten door overstroming van kolonies, predatie (Vos, Bruine Rat) en voedselgebrek. Eén van de belangrijke kolonies, bij de Eemshaven, wordt bedreigd door bouwplannen. Herstelmaatregelen bestaan uit het vergroten van kustdynamiek: deze beogen het ontstaan van pionierbiotopen (broedplekken), de aanleg van broedeilanden nabij goede voedselgebieden en het, indien nodig, afrasteren van kolonies om predatie te voorkomen. Verduurzaming van de visserij kan helpen bij het vergroten van het voedselaanbod.

Bronnen

- VAN DER JEUGD H.P., ENS B.J., VERSLUJIS M. & SCHEKKERMAN H. 2014. Geïntegreerde monitoring van vogels van de Nederlandse Waddenzee. Vogeltrekstation rapport 2014-01. Vogeltrekstation, Wageningen; CAPS-rapport 2014-01; Sovon-rapport 2014/18, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- KOFFIJBERG K., DE BOER P., HUSTINGS F., VAN KLEUNEN A., OOSTERBEEK K. & CREMER J.S.M. 2015. Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2011-2013. *Wettelijke*

Onderzoekstaken Natuur & Milieu, WOTtechnical report 51; Sovon-rapport 2015/61, IMARES-rapport C153/15.
VAN DER WINDEN J., KRIJGSVELD K.L., INBERG A. &

FLIJN R.C. 2008. Beschermingsplan Duin- en kustvogels Basisrapport deel A Achtergronddocument. Bureau Waardenburg/Vogelbescherming Nederland.

GRAUWE KLAUWIER *Lanius collurio*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	250-2499	5-24%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Bedreigd	Bedreigd	Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 340-470 broedparen in 2013-15. De soort is in 10% van de atlasblokken vastgesteld. Kernregio voor deze soort is Drenthe, waar in enkele atlasblokken zelfs 26-50 paren nestelen. Andere verspreidingskernen liggen op de Veluwe en in Zuid-Limburg. De overige broedparen huizen verspreid over Hoog-Nederland, met recent ook weer enige locaties in de Hollandse duinen.

Populatie- en verspreidingstrend

De Grauwe Klauwier is sinds de jaren vijftig met meer dan 50% in aantal afgenomen. In de jaren tachtig was bijna de gehele landelijke populatie gehuisvest op één locatie: het Bargerveen (Dr). Tot begin 2000 bleven de aantallen landelijk op een zeer laag niveau met een minimum van circa 100 broedparen. Sindsdien trad een onverwacht herstel op, met in de laatste tien jaar een jaarlijkse toename van gemiddeld 10%, echter zonder het niveau van de jaren vijftig te bereiken. Door de recente uitbreiding is de landelijke verspreiding mogelijk groter dan die die in de jaren zeventig, maar vermoedelijk niet groter dan rond 1950.

Bedreigingen en maatregelen

De soort staat onveranderd als Bedreigd op de Rode Lijst. Niettemin is er sprake van een opmerkelijk populatieherstel sinds de vorige Rode Lijst. Nederland vormt hiermee een positieve uitschieter binnen Europa, waar de aantaltrend overwegend negatief is. Meer regionaal zijn overigens ook recente toenames bekend, zoals in delen van België en Duitsland. De lange termijn afname bij ons is het gevolg van de ingrijpende verarming van het insectenleven (voedsel, vooral grote insecten) in zowel natuurgebieden als agrarische landschappen (verdroging, vermes-

ting), verergerd door het verdwijnen van kleine landschapselementen. Het recente herstel naar enkele honderden paren houdt deels verband met lokaal gunstig terreinbeheer: circa 85% van de populatie broedt in natuurgebied en de rest grotendeels in cultuurland met agrarisch natuurbeheer. In halfopen landschappen met regulier agrarisch beheer zou dus, bij een koerswijziging in het beheer, nog veel kunnen worden gewonnen voor de soort. De mogelijke invloed van klimaatverandering is lastig in te schatten. Warmere voorjaren en zomers kunnen in theorie zowel gunstig zijn (meer voedsel), als ongunstig (nestverliezen tijdens extremere weersomstandigheden). Terreinen kunnen onder andere worden verbeterd door doornstruwelen te tolereren, een lage graasdruk aan te houden, hooilanden pas na het broedseizoen (of deels niet) te maaien en het maaisel af te voeren, het gefaseerd verwijderen van boomopslag en kleinschalig plaggen.

Bronnen

- VAN DEN BURG A., NIJSSSEN M., GEERTSMA M., WAASDORP S. & VAN NIEUWENHUYSE D. 2011. De grauwe klauwier. Ambassadeur voor natuurherstel. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- VAN DONGEN R. 2007. De grauwe klauwier in Limburg heeft toekomstperspectief! Limburgse Vogels 17: 19-26.
- ESSELINK H., VAN DUINEN G.J., NIJSSSEN M., GEERTSMA M., BEUSINK P. & VAN DEN BURG A.B. 2007. De grauwe klauwier mist kevers door verruigende duinen. Vakblad Natuur, Bos en Landschap 4: 22-24.
- Nijssen M., Geertsma M., Waasdorp S. & van Turnhout C. 2014. Maatwerk in het leefgebied van de Grauwe Klauwier. Vakblad Natuur, Bos en Landschap 11 (2): 4-7.

GROTE KAREKIET *Acrocephalus arundinaceus arundinaceus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	250-2499	1-4%	75-<100%	75-<100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Bedreigd	Bedreigd	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie telde 110-150 paren in 2013-15. Er resteren nog drie kernen: Noordelijke Randmeren, Loosdrechtse Plassen en de Gelderse Poort. Daarbuiten wordt af en toe een los territorium gemeld. De verspreiding omvat ruim 3% van de atlasblokken, maar dat is inclusief deze veelal tijdelijke vestigingen.

Populatie- en verspreidingstrend

De aantallen zijn met meer dan 90% afgenomen ten opzichte van de jaren vijftig. De afname is nog steeds niet tot staan gekomen. Ook de verspreiding is sterk gekrompen, met tenminste 85% sinds de jaren zeventig. Destijds kende de Grote Karekiet nog een aaneengesloten verspreiding in het rivierengebied, Noordwest-Overijssel, Zuidwest- en Centraal-Friesland; bovendien kwam de soort nog verspreid voor in de hogere delen van Nederland. Sinds de vorige Rode Lijst heeft de teloorgang doorgezet en zijn bijvoorbeeld de populaties van de Reeuwijkse Plassen en De Wieden verdwenen.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-klasse bleef onveranderd maar de populatiestatus is verder verslechterd. De afname van de Grote Karekiet in Nederland lijkt wat op zich zelf te staan. De Europese trend is stabiel en de grote Duitse populatie is zelfs toegenomen, al komt dat uitsluitend door ontwikkelingen in het oosten van het land. In de aan Nederland grenzende Duitse deelstaten is de soort zo goed als weggevaagd, en dat geldt ook voor België.

In ons land zal de afname vooral samenhangen met habitatverslechtering. Vermesting leidde tot achteruitgang van kwaliteit en areaal van waterriet en een afgenomen voedselaanbod. Onnatuurlijk waterpeilbeheer, met gebrek aan dynamiek, belemmerde rietverjonging en leidde tot grootschalig afsterven van oud riet en versnelde verlandings. Afname van de oppervlakte stevig overjarig riet was het gevolg. Stopzetten van maaibeheer leidde lokaal tot verruiging en verbossing van rietkragen, elders was het beheer juist te intensief met als gevolg dat oud wa-

terriet verdween. Op sommige plaatsen eten Grauwe Ganzen veel riet weg. Isolatie van populaties leidde tot verminderde uitwisselingsmogelijkheden tussen gebieden, wat een probleem vormt voor deze soort met zijn beperkte dispersiecapaciteit.

Herstelmaatregel moeten zich richten op moeras-systeemveranderingen ten aanzien van dynamiek en waterpeil. Om de bestaande populaties te beschermen dienen goede rietkragen beschermd te worden. In het geval van vraat door Grauwe Ganzen kunnen rasters geplaatst worden of Grauwe Ganzen verjaagd worden. Waar sprake is van beginnende verstruiking, dienen bomen en struiken verwijderd te worden.

Bronnen

- FOPPEN R. 2001. Bridging gaps in fragmented marshland. Applying landscape ecology for bird conservation. Proefschrift Landbouwniversiteit, Wageningen.
- FOPPEN R. & DEUZEMAN S. 2007. De Grote Karekiet in de noordelijke Randmeren; een dilemma voor natuurontwikkelingsplannen! De Levende Natuur 108: 20-26.
- GRAVELAND J. 1996. Watervogel en zangvogel: de achteruitgang van de Grote Karekiet *Acrocephalus arundinaceus* in Nederland. Limosa 69: 85-96.
- GRAVELAND J.J. 1998. Reed die-back, water level management and the decline of the Great Reed Warbler *Acrocephalus arundinaceus* in The Netherlands. Ardea 86: 187-201.
- GRAVELAND J. & COOPS H. 1997. Verdwijnen van rietgordels in Nederland. Oorzaken, gevolgen en een strategie voor herstel. Landschap 14: 67-86.
- VAN TURNHOUT C.A.M., HAGEMELJER E.J.M. & FOPPEN R.P.B. 2010. Long-term population developments in typical marshland birds in the Netherlands. Ardea 98: 283-299.
- VAN DER WINDEN J. 2016. Herstel van rietkragen in de Vechtplassen voor de grote karekiet. Maatregelen om op korte termijn het habitat van de grote karekiet te verbeteren. Rapport 16.01, Jan van der Winden Ecology, Utrecht.

PAAPJE Saxicola rubetra

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	250-2499	5-24%	75-<100%	75-<100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Bedreigd	Bedreigd	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvat vermoedelijk 300-400 paren, gelet op de meest recente populatieschatting (2011). De soort nestelt in slechts 6% van de atlasblokken, sterk geconcentreerd in het noordoosten van het land. Alleen in het westen van Drenthe is de verspreiding nog tamelijk aaneengesloten op het niveau van atlasblokken. Verreweg het belangrijkste gebied voor de soort is het Fochteloërveen (Dr), waar een kwart tot een derde van de Nederlandse broedpopulatie voorkomt. Kleinere kernen liggen in natuurgebieden en beekdalen met aangepast beheer, zoals het Dwingelderveld, Drents-Friese Wold en de Vledderveense en Wasperveense Aa.

Populatie- en verspreidingstrend

De afname van het Paapje is lange tijd aan de gang. De aantallen zijn ten opzichte van de jaren vijftig met meer dan 90% afgenomen. Hoewel de populatie rond 2010 tijdelijk iets opleefde, is sindsdien weer sprake van verdere afname. De verspreiding is alleen al ten opzichte van de jaren zeventig met ruim 80% gekrompen. Paapjes zijn verdwenen uit de duinen, het zuiden en oosten van het land, zodat de verspreiding in toenemende beperkt blijft tot het noordoosten van het land. Dit proces heeft ook na 2000 doorgezet. Restpopulaties komen vrijwel alleen nog in natuureservaten voor. Hier vond lokaal zelfs enige (zij het vaak tijdelijke) toename plaats.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd. De populatie-

status is ten opzichte van de Rode Lijst 2004 niet verbeterd en de verspreiding is zelfs verder gekrompen. De afname in Nederland is onderdeel van een proces dat op grote schaal in Europa speelt. In ons land wordt de teloorgang vooral geweten aan intensivering van de landbouw: verlaging van het waterpeil, vroeg en vaak maaien, hoge begrazingsdruk, hoge mestgift en egalisatie van graslanden maakt regulier cultuurland ongeschikt voor Paapjes. Sommige natuurgebieden raakten hun broedparen kwijt door vermesting, verdroging en verbossing. Mogelijk ondervindt de soort ook problemen in de Afrikaanse overwinteringsgebieden. Plaatselijk zijn succesjes geboekt dankzij natuurherstel en natuurontwikkeling, waaronder het uit de productie nemen en vernatten van graslanden in beekdalen. Periodiek beheer, zoals het in toom houden van opslag, blijft daarbij nodig.

Bronnen

- COLLAR N. 2015. Whinchat (*Saxicola rubetra*). In: DEL HOYO J., ELLIOTT A., SARGATAL J., CHRISTIE D.A. & DE JUANA E. (eds), Handbook of the Birds of the World Alive, Lynx Edicions, Barcelona.
- FEENSTRA H. & KUIPERS H. 2012. Wat je met rust laat, kan groeien. Het Fochteloërveen. Het Waait, Steenkamer.
- HULME M.F. & CRESSWELL W. 2012. Density and behaviour of Whinchats *Saxicola rubetra* on African farmland suggest that winter habitat conditions do not limit European breeding populations. Ibis 154(4): 680-692.

TAPUIT Oenanthe oenanthe

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	250-2499	1-4%	75-<100%	75-<100%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Bedreigd	Kwetsbaar	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Tapuit is broedvogel in slechts 4% van de Nederlandse atlasblokken. In de jaren 2013-15 fluctueerde de landelijke populatie rond 250

broedparen. De resterende kerngebieden liggen in de duinen in de Kop van Noord-Holland, op de Waddeneilanden en in het Aekingerzand op de grens van Drenthe en Friesland. Daarbuiten komen alleen

onregelmatige broedgevallen voor, met name in de Noord-Hollandse en Zeeuwse duinen en in enkele heide- en stuifzandgebieden op de hoge zandgronden.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de Tapuit getalmatig met ruim driekwart afgenomen. De aantallen kelderden van ruim 2000 paren in de jaren zeventig naar minder dan 300 sinds de eeuwwisseling. Daarna stabiliseerde de stand op dit lage niveau. De verspreiding is eveneens sterk gekrompen, met ruim 80% sinds midden jaren zeventig. Gedurende deze periode zijn de duinen ten zuiden van het Noordzeekanaal zo goed als verlaten, evenals en de heide- en stuifzandgebieden in Zuid- en Midden-Nederland.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is niet verbeterd ten opzichte van de vorige lijst. De oorzaken van de afname in ons land zijn met name het actief vastleggen van de kustlijn en de hoge stikstofdepositie, waardoor lage, open en kruidenrijke duin- en heidevegetaties gaandeweg zijn vervangen door gesloten vegetaties met hoge grassen en struwelen. Ook heeft de achteruitgang van Konijnen door verschillende virusziekten een belangrijke rol in de vergrassing gespeeld. Door deze processen is met name de toegankelijkheid van prooidieren voor Tapuiten een probleem geworden (en zijn er ook minder nestholten beschikbaar), naast andere factoren die van invloed zijn op de resterende, vaak sterk geïsoleerd van elkaar levende popula-

ties (predatie, dioxines, beperkt dispersievermogen). Grootschalig herstel van dynamiek in kustduinen en stuifzanden kan op de langere termijn nieuwe kansen bieden voor de Tapuit. Op korte termijn kunnen bepaalde vormen van begrazing (drukbegrazing met schapen/geiten in de winter) en kleinschalig beheer soelaas bieden. Nestbescherming kan nodig zijn om het broedsucces te vergroten van vroege legfels, die de grootste overlevingskansen voor jongen hebben.

Bronnen

- VAN OOSTEN H., ROODBERGEN M., VERSLUJIS R. & VAN TURNHOUT C.A.M. 2016. Stage-dependent survival in relation to timing of fledging in a migratory passerine, the Northern Wheatear (*Oenanthe oenanthe*). *Journal of Ornithology* (DOI 10.1007/s10336-016-1379-6)
- VAN OOSTEN H.H., VAN TURNHOUT C.A.M., HALLMANN C.A., MAJOUR F., ROODBERGEN M., SCHEKKERMAN H., VERSLUJIS R., WAASDORP S. & SIEPEL H. 2015. Site-specific dynamics in remnant populations of Northern Wheatears *Oenanthe oenanthe* in the Netherlands. *Ibis* 157: 91-102.
- VAN TURNHOUT C. & MAJOUR F. 2016. Populatiodynamiek en bescherming van Tapuiten in de Noordduinen in 2016. Sovon-rapport 2016/59. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN TURNHOUT C. & VAN BEUSEKOM R. 2014. Toevlucht voor de tapuit. Bescherming van een bijzondere trekvogel. Vogelbescherming Nederland, Zeist.

EUROPESE KANARIE *Serinus serinus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Bedreigd	1-249	>0-<1%	<25%	50-74%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Thans niet bedreigd	Thans niet bedreigd	Cr. endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De huidige broedpopulatie omvat slechts enkele tientallen broedparen en de verspreiding is beperkt tot minder dan 1% van de atlasblokken. Deze zijn bijna unaniem gelegen in de oostelijke helft van het land, met sterke nadruk op Limburg.

Populatie- en verspreidingstrend

De soort was in de jaren vijftig vermoedelijk een schaarse broedvogel met een verspreiding die nagevoeg beperkt bleef tot Limburg, maar vermoedelijk wel wat groter was dan momenteel. De soort kent sinds zijn vestiging in ons land, ongeveer een eeuw

geleden, opvallende ups-and-downs. In de beste periodes, zoals in de tweede helft van de jaren zeventig en in de jaren negentig, kwamen er enkele honderden paren in ons land voor. Sinds 1995 is er sprake van een vrijwel continue afname, met de laatste jaren een afvlakking op een zeer laag niveau.

Bedreigingen en maatregelen

De Europese Kanarie staat voor het eerst op de Rode Lijst. Vermoedelijk is de Nederlandse broedpopulatie, gelegen aan de noordwestelijke grens van het Europese verspreidingsgebied, afhankelijk van instroom uit de grote populaties in Frankrijk en

Duitsland. Deze zijn in de afgelopen decennia sterk afgenomen, om redenen die vooralsnog onduidelijk zijn. In de Nederlandse situatie kan habitatverslechtering meespelen: voedselproblemen kunnen ontstaan door het verdwijnen van onkruidrijke veldjes binnen de bebouwde kom ('inbreiding' van steden, 'verstening' van tuinen) en herbicidegebruik. Voedselproblemen spelen wellicht ook een rol in het

Zuid-Europese overwinteringsgebied. Nader (internationaal) onderzoek naar de achtergronden van van de grootschalige afname is gewenst.

Bronnen

Boele A. & Hustings F. 2016. Europese Kanarie verliest terrein in Europa en Nederland. *Sovon-Nieuws* 29(2): 14-15.

3.3.4. Kwetsbare soorten

PATRIJS *Perdix perdix perdix*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	75-<100%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Gevoelig	Cr. Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Patrijs is in 51% van de atlasblokken als broedvogel vastgesteld. De soort kent een ruime verspreiding, weliswaar vaak in lage dichtheden, in Zuid- en Oost-Nederland. Daarentegen is de soort nagenoeg afwezig in Midden-Nederland, inclusief Flevoland, in Friesland en de noordelijke helft van Groningen.

Populatie- en verspreidingstrend

De landelijke aantallen zijn ten opzichte van 1950 met meer dan 90% verminderd. De afname begon al in de jaren zestig en zeventig, waarna de landelijke populatie in een vrije val terecht kwam in de jaren tachtig en negentig. Deze trend houdt aan tot de dag van vandaag. De verspreiding is, op het niveau van atlasblokken, gehalveerd, iets dat zich vooral in de jaren tachtig en negentig voltrok. In de jaren na 2000 is, wat resteerde van het voorkomen in Centraal- en Noord-Nederland, nagenoeg verdamp en ontstonden er ook gaten in de voorheen aaneengesloten verspreiding in het zuiden en oosten van het land.

Bedreigingen en maatregelen

Hoewel de Rode Lijst-status van de Patrijs onveranderd is, is de populatiestatus verder verslechterd. De afname, die overigens in grote delen van West-Europa plaatsvindt, kan verklaard worden door

biotoopdegradatie als gevolg van landbouwintensivering. Belangrijke factoren hierbij waren schaalvergroting, veranderde gewaskeuze (monocultures in plaats van gemengd bedrijf, mais in plaats van granen, enzovoort), intensief gebruik van herbiciden en insecticiden, verdwijnen van winterstoppels en optimalisatie van het landgebruik (verdwijning overhoekjes en kruidenrijke stroken en bermen). Maatregelen om de stand te ondersteunen zijn het meest kansrijk in gebieden waar nu nog redelijke dichtheden voorkomen, zoals in Zeeuws-Vlaanderen, de Achterhoek en delen van Twente en Noord-Brabant. De voedselsituatie kan worden verbeterd door het inzaaien van (delen van) percelen met kruidenrijke gewasmengsels en die 's winters braak te laten liggen; gebruik van landbouwgif is uiteraard uit den boze. Het uitvoeren van deze maatregelen in blokken in plaats van randen vermindert de kans op nestpredatie. Dergelijke maatregelen, mits uitgevoerd op substantiële oppervlaktes in gebieden waar nog Patrijzen voorkomen, blijken snel tot herstel van lokale populaties te kunnen leiden.

Bronnen

TEUNISSEN W., ROODBERGEN M., VAN DEN BREMER L., SIERDSEMA H. & DE JONG A. 2014. Jaar van de Patrijs 2013. *Sovon-rapport 2014/26*. *Sovon Vogelonderzoek Nederland*, Nijmegen.

SLOBEEND *Spatula clypeata*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	25-49%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Thans niet bedreigd	Near threatenend	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Slobeend broedt in de helft van de atlasblokken. De verspreiding is in Laag-Nederland nagenoeg aaneengesloten, met relatief grote aantallen plaatselijk in het Groene Hart en in de Zaanstreek. De soort ontbreekt in bosrijke regio's en kent een ijle verspreiding op de zandgronden.

Populatie- en verspreidingstrend

De neergang lijkt al in de jaren zestig en zeventig te zijn begonnen. Na fluctuerende aantallen in de jaren tachtig zette de afname verder door naar een dieptepunt rond 2010, om daarna min of meer te stabiliseren. Het verspreidingsbeeld bleef min of meer intact. Ten opzichte van 1998-2000 zijn met name de hoge aantallen in delen van Friesland verdwenen. De afname speelt zich in gelijke mate in agrarisch gebied en in meer natuurlijke biotopen af.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is ongewijzigd, al zijn de aantallen licht achteruitgegaan sinds de vorige lijst. De ontwikkelingen in Nederland steken negatief af tegen die in naburige landen, hoewel de soort ook op grotere schaal achteruitgaat.

De afname van de Slobeend in Nederland wordt vooral in verband gebracht met intensivering van graslandgebruik. Zo is de soort gevoelig voor vroeg en frequent maaien, intensieve beweiding, het maaien van slootkanten en vooral ontwatering. Plaatselijk speelt predatiedruk mee (Vos). Ook habitatverlies door oprukkende bebouwing is in Nederland een factor van betekenis. Slobeenden die in wetlands broeden, kunnen last hebben van verstoring door recreatie. Het in het vroege voorjaar creëren van geschikte habitats (plas-dras situaties, sloten met flauwe oevers) kan leiden tot vestigingen. Tijdens het broedseizoen dient het agrarisch beheer extensief te worden uitgevoerd.

Bronnen

OOSTERVELD E.B., BRUINZEEL L.W. & WYMENGA E. 2014. Ecologie van weidevogels: Kennisbundeling voor bescherming en beheer. A&W-rapport 1831, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

VAN DER WEYDE C., OOSTERVELD E.B. & BRUINZEEL L.W. 2012 Ecologisch profiel van Zomertaling en Slobeend. A&W-rapport 1758 Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

WINTERTALING *Anas crecca crecca*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	25-49%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Thans niet bedreigd	Near threatened	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Wintertaling is als broedvogel vastgesteld in 32% van de atlasblokken. De soort komt verspreid over het land voor, met nadruk op vennengebieden en een relatief ruime verspreiding in Drenthe. Hier zijn plaatselijk aantallen vastgesteld van 50-100 paren per atlasblok, wat voor ons land een hoge dichtheid is.

Populatie- en verspreidingstrend

Hoewel de Wintertaling tot in de jaren zeventig en tachtig regionaal mogelijk wat is toegenomen (laag-

veenpolders), is de landelijke stand sindsdien hard onderuit gegaan en met bijna de helft afgenomen. Sinds de jaren zeventig is er ook een forse verbrekking van de verspreiding zichtbaar (34% inkrimping), een proces dat vrijwel het hele land beslaat.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status blijft onveranderd maar de populatiestatus is verder verslechterd sinds de vorige lijst. De afname in vennen en hoogveengebieden kan samenhangen met verdroging. Vernattingsmaatregelen in zulke gebieden waren

vaak succesvol, maar in sommige gebieden volgde toch een verdere afname. Wellicht spelen ook groot-schaliger processen mee, gezien negatieve aantals-ontwikkelingen in omliggende landen. De in het verleden ontstane kleine broedpopulatie in cultuurland in Nederland zal ongetwijfeld te lijden hebben onder

intensivering van de landbouw.

Broedhabitat kan verbeterd worden door de aanleg en instandhouding van ondiepe wateren met moerassige oevers. Vernattingsmaatregelen worden soms, maar niet altijd, gevolgd door populatieherstel.

ZOMERTORTEL *Streptopelia turtur turtur*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	5-24%	75-<100%	50-74%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Thans niet bedreigd	Cr. endangered	Vulnerable	Vulnerable

Populatie en verspreiding

De Zomertortel is in 21% van de atlasblokken vastgesteld als broedvogel in 2013-15. Bezette atlasblokken liggen vooral in het zuiden van het land, in Flevoland en Drenthe. Hier komen, zij het sporadisch, nog atlasblokken voor met meer dan 10 broedparen, wat tegenwoordig bijzonder is.

Populatie- en verspreidingstrend

De aantallen zijn ten opzichte van de jaren vijftig met meer dan 90% afgenomen! De afname speelde zich over het gehele land af en vond vooral plaats sinds de jaren tachtig. De verspreiding is met 74% ingekrompen. Van oudsher kwam de soort in grote delen van het land voor, met uitzondering van het noorden van Friesland en Groningen en de graslandpolders van Noord-Holland en deels ook het Groene Hart. Inmiddels is de soort vrijwel verdwenen uit Friesland, grote delen van Zuid- en Noord-Holland en Utrecht. In Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant is de verspreiding veelal gefragmenteerd geraakt.

Bedreigingen en maatregelen

Hoewel de Rode Lijst-status gelijk is gebleven, is de populatiestatus sinds de vorige lijst ernstig verslechterd. Verontrustende afname treedt in heel West-Europa op en heeft inmiddels ertoe geleid dat de soort als Kwetsbaar op de Europese en mondiale Rode Lijst staat.

In de broedgebieden kampt de Zomertortel met voedselproblemen ten gevolge van landbouwin-tensivering. Het aanbod van kruiden is sterk afgenomen door grootschalig herbicidengebruik. Schaalvergroting heeft geleid tot het opruimen van talloze heggen (nestplaatsen) in het agrarische landschap. Het is aannemelijk dat de afgenomen voedselbeschikbaarheid, zoals aangetoond in Groot-Brittannië, het aantal grootgebrachte broedsels per seizoen sterk heeft doen verminderen. De soort

ondervindt ook als trekvogel grote problemen. Zo is de jacht op Zomertortels in sommige landen, waaronder 11 EU-lidstaten, nog steeds toegestaan, waarbij jaarlijks meer dan 2 miljoen vogels worden geschoten. In de West-Afrikaanse overwinteringsgebieden worden bossen (gebruikt als gemeenschappelijke slaapplekken) gekapt en treedt periodiek grote droogte op. Op de trekroute kampt de soort met de gevolgen van habitatvernietiging en-degradatie. Recent is in Engeland infectie met de protozoïsche parasiet *Trichomonas gallinae* vastgesteld, die dodelijk kan zijn voor deze duif. Het is onduidelijk of dit ook in Nederland speelt. Of er bij ons, zoals in sommige landen het geval lijkt te zijn, sprake is van voedselcompetitie met Turkse Tortel en Houtduif, is eveneens onbekend.

Maatregelen om de stand in Nederland te bevorderen moeten gericht zijn op herstel van kruidenvegetaties in het agrarische cultuurland, onder andere via reductie of een verbod op herbicidengebruik. Herstel van dichte, hoge en brede (meidoorn)heggen kan nestgelegenheid bieden. Voor populatieherstel moet uiteraard ook internationaal worden ingegrepen, onder meer door een jachtverbod (of minimaal een sterke reductie van de jacht) te bedingen.

Bronnen

- BROWNE S.J. & AEBISCHER N. 2003. Habitat use, foraging ecology and diet of Turtle Doves *Streptopelia turtur* in Britain. *Ibis* 145: 572-582.
- BROWNE S.J. & AEBISCHER N. 2004. Temporal changes in the breeding ecology of European Turtle Doves *Streptopelia turtur* in Britain, and implications for conservation. *Ibis* 146: 125-137.
- DUNN J. & MORRIS A.J. 2012. Which features of UK farmland are important in retaining territories of the rapidly declining Turtle Dove *Streptopelia turtur*? *Bird Study* 59: 394-402.
- FISHER A., ASHPOLE J., PROUD T. & MARSH M. 2016. Status report for the European Turtle Dove

Streptopelia turtur. Report of Actions A6, 8, 9 and 10 under the framework of Project LIFE EuroSAP (LIFE14 PRE UK 002). RSPB.

LUTZ M. & JENSEN F.P. 2007. Management Plan for turtle dove (*Streptopelia turtur*). 2007–2009. Technical Report-007-2007. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg

STOCKDALE J.E., DUNN J.C., GOODMAN S.J., MORRIS A.J., SHEEHAN D.K., GRICE P.V. & HAMER K.C.

2014. The protozoan parasite *Trichomonas gallinae* causes adult and nestling mortality in a declining population of European Turtle Doves, *Streptopelia turtur*. *Parasitology* 142(03): 490-498.

ZWARTS L., BIJLSMA R.G., VAN DER KAMP J. & WYMENGA E. 2009. Living on the edge: Wetlands and birds in a changing Sahel. KNNV Publishing, Zeist The Netherlands.

KOEKOEK *Cuculus canorus canorus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Kwetsbaar	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Koekoek komt voor in 75% van de atlasblokken. Regio's met relatief hoge dichtheden zijn de Veluwe, Zuidelijk Flevoland en de Biesbosch. Lage dichtheden, en zelfs gaten in de verspreiding, zijn te vinden in delen van Friesland en Groningen, het oosten van Overijssel en Gelderland en de Gelderse Vallei.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de Nederlandse broedpopulatie van de Koekoek ruimschoots gehalveerd. Vanaf 2000 lijkt de afname gestopt te zijn. Heel plaatselijk, vooral in de noordelijk helft van Nederland en op de Veluwe, is de stand mogelijk zelfs wat hersteld. Het neemt niet weg dat de landelijke verspreiding met circa 20% is afgenomen sinds de jaren zeventig. Destijds was nog vrijwel heel Nederland bezet, op de noordkust van Friesland en Groningen na.

Bedreigingen en maatregelen

Ten opzichte van de vorige Rode Lijst lijkt de popu-

latiestatus van de Koekoek niet verder verslechterd. Op groter schaalniveau (EU) is een wisselend beeld te zien. Echter, de Pan-Europese trend sinds 1980 laat een kleine afname (<25%) zien.

De afname van de Koekoek wordt in ons land vooral geweten aan de afname van diverse waardvogelsoorten (bijvoorbeeld Graspieper en Gele en Witte Kwikstaart) en gebrek aan voedsel, met name rupsen. Beide factoren zijn op hun beurt weer gerelateerd aan de moderne landbouwpraktijk. Verder zijn er aanwijzingen voor het ontstaan van een *mismatch* tussen de aankomstdata van Koekoeken in hun broedgebieden en het broedbegin van sommige waardvogelsoorten.

Herstelmaatregelen liggen onder meer in de vergroting van de natuurwaarden in het moderne agrarische landschap, vooral in halfopen gebieden.

Bronnen

ERRITZØE J., MANN C.F., BRAMMER F.P. & FULLER R.A. 2012. Cuckoos of the world. Bloomsbury (Christopher Helm).

PORSELEINHOEN *Porzana porzana*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	250-2499	5-24%	25-49%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Kwetsbaar	Near threatened	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 190-310 paren in 2013-15. De soort is in die periode in 8%

van de atlasblokken vastgesteld. Belangrijke gebieden voor het Porseleinhoen, met in sommige jaren tientallen territoria, zijn De Wieden (Ov), de

Oostvaardersplassen, het Zuidlaardermeergebied (Gr) en het Leekstermeergebied (Gr).

Populatie- en verspreidingstrend

Grote jaarlijkse aantalsfluctuaties en een erratisch vestigingspatroon zijn kenmerkend voor deze soort. Bovendien is deze voornamelijk nachttactieve soort lastig te inventariseren. Toch zijn er aanwijzingen voor een achteruitgang op de lange termijn. Zo zijn echte piekjaren al lange tijd niet meer vastgesteld. Er wordt aangenomen dat de landelijke aantallen (uitgemiddeld over een meerjarige periode) structureel zijn afgenomen sinds de jaren vijftig, misschien met een kwart tot de helft. Hoewel ook het verspreidingsgebied vermoedelijk wat gekrompen zal zijn, is deze vermindering minder opvallend dan de aantalsafname. Naast gebieden waar nooit meer Porseleinhoentjes worden vastgesteld, zijn er ook nieuwvestigingen in sommige natuurontwikkelingsgebieden.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status bleef onveranderd, maar de populatiestatus is wel enigszins verslechterd sinds de vorige lijst. Op Europese schaal zou de stand stabiel zijn sinds 1980, en dat geldt ook voor de omliggende

landen Duitsland en België. In ons land lijkt het areaal geschikte habitat een beperkende factor te zijn. Verdroging, verruiging en verbossing van moerasgebieden zijn nadelig. Ander beheer van uiterwaarden (bijv. het omzetten van grasland in bouwland) maakt deze na een voorjaarsoverstroming minder geschikt. De soort kan relatief eenvoudig worden aangetrokken door natuurherstel en -ontwikkeling, indien dit resulteert in (permanent) ondiepe plassen met moderate oeverzones en moerasvegetatie. Extensieve begrazing blijkt gunstig, omdat het resulteert in kleinschalige variatie binnen de moerasvegetatie.

Bronnen

- DEN BOER T. 2000. Beschermingsplan moerasvogels 2000 – 2004 2e druk. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij, Wageningen.
- VAN DER HUT R.M.G. 2003. Terreinkeus van porseleinhoen, snor en baardman in Nederlandse moerasgebieden. Bureau Waardenburg rapportnummer 02-157.
- VAN DER HUT R., DIJKSHOORN D., HOOYMANS J., HYLKEMA J. & VAN DE KAMP J. 2016. Porseleinhoenen peilen: roepactiviteit en habitatkeuze in een Fries laagveengebied. *Limosa* 89: 97-107.

ROERDOMP *Botaurus stellaris stellaris*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	250-2499	5-24%	25-49%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Bedreigd	Gevoelig	Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 335-350 paren in 2013-2015, verspreid over 13% van de atlasblokken. Bezette locaties liggen vooral in grote rietmoerassen of andere waterrijke gebieden met brede rietkragen in Laag-Nederland. Er is een aaneengesloten cluster van bezette blokken in Noordwest-Overijssel (18-28 paren in De Wieden in 2013-15) en Zuidoost-Friesland. Op de zandgronden nestelt de soort tegenwoordig sporadisch, het meest nog in enkele vennengebieden in Zuidoost-Brabant en Drenthe.

Populatie- en verspreidingstrend

Het huidige aantal broedparen zal ongeveer een derde zijn van dat rond 1950. Sterke afname vond vooral eind jaren zeventig en begin jaren tachtig plaats, en een duidelijk herstel vanaf midden jaren negentig heeft de landelijke populatie nog niet op het oude niveau teruggebracht. De verspreiding laat

eveneens een forse inkrimping zien, alleen al met 30% ten opzichte van de jaren zeventig en vermoedelijk nog meer ten opzichte van de jaren vijftig. Zo verdween de soort sinds de jaren zeventig uit grote delen van het rivierengebied en de zandgronden. Enige compensatie trad op door het ontstaan van geschikte gebieden in bijvoorbeeld Flevoland.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is met één categorie verlicht. Het recente (deel)herstel in Nederland staat niet op zich, in de meeste naburige landen doet de soort het momenteel goed of is de populatie stabiel. Het herstel in Nederland lijkt vooral een gevolg van de aanleg van natte natuur en herstelmaatregelen in moerasgebieden. De lange termijnafname is het gevolg van vernietiging, fragmentatie en degradatie van habitat. Ververkeerd peilbeheer, verdroging en gebrek aan dynamiek veroorzaakten snelle vegetatiesuccessie, terwijl nieuwe moerasvorming achter-

bleef. Door verdroging en verminderde kwel vriest het water 's winters sneller dicht dan bij een meer natuurlijke waterpeildynamiek en blijft aquatisch voedsel buiten bereik. Intensieve rietexploitatie kan leiden tot schaarste aan overjarig riet, terwijl veebegrazing rietvorming belemmert. Relatief gunstig is de tendens tot zachtere winters (de soort gevoelig voor strenge vorst), ongunstig echter de tendens tot drogere voorjaren.

De Roerdomp profiteert van een natuurlijk peilbeheer ('s winters hoog en 's zomers laag peil), het geregeld terugzetten van de vegetatiesuccessie en eventueel (verder) vergroten van de waterpeildynamiek. Goede intrek- en paaimogelijkheden voor vissen en amfibieën bevorderen de voedselbeschikbaarheid. Rust in de broedgebieden is eveneens een belangrijke randvoorwaarde. Voedselomstandigheden in de winter kunnen worden verbeterd door de aanleg van muizenrijke graslanden nabij moerassen. Het in het leefgebied open houden van wakken tijdens strenge vorst kan Roerdompen het leven redden.

Bronnen

DEN BOER T. 2000. Beschermingsplan moerasvogels 2000 – 2004 2e druk. Ministerie van Landbouw,

Natuurbeheer & Visserij, Wageningen.
 CORMONT A., VOS C.C., VERBOOM J., VAN TURNHOUT C.A.M., FOPPEN R.P.B. & GOEDHART P.W. 2013. Population Dynamics of Great Bittern (*Botaurus stellaris*) in the Netherlands: Interaction Effects of Weather Variability and Habitat Fragmentation. Regional Environmental Change DOI: 10.1007/s10113-013-0510-y.
 VAN DER HUT R.M.G. 2001. Terreinkeus van de roerdomp in Nederlandse moerasgebieden. Bureau Waardenburg rapport nr. 01-010, Culemborg.
 VAN DER HUT R.M.G., FOPPEN R., BEEMSTER N., ROODBERGEN M. & DEUZEMAN S. 2008. Ruimte voor riet- en moerasvogels in de noordelijke randmeren. Sturende factoren en beheermaatregelen voor kwalificerende moerasvogels. A&W-rapport 1108. Altenburg & Wymenga Ecologisch onderzoek, Veenwouden. Sovon, Beek-Ubbergen.
 VAN TURNHOUT C.A.M., HAGEMELJER E.J.M. & FOPPEN R.P.B. 2010. Long-Term Population Developments in Typical Marshland Birds in The Netherlands. Ardea, 98(3):283-299.
 VAN DER WINDEN J., VAN BEUSEKOM R. & HUIGEN P. (Red.) 2015. Riet en ruimte voor de Roerdomp. Vogelbescherming Nederland.

BONTBEKPLEVIER *Charadrius hiaticula hiaticula*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingsrend (% afname)
Kwetsbaar	250-2499	5-24%	25-49%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Thans niet bedreigd	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 300-360 broedparen in 2013-15. De soort is vastgesteld in 12% van de atlasblokken. Het Deltagebied is veruit de belangrijkste regio met 40-50% van de Nederlandse broedpopulatie. Daarna komt het Waddengebied met circa 30%. Naar schatting 10% van de populatie broedt op akkers in Flevoland, met name de Noordoostpolder. Kleine, vaak tijdelijke vestigingen zijn vastgesteld in de rest van Laag-Nederland. Broeden op de hogere zandgronden is een grote uitzondering.

Populatie- en verspreidingsrend

Naar schatting is de landelijke populatie ten opzichte van 1950 met iets minder dan de helft afgenomen. De afname heeft zich vooral afgespeeld in de jaren tachtig, met waarschijnlijk weer een nieuwe daling sinds 2010. De verspreiding bleef in de kerngebieden redelijk constant. Vestigingen diep landinwaarts, zoals rond Amsterdam en in de jaren zeventig in

Zuidelijk Flevoland, zijn grotendeels verdwenen.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-categorie is onveranderd. Wel is de populatiestatus verder verslechterd door de recente verdere afname. Afname speelt niet alleen in Nederland maar ook in aangrenzende landen. De afname in de Nederlandse kustgebieden wordt deels toegeschreven aan toegenomen recreatief gebruik van de broedgebieden, bijvoorbeeld de ontsluiting van de buitenzijde van dijken door de aanleg van onderhoudswegen, fietspaden/wandelpaden aan de buitenzijde van dijken. Daarnaast speelt voor deze broedvogel van kale gronden natuurlijk het probleem van vegetatiesuccessie, een gevolg van gebrek aan natuurlijke dynamiek en toegenomen en verzoeting in sommige wateren. Daarnaast is in dynamische watersystemen de kans toegenomen op overspoeling van nesten ten gevolge van extreem weer, samenhangend met klimaatverandering. Natuurontwikkeling, met aanleg van kale broed-

eilanden, biedt uitkomst mits deze gebieden onderhouden blijven voor deze steltloper (en andere soorten die kale grond nodig hebben) en dus niet overwoekerd raken. Rust kan verzekerd worden door het creëren van strandreservaten of het afsluiten van zeedijken aan de buitenzijde. Op bouwland is nestbescherming nodig om legsels te sparen bij het uitvoeren van landbouwactiviteiten.

Bronnen

ARTS F., GRAVELAND J. & MEININGER P.L. 2000.

Kustbroedvogels; vegetatiesuccessie en natuurontwikkeling: implicaties voor toekomstig beheer van kustgebieden. *Limosa* 73: 17-28.

VAN BEUSEKOM R. 2014. Bontbekplevier. *Vogels + 1*(2): 16.

BOUDEWIJN T.J. & VAN HORSSSEN P.W. 2010.

Openstellen onderhoudswegen Oosterschelde en Westerschelde. Effecten op overtuigende en foeragerende steltlopers. Rapportnummer 10-105, Bureau Waardenburg bv, Culemborg.

KOFFIJBERG K., LAURSEN K., HÄLTERLEIN B.,

REICHERT G., FRIKKE J. & SOLDAAT L. 2015.

Trends of Breeding Birds in the Wadden Sea 1991 – 2013. Wadden Sea Ecosystem No. 35. Common Wadden Sea Secretariat. Joint Monitoring

Group of Breeding Birds in the Wadden Sea, Wilhelmshaven, Germany.

VAN DER POL M., ENS B. J., HEG D., BROUWER L.,

KROL J., MAIER M., EXO K.-M., OOSTERBEEK, LOK T., EISING V., & KOFFIJBERG K. 2010. Do changes in the frequency, magnitude and timing of extreme climatic events threaten the population viability of coastal birds? *Journal of Applied Ecology* 1-11.

STRUCKER R.C.W., HOEKSTEIN M.S.J. & WOLF P.A.

2014. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2013. RWS Centrale informatievoorziening BM 14.12, Lelystad.

STRUCKER R.C.W., HOEKSTEIN M.S.J. & WOLF P.A.

2016. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2015. RWS Centrale Informatievoorziening BM 16.06 / Delta Project Management, Lelystad/Vlissingen.

TULP I. 1998. Reproductie van Strandplevieren *Charadrius alexandrinus* en Bontbekplevieren *Charadrius hiaticula* op Terschelling, Griend en Vlieland in 1997. *Limosa* 71: 109-120.

VAN DER WINDEN J., KRIJGSVELD K.L., INBERG

A. & FLIJN R.C. 2008. Beschermingsplan Duin- en kustvogels Basisrapport deel A Achtergronddocument. Bureau Waardenburg/ Vogelbescherming Nederland.

WULP *Numenius arquata arquata*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	25-49%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Thans niet bedreigd	Thans niet bedreigd	Vulnerable	Vulnerable	Near threatened

Populatie en verspreiding

De Wulp is in 2013-15 in 42% van de atlasblokken vastgesteld als broedvogel. Goed bezette regio's zijn de Waddeneilanden, Drenthe, Overijssel en het oosten van Gelderland. In West-Nederland komt de soort weinig voor, met uitzondering van een kern rondom Nieuwkoop (ZH). De hoogste dichtheden worden vastgesteld in Noordwest-Overijssel en op de Waddeneilanden.

Populatie- en verspreidingstrend

De landelijke aantallen waren decennia lang stabiel, tot in de jaren tachtig. Daarna zette een geleidelijke terugval in die vanaf medio jaren negentig in een stroomversnelling kwam en tot op heden aanhoudt; de populatie is inmiddels met ruim 40% afgenomen sinds midden jaren tachtig. De afname speelt in vrijwel alle regio's, met uitzondering van Drenthe (stabiel) en Groningen (toename).

De Wulp heeft een opmerkelijke habitatshift laten

zien. Tot in de jaren tachtig kwam de meerderheid van de broedparen voor in open natuurlijk terrein, zoals heide, hoogveen en duingebieden. Geleidelijk kreeg agrarisch grasland de overhand, terwijl de natuurterreinen op het vasteland leegliepen. De landelijke verspreiding veranderde per saldo relatief weinig, op regionale accenten na. Zo is de Wulp verdwenen uit de Hollandse duinen en de Veluwe, maar heeft hij zich vooral in het noorden van het land wat uitgebreid.

Bedreigingen en maatregelen

Door de aanhoudende afname staat de Wulp voor de eerste maal op de Rode Lijst. Het gaat niet alleen in Nederland slecht met deze soort. In Europa is hij dermate hard afgenomen (26-35% in 15 jaar tijd), dat de Wulp op de Europese Rode Lijst is geplaatst (*Vulnerable*). Hij staat inmiddels ook op de mondiale Rode Lijst (*Near threatened*).

In ons land staat de bijna-verdwijning uit natuurlijke

biotopen op het vasteland in verband met aanhoudend slechte broedresultaten door voedseltekort, predatie en habitatdegradatie (o.a. verbossing). In agrarisch cultuurland is de soort gevoelig voor landbouwintensivering (o.a. ontwatering en frequent en vroeg maaien), afname van het graslandareaal en lokaal ook predatie. Maatregelen dienen in boerenland te zijn gericht op nestbescherming, het instellen van maaibeperkingen en handhaving van sloten en greppels (dekking voor kuikens).

Buiten ons land kan jachtdruk een probleem vormen voor wegtrekkende Nederlandse Wulpen. Interna-

tionaal gezien zou de jacht op de soort gesloten of minimaal sterk aan banden gelegd moeten worden.

Bronnen

VAN DIJK A.J. 2008. Wulp wereldwijd kwetsbare soort. *Sovon-Nieuws* 21(2): 20.

GERRITSEN G. 2011. De Wulp als broedvogel in Overijssel. *Vogels in Overijssel* 10: 53-61.

KIPP C. & KIPP M. 2003. Auswirkungen von Geleeschutz und Jungvogelsicherung auf den Reproduktionserfolg der Großen Brachvogels (*Numenius arquata*). *Charadrius* 39: 185-181.

DWERGSTERN *Sternula albifrons albifrons*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	250-2499	1-4%	<25%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Bedreigd	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Dwergstern is broedvogel in nog geen 3% van de Nederlandse atlasblokken. In de jaren 2013-15 fluctueerde de landelijke populatie tussen 650 (2015) en 900 (2013) broedparen. Daarvan zat 60-80% in het Deltagebied (belangrijke kolonies o.a. Hooge Platen, Neeltje Jans, Tweede Maasvlakte), de rest in het Waddengebied (o.a. Engelsmanplaat, Texel, Vlieland). In 2014 nestelde bijna 90% van de Delta-broedvogels op kale platen nabij zout water.

Populatie- en verspreidingstrend

De Nederlandse populatie Dwergsterns crashte begin jaren zestig door indirecte vergiftiging (landbouwbestrijdingsmiddelen). Van de 800-900 paren in de jaren vijftig waren er tijdens het dieptepunt in 1967 nog maar 100 over. Vervolgens herstelde de stand langzaam tot rond de 400-450 paren in de jaren negentig en net boven de 500 paren rond de eeuwwisseling. Sinds 2007 liggen de aantallen op een duidelijk hoger niveau, hoewel de jaarlijkse fluctuaties groot kunnen zijn, met 2013 als voorlopig hoogtepunt. Hiermee zijn de aantallen inmiddels bijna terug op het niveau van de jaren vijftig. De verspreiding is ten opzichte van midden jaren zeventig met ongeveer 25% afgenomen. Omdat het dieptepunt van de Nederlandse populatie slechts enkele jaren daarvoor werd bereikt, zal het areaalverlies ten opzichte van de jaren vijftig nog groter zijn, op basis waarvan de Dwergstern als Rode Lijst-soort kwalificeert.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is niet verbeterd ten opzichte

van de vorige lijst. Ondanks een recente duidelijke groei van de aantallen, blijft de verspreiding nog ver achter bij die in de referentieperiode. Door het aan banden leggen van de natuurlijke kustdynamiek vindt natuurlijke aanwas van geschikte broedhabitats (zandplaten, schelpenbanken, primaire duintjes op stranden) in Nederland veel minder dan vroeger plaats. Het broeden op stranden is nagenoeg onmogelijk geworden door verstoring en predatie. De Dwergstern is daarom in sterke mate afhankelijk geworden van natuurontwikkeling, in de vorm van het aanleggen en actief beheren van broedeilandjes in zoute wateren. Het voorhanden zijn van voldoende alternatieve broedplekken is hierbij cruciaal, omdat weersomstandigheden, vegetatiesuccessie en beheerwijzigingen een broedplaats voor korte of langere tijd ongeschikt kunnen maken. Strandreservaten, waar rust is gewaarborgd, zouden eveneens als broedplaats kunnen dienen.

Bronnen

BEIJERSBERGEN R. 2016. Reizen langs de waterkant. De ecologie van de Dwergstern *Sterna albifrons* op de Hooge Platen. Eburon, Delft.

STRUCKER R.C.W., HOEKSTEIN M.S.J. & WOLF P.A. 2016. Kustbroedvogels in het Deltagebied in 2015. RWS Centrale Informatievoorziening BM 16.06 & Delta Project Management.

VAN DER WINDEN J., KRIJGSVELD K.L., INBERG A. & FIJN R.C. 2008. Beschermingsplan Duin- en kustvogels Basisrapport deel A Achtergronddocument. Bureau Waardenburg/Vogelbescherming Nederland.

GROTE STERN *Thalasseus sandvicensis sandvicensis*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	>25000	>0-<1%	25-49%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Bedreigd	Bedreigd	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

In 2013-15 omvatte de Nederlandse broedpopulatie 14.800-16.750 broedparen. Er zijn vier vaste kolonies in het Waddengebied en eveneens vier in het Deltagebied.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de vorige Rode Lijst heeft het aantal herstel doorgezet tot 2008. Sindsdien is er weer sprake van enige afname. Desondanks is de situatie per saldo iets verbeterd, resulterend in een verlaging van de bedreigingscategorie. Op de lange termijn is er nog altijd sprake van een sterke afname. In de jaren vijftig omvatte de landelijke broedpopulatie 30.000 tot 40.000 broedparen. Ook de verspreiding is op de lange termijn afgenomen. Zo is de soort verdwenen uit het IJsselmeergebied en van de Hollandse kust

Bedreigingen en maatregelen

De aantalsontwikkeling in naburige landen is wisselend, maar het beeld voor de EU-landen sinds 1980 is positief. Hierin weegt de Nederlandse populatie, als de grootste van Noordwest-Europa, uiteraard zwaar mee.

De Grote Stern is erg kwetsbaar gebleken voor contaminanten in het water, in het bijzonder stoffen die zich via de voedselketen kunnen ophopen, zoals in

de jaren zestig is gebeurd met gechloreerde koolwaterstoffen (landbouwgif). Op de broedplaatsen ondervindt de soort soms problemen met grondpredatoren, overspoeling van nesten en vegetatiesuccessie. Intensieve visserij in de foerageergebieden is van invloed op het voedselaanbod, in het bijzonder op groeiende haring. Op de broed-, slaap- en rustplaatsen zijn Grote Sterns zeer gevoelig voor verstoring. Het is aannemelijk dat vestiging op, qua leefgebied geschikte, zandplaten wordt verhinderd door de recreatiedruk. De aanleg van binnendijkse nieuwe broedplaatsen (Utopia op Texel) nabij goede foerageergebieden, heeft goed uitgedaan voor de soort (grote aantallen, hoog broedsucces).

Bronnen

- VAN DER JEUGD H.P., ENS B.J., VERSLUJMS M. & SCHEKKERMAN H. 2014. Geïntegreerde monitoring van vogels van de Nederlandse Waddenzee. Vogeltrekstation rapport 2014-01. Vogeltrekstation, Wageningen; CAPS-rapport 2014-01; Sovon-rapport 2014/18, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN DER WINDEN J., KRIJGSVELD K.L., INBERG A. & FLIJN R.C. 2008. Beschermingsplan Duin- en kustvogels Basisrapport deel A Achtergronddocument. Bureau Waardenburg/Vogelbescherming Nederland.

STEENUIL *Athene noctua vidalii*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Kwetsbaar	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Steenuil is in 2013-15 in de helft van de atlasblokken vastgesteld als broedvogel. Het noorden van Drenthe, Friesland en Groningen zijn nauwelijks bezet, evenals het uiterste westen van het land. Voor de rest is de verspreiding tamelijk aaneengesloten, maar met een grote lacune op de Veluwe. De soort is het talrijkst in kleinschalig boerenland in het oostelijke rivierengebied, de Achterhoek en Twente.

Populatie- en verspreidingstrend

Tot rond 2000 namen de aantallen af, met ruim de helft ten opzichte van de jaren vijftig. Sindsdien zijn de aantallen stabiel. De verspreiding is met 22% afgenomen sinds de jaren zeventig. Tot rond de eeuwwisseling kende de Steenuil nog een substantiële verspreiding in Friesland en Groningen. Daar is deze uil inmiddels verdwenen. Daarentegen

heeft de soort zich in het zuiden van Drenthe wat uitgebreid. In de kern van de verspreiding in Oost-Nederland is de Steenuil hier en daar toegenomen, in Laag-Nederland daarentegen veelal afgenomen.

Bedreigingen en maatregelen

De populatiestatus ten opzichte van de vorige Rode Lijst lijkt niet verder verslechterd. Ook in omliggende landen is de soort stabiel of sinds 1980 zelfs wat toegenomen. De afname op de lange termijn in Nederland houdt verband met vermindering van nestgelegenheid (knotwilgen, schuurtjes) en voedsel, vooral door intensivering van het agrarisch grondgebruik. Daarnaast is het areaal leefgebied afgenomen en in toenemende mate versnipperd geraakt door oprukkende bebouwing en infrastructuur (veel verkeerslactoffers). Lokaal wordt toenemende predatie (Havik, Bosuil, Kerkuil, Steenmarter) geconstateerd. Grote aantalsfluctuaties hangen vaak samen met het muizenaanbod en winterweer (grote sterfte in lange sneeuwrijke perioden). Gunstige maatregelen bestaan uit het aanbieden van nestkasten, de aanplant van fruitbomen, knotwilgen en hagen, aanleg van takkenrillen, perceelrand-

beheer en het verminderen of uitbannen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen, in het bijzonder muizen- en rattengif. Grasland (extensief gebruikt) kan het beste kort gehouden worden door begrazing met schapen of paarden (de mest levert ook voedsel op in de vorm van kevers en regenwormen). Het voorkomen van mussen en Spreeuwen bij broedplaatsen kan worden gestimuleerd (alternatieve voedselbron bij muizenschaarste).

Bronnen

- BEERSMA P., BEERSMA W. & VAN DEN BURG A. 2007. Steenuilen. Roodbont Uitgeverij Zutphen.
- VAN DEN BREMER L., VAN HAXEN R. & STROEKEN R. 2009. Terreingebruik en voedselkeus van broedende Steenuilen in de Achterhoek. Sovon-Onderzoeksrapport 2009/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- LEGOUAR P., SCHEKKERMAN H., VAN DER JEUGD H., VAN NOORDWIJK A., STROEKEN P., VAN HAXEN R. & FUCHS P. 2010. Overleving en dispersie van Nederlandse Steenuilen op grond van 35 jaar ringgegevens. *Limosa* 83: 61-74.
- WWW.STEENUIL.NL.

RANSUIL *Asio otus otus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	75-<100%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Thans niet bedreigd	Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Ransuil komt voor in 52% van de atlasblokken. Deze zijn tamelijk gelijkmatig verdeeld over het land, met wat gaten in de verspreiding in Noord-Brabant, de Achterhoek en Twente, het zuiden van Drenthe en het zuiden van Friesland.

Populatie- en verspreidingstrend

Het is aannemelijk dat de landelijke aantallen ten opzichte van de jaren vijftig met meer dan 75% zijn afgenomen. De soort laat sinds begin jaren tachtig een voortdurende afname zien, met kleine oplevingen in goede muizenjaren. De aantallen lijken recent op laag niveau wat te stabiliseren. De afname heeft zich in het hele land afgespeeld, maar het sterkst in bosrijke gebieden op de zandgronden. De verspreiding is met tenminste 35% gekrompen ten opzichte van de jaren zeventig.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-categorie is onveranderd, maar de populatiestatus is sinds de vorige lijst verder verslechterd. De situatie op grotere, Europese schaal is niet duidelijk.

Het prooiaanbod is in ons land afgenomen door landbouwkundige ontwikkelingen (o.a. afname graslandareaal, intensivering bedrijfsvoering, veranderde gewaskeuze met mais in plaats van granen, gebruik bestrijdingsmiddelen). Ook predatie door Haviken speelt een rol, lokaal mogelijk ook afgenomen aanbod van nestgelegenheid (afnemende aantallen Zwarte Kraaien en Eksters in bos). Herstelmaatregelen moeten zich richten op vergroting van de natuurwaarden binnen het moderne agrarische landschap, vooral in halfopen gebieden. Hieronder valt ook een natuurvriendelijke inrichting van erven. Waar nestgelegenheid ontbreekt in het leefgebied, kunnen kunstnesten worden overwogen.

TORENVALK *Falco tinnunculus tinnunculus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Thans niet bedreigd	Thans niet bedreigd	Near threatened	Least Concern	Least Concern

Populatie en verspreiding

De Torenvalk komt voor in 77% van de atlasblokken, met relatief geringe regionale dichtheidsverschillen. De soort is nergens talrijk. Leemtes in de verspreiding liggen vooral in bosrijke regio's, zoals de Veluwe. Het overgrote deel van de Nederlandse Torenvalken broedt momenteel in nestkasten in cultuurland.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van 1950 moet de stand van de Torenvalk tenminste gehalveerd zijn. Sinds de jaren negentig is er, behoudens kleine oplevingen in muisrijke jaren, sprake van een voortdurende afname; de gemiddelde jaarlijkse afname bedraagt 4%. Deze afname speelt zich in alle leefgebieden af, maar is het sterkst in grote bosgebieden. Hier is de soort nagenoeg weggevaagd. Er bestaan geen duidelijke trendverschillen tussen regio's; de afname speelt

zich vrijwel overal af. De afname in verspreiding, met 15% sinds de jaren zeventig, bleef op het niveau van atlasblokken beperkt.

Bedreigingen en maatregelen

De Torenvalk staat voor het eerst op de Rode Lijst. De afname, die zich ook op Europese schaal lijkt af te spelen, is vooral een gevolg van intensivering van de landbouw. Deze heeft geleid tot een ernstige verarming van het voedselaanbod (zie ook Ransuil). Plaatselijk kan predatiedruk, vooral door Havik, meespelen evenals afgenomen beschikbaarheid van nestgelegenheid in bosgebieden (afname Zwarte Kraai en Ekster aldaar).

In leefgebied met tekort aan broedgelegenheid kunnen nestkasten worden geplaatst. Het voedselaanbod kan worden vergroot door de aanleg van stroken extensief grasland of bouwland.

BOOMVALK *Falco subbuteo subbuteo*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	250-2499	>25%	25-49%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Thans niet bedreigd	Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Boomvalk komt voor in 36% van de atlasblokken. Die zijn tamelijk gelijkmatig verdeeld over het land, met leegtes in zeer open landschappen zoals in Flevoland, de Veenkoloniën en het noorden van Friesland. De dichtheden zijn overal laag.

Populatie- en verspreidingstrend

De situatie in de jaren vijftig is niet goed bekend. Sinds 1990 negentig heeft een geleidelijke daling van de aantallen ingezet (afname 25-49%) en is ook de verspreiding gekrompen (19%). Deze afname komt vooral voor rekening van natuurlijke leefgebieden zoals heide en bos, maar wordt sinds de laatste tien jaar ook vastgesteld in agrarisch gebied.

Bedreigingen en maatregelen

Sinds de vorige Rode Lijst is de situatie verder verslechterd, maar de categorie blijft dezelfde (Kwetsbaar). De opvallende afname in heide en bossen op de zandgronden wordt deels toegeschreven aan nestpredatie (Haviken) en afname van prooi-aanbod (zwaluwen, leeuweriken en mussen), samenhangend met landbouwintensivering. Wellicht kan lokaal ook schaarste aan nestleveranciers meespelen (afname Zwarte Kraai en Ekster in grote bossen). Of ook factoren tijdens de trek en in de wintergebieden meespelen, is onbekend. Maatregelen die de natuurwaarden van agrarisch gebied vergroten, zullen ook de Boomvalk ten goede komen. Er zijn geen aanwijzingen dat de afname zich afspeelt op groter schaalniveau. Zo is de soort in België en Duitsland zelfs toegenomen.

WIELEWAAL *Oriolus oriolus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingsrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	25-49%	50-74%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Thans niet bedreigd	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De verspreiding omvat 29% van de atlasblokken. In open poldergebieden, zoals in Holland en het noorden van Friesland en Groningen, ontbreekt de Wielewaal. Hij is schaars vertegenwoordigd in bosrijke streken in het midden van het land en op de Veluwe. Gebieden met relatief hoge dichtheden liggen verspreid over zowel Laag-Nederland (Zuidelijk Flevoland, Lauwersmeer, Biesbosch) als Hoog-Nederland en (Zuidwest- en Midden-Drenthe, oostelijk Overijssel, Achterhoek, noordhelft Limburg).

Populatie- en verspreidingsrend

De Wielewaal is met meer dan eenderde in aantal afgenomen ten opzichte van de jaren vijftig. Deze afname begon lokaal in de jaren zeventig en zette landelijk vooral in de jaren negentig hard door. Sinds de eeuwwisseling zijn de aantallen stabiel op laag niveau en doet de soort het vooral in de noordelijke provincies relatief goed. De verspreiding is met ruim 50% gekrompen en de Wielewaal is met name op de zandgronden uit veel bossen verdwenen. Dit werd tijdelijk wat gecompenseerd door vestiging in nieuwe

bossen in Flevoland, maar de soort is daar weer over zijn top heen.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd, maar de populatiestatus is licht verbeterd. Op EU-niveau is de stand sinds 1980 stabiel en op kortere termijn toegenomen.

De afname bij ons houdt vrijwel zeker verband met verslechtering van de leefgebiedkwaliteit door onder meer verdroging van bossen en afname van voedsel (o.a. rupsen) in agrarisch cultuurland en wellicht ook bos. Intensieve bejaging rond de Middellandse Zee (voor- en najaarstrek) en in Afrika (winter) zal, net als grootschalige ontbossing in Afrika, eveneens ongunstig uitpakken.

Maatregelen betreffen het instandhouden van vochtige loofbossen en een effectieve ban op bejaging in het buitenland.

Bronnen

VAN BEUSEKOM R. 2011. Wielewaal profiteert van populier. Vogelnieuws 24(2): 14-15.

SNOR *Locustella luscinioides luscinioides*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingsrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	5-24%	25-49%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Kwetsbaar	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Snor komt voor in 14% van de atlasblokken. De verspreiding is nagenoeg beperkt tot Laag-Nederland, met relatief hoge dichtheden in de moerassen van Noordwest-Overijssel, de Oude Venen (Fr), Oostvaardersplassen, Oostelijke Vechtplassen, Nieuwkoopse Plassen en de Biesbosch.

Populatie- en verspreidingsrend

De aantallen met eenderde verminderd. Deze afname heeft zich vooral afgespeeld in de jaren zeventig en tachtig. Sindsdien zijn de aantallen stabiel, met een lichte toename in de laatste tien jaren. De verspreiding is eveneens met ruim 30% gekrompen. De soort

is sinds de jaren zeventig vrijwel verdwenen van de hogere gronden.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd, maar de populatiestatus is sinds de vorige lijst wel wat verbeterd. De Europese trend sinds 1980 is stabiel, die op korte termijn is onduidelijk.

De Snor heeft in ons land vooral last van verdroging en eutrofiëring van moerasgebieden, lokaal ook van intensief rietmaai-beheer en intensieve betreding door grazers. Belangrijk voor deze soort is de aanwezigheid van overjarig waterriet, liefst met een oude kniklaag. Verruiging en verbossing van rietlanden

dienen te worden tegengegaan. De omstandigheden in de overwinteringsgebieden (Sahelzone) zijn van invloed op de winteroverleving van de Nederlandse broedvogels. Droogte aldaar leidt tot verhoogde mortaliteit onder overwinteraars.

Bronnen

- DEN BOER T. 2000. Beschermingsplan moerasvogels 2000 – 2004 2e druk. Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij, Wageningen.
- DEUZEMAN S. 2001. Blauwborst, Rietzanger, Snor en Baardman profiteren indirect van MKZ. Sovon-Nieuws 14(4): 11.
- VAN DER HUT R.M.G. 2003. Terreinkeus van Porseleinhoen, Snor en Baardman in Nederlandse moerasgebieden. Habitatmodellen ten behoeve van inrichting en beheer. Rapport 02-157. Bureau

- Waardenburg, Culemborg.
- VAN DER HUT R.M.G., FOPPEN R., BEEMSTER N., ROODBERGEN M. & DEUZEMAN S. 2008. Ruimte voor riet- en moerasvogels in de noordelijke Randmeren. Sturende factoren en beheermaatregelen voor kwalificerende moerasvogels. A&W-rapport 1108. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden. Sovon, Beek-Ubbergen.
- VAN TURNHOUT C., VAN DER HUT R., VAN DIJK A. & FOPPEN R. 2001. Het voorkomen van de Snor in relatie tot moeraskarakteristieken en moerasbeheer in Nederland. Sovon-onderzoeksrapport 2001/07. Sovon, Beek-Ubbergen.
- VAN TURNHOUT C.A.M., HAGEMELJER E.J.M. & FOPPEN R.P.B. 2010. Long-Term Population Developments in Typical Marshland Birds in The Netherlands. Ardea 98: 283-299.

GROTE LIJSTER *Turdus viscivorus viscivorus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	25-49%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Thans niet bedreigd		Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Grote Lijster komt voor in 65% van de atlasblokken. De soort is schaars vertegenwoordigd in het uiterste noorden van het land en in West-Nederland, met uitzondering van de duinen, Zeeuws-Vlaanderen en fruitteeltgebieden in Zuid-Beveland. In de oostelijke helft van Nederland zijn de meeste atlasblokken bezet en wordt de soort talrijker richting de Duitse grens.

Populatie- en verspreidingstrend

De afname van de soort lijkt begonnen in de jaren zeventig. In de tweede helft van de jaren tachtig en begin jaren negentig trad herstel op. Echter, sinds ongeveer 1995 nemen de landelijke aantallen gestaag af. De afname lijkt zich vooral te hebben afgespeeld in de zuidelijke helft van Nederland. Elders zijn er ook regio's waar de soort is toegenomen. De verspreiding is daarentegen nauwelijks afgenomen.

Bedreigingen en maatregelen

Door de voortdurende afname is de Grote Lijster voor het eerst op de Rode Lijst beland. Ook in omliggende landen zijn de aantallen afgenomen. Verlies aan voedselgebieden zal hierbij meespelen: op de hoge gronden zijn vele graslanden verdroogd of omgezet in akkerland. Echter, het is aannemelijk dat er andere, nog onbekende oorzaken meespelen. Zo is een afname van de eischaaldikte vastgesteld, maar de oorzaken daarvoor zijn nog niet opgehelderd. Nader onderzoek naar de populatie-ecologie van de soort is gewenst. Maatregelen kunnen bestaan uit de instandhouding en het herstel van grasland met lichte beweiding en in bewoon gebied uit het aanleggen van groene gevarieerde tuinen met gazons die bij voorkeur niet te veel worden gemaaid en bestaan uit meerdere grassoorten.

Bronnen

- SCHARLEMANN J.P.W. 2003. Long-term declines in eggshell thickness of Dutch thrushes *Turdus spp.* Ardea 91: 205-211.

NACHTEGAAL *Luscinia megarhynchos megarhynchos*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Kwetsbaar	2500-24999	>25%	25-49%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Thans niet bedreigd	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nachtegaal is vastgesteld in 31% van de atlasblokken. De soort heeft een aaneengesloten verspreiding in de duinen langs de hele kust, voorts langs de afgesloten wateren in de oostelijke Delta tot en met de Biesbosch en de bossen en moerassen in Flevoland. In het oosten van het land is er alleen sprake van een min of meer aaneengesloten voorkomen in Midden- en Noord-Limburg. Voor de rest is het voorkomen lokaal met enige clustertjes van bezette atlasblokken verspreid over het land. De dichtheden zijn verreweg het hoogst in de duinen tussen Katwijk en Egmond. Ook in de andere hiervoor genoemde kernen liggen vaak wel atlasblokken met tot 50 paren Nachtegalen. De her en der bezette atlasblokken verspreid over het land herbergen meestal maar één of enkele paren.

Populatie- en verspreidingstrend

Het is aannemelijk dat de soort met minimaal een kwart is afgenomen ten opzichte van de jaren vijftig. Sinds 1990 laten de landelijke aantallen een wat golvend patroon zien. Korte termijn afnames spelen in veel regio's, behalve in de duinen en sommige moerasgebieden. De verspreiding is landelijk met ruim 40% ingekrompen. Dit komt voor rekening van het oosten van het land. In het westen heeft de Nachtegaal zich juist uitgebreid. De verdwijning uit Oost-Nederland heeft ook na de eeuwwisseling nog doorgezet.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd, maar de populatiestatus is wat verslechterd door een lichte verdere aantalsafname en voortschrijdende inkrimping van de verspreiding in het oosten van het land. De Europese trend is op langere termijn, sinds 1980 negatief, maar lijkt sinds 2000 positief om te buigen. Door verlaging van het grondwaterpeil zijn veel Nederlandse bossen sterk verruigd, wat ongunstig is voor deze bodemfoerageerder. Andersom

is ook rigoureuus klepelbeheer, waarbij de volledige struiklaag wordt teruggezet, nadelig voor de Nachtegaal. Dit geldt ook voor het moderne beheer van populierenplantages, waarin geen struiklaag of tweede boomlaag wordt getolereerd, maar een grasvegetatie met bemesting wordt nagestreefd. Veroudering van bossen speelt eveneens een rol want de geprefereerde jonge bosstadia (met name hakhout) zijn schaars geworden. Resterende populaties in het oosten van het land raken steeds meer geïsoleerd van elkaar. In de duinen kan het streven naar meer verstuing (door verwijdering van struikvegetaties) nadelig uitpakken voor de soort. Onderzoek in Engeland toont aan dat habitatverandering als gevolg van hertenbegrazing een bedreiging voor de soort kan zijn. Dit wordt ondersteund door een analyse van de nachtegalenstand in de Waterleidingduinen in relatie tot het voorkomen van Damherten. Het is onduidelijk in hoeverre factoren in de overwinteringsgebieden meespelen.

Bronnen

- BAKHUIZEN J.J. & HUSTINGS F. 1999. Misère in het bronsgroene eikenhout: Nachtégalen in Limburg. *Limburgse Vogels* 10: 82-88.
- HOLT C., FULLER R. & DOLMAN P. 2010. Experimental evidence that deer browsing reduces habitat suitability for breeding Common Nightingales *Luscinia megarhynchos*. *Ibis* 152: 335-346.
- NEWSON S.E., JOHNSTON A., RENWICK A.R., BAILLIE S.R. & FULLER R.J. 2012. Modelling large-scale relationships between changes in woodland deer and bird populations. *Journal of Applied Ecology* 49: 278-286.
- NOORDZIJ N. & VAN DER SPEK V. 2016. Hebben Damherten invloed op nachtegalenstand? *Fitis* 52: 176-181.
- POELMANS W. & VAN DIERMEN J. 1997. Broedvogels van Midden- en Oost-Brabant. Provincie Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch.

3.3.5. Gevoelige soorten

WILDE ZWAAN *Cygnus cygnus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	>0-<1%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
NB		EN	LC	LC

Populatie en verspreiding

De kleine broedpopulatie van de Wilde Zwaan omvatte in 2013-15 jaarlijks een tweetal paren, gehuisvest in een tweetal gebieden in Zuidwest Drenthe (minder dan 1% van de atlasblokken)

Populatie- en verspreidingstrend

Het eerste broedgeval voor Nederland vond plaats in 2005 in Drenthe. Sindsdien broedt daar jaarlijks één paar en sinds 2013 twee paren.

Bedreigingen en maatregelen

De soort werd voor de Rode Lijst 2004 niet beoordeeld (destijds nog geen broedvogel) en is dus een nieuwkomer op de Rode Lijst. Motivatie hiervoor is dat de Nederlandse broedpopulatie zeer klein en

daardoor kwetsbaar is.

De vestiging als broedvogel in Nederland past in het beeld van een toename en uitbreiding in Noord-Europa, inclusief Duitsland. Dit zou een gevolg zijn van betere soortbescherming en verbeterd voedselaanbod. In Nederland lijkt enige uitbreiding in de nabije toekomst aanstaande. Succesvolle voortplanting is immers vastgesteld en de laatste jaren worden Wilde Zwanen ook op verschillende andere geschikt ogende locaties in Noord-Nederland in de broedtijd gezien.

Bronnen

VAN DIJK A.J. 2006. De Wilde Zwaan; een nieuwe Nederlandse broedvogel. *Limosa* 71:81-94.

BRILDUIKER *Bucephala clangula clangula*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	>0-<1%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	niet beoordeeld	Endangered	Least Concern	Least Concern

Populatie en verspreiding

De Brilduiker is in slechts 1% van de atlasblokken vastgesteld als broedvogel. Het gaat om zeer kleine aantallen, vermoedelijk niet meer dan enkele paren, op locaties verspreid over het land. Er is een klein cluster van bezette locaties in landgoedbossen in het IJsseldal nabij de Noord-Veluwe.

Populatie- en verspreidingstrend

Het eerste goed gedocumenteerde broedgeval in Nederland werd in 1985 vastgesteld. In het begin van de jaren negentig ging het jaarlijks minimaal om een tiental broedparen. De trend wordt sindsdien als stabiel ingeschat, maar mogelijk zijn de aantallen de laatste jaren lager dan in de jaren negentig, gezien het lage aantal meldingen. Aan het verspreidingsbeeld is al die tijd weinig veranderd. Het IJsseldal tussen Zwolle en Zutphen fungeert als klein bolwerk, elders in Nederland zijn broedgevallen uiterst zeld-

zaam en doorgaans tijdelijk.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd, de populatiestatus is mogelijk wat verslechterd sinds de vorige lijst. De soort is vanwege de kleine broedpopulatie, min of meer geconcentreerd in één gebied, kwetsbaar. Nederland ligt aan de zuidrand van de broedverspreiding van de Brilduiker. Er zijn geen knelpunten voor de Nederlandse broedpopulatie bekend. In het verleden is geopperd dat concurrentie om nestplaatsen met de Mandarijneend (*Aix galericulata*; exoot) uitbreiding van Brilduikers in Nederland in de weg zou staan, maar hiervoor zijn geen concrete aanwijzingen.

De Brilduiker heeft een combinatie nodig van oude bomen (met holten of nestkasten) en ondiepe (vegetatierijke) en diepere (vegetatiearme) wateren. Ze kunnen profiteren van vergroting van rivierdynamiek.

Bronnen

HOTTINGA A. 1985. Broedgeval van een Brilduiker (*Bucephala clangula*) ten zuiden van Veessen (provincie Gelderland). Het Vogeljaar 33:296.

VAN KLEUNEN A. & LEMAIRE A.J.J. 2014. A risk assessment of Mandarin Duck (*Aix Galericulata*)

in the Netherlands. Sovon-report 2014/15. Sovon Dutch Centre for Field Ornithology, Nijmegen.

Voskamp P. & Driessen J. 2003. De Brilduiker *Bucephala clangula* als broedvogel in Nederland: populatieontwikkeling en habitatgebruik. Limosa 76: 59-68.

MIDDELSTE ZAAGBEK *Mergus serrator*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	1-4%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Gevoelig	Vulnerable	Near threatend	Least Concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 55-80 broedparen in 2013-2015. Zo'n 2% van de atlasblokken is bezet. Met uitzondering van enkele broedgevallen in het Waddengebied is de verspreiding beperkt tot het Deltagebied, vooral Haringvliet, Grevelingenmeer en Veerse Meer.

Populatie- en verspreidingstrend

De Middelste Zaagbek nestelt sinds 1977 jaarlijks in Nederland. De aantallen zijn geleidelijk toegenomen tot rond 2000 (35-40 paren), waarna een tijdelijke terugval volgde. Een nieuwe periode van toename leidde tot een voorlopige piek rond 2010. Sinds 1988 broedt de soort ook jaarlijks in het Waddengebied, met name op Griend. Het gaat maar om een of en-

kele paren en er zijn geen tekenen van uitbreiding aldaar.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is ongewijzigd gebleven, wel is de soort toegenomen. Nederland ligt aan de zuidrand van de broedverspreiding. De aantalsontwikkelingen in naburige landen zijn wisselend. Rust lijkt een belangrijke randvoorwaarde te zijn voor vestiging als broedvogel en zou een knelpunt kunnen zijn die uitbreiding in de wegstaat. De broedvogels, voornamelijk nestelend in natuurreservaten, lijken gevoelig te zijn voor recreatiedruk en scheepvaart, mogelijk ook verstoring van windmolenparken. Naast rust is de beschikbaarheid van nabije, niet te heldere maar wel visrijke wateren van belang.

SMIENT *Mareca penelope*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	1-4%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
niet beoordeeld	niet beoordeeld	Endangered	Near threatend	Least Concern

Populatie en verspreiding

De Smient is in 4% van de atlasblokken als broedvogel vastgesteld, met name in waterrijke gebieden in Laag-Nederland. Duidelijke clusters van broedgevallen zijn niet te onderscheiden.

Populatie- en verspreidingstrend

Zekere broedgevallen zijn weliswaar al bekend uit het begin van de twintigste eeuw, maar er is veel onzekerheid over het al dan niet jaarlijks broeden in Nederland. Echter, van de laatste 20 jaren zijn, met uitzondering van één jaar, jaarlijks één of meer zekere broedgevallen bekend. Voor zover dit uit de

gegevens (vooral losse meldingen) blijkt, lijken de kleine aantallen sinds 1990 eerst wat te zijn toegenomen, om sinds 2000 te fluctueren. De landelijke verspreiding in 2013-15 bleek ten opzichte van het vorige atlasproject, 1998-2000, niet noemenswaardig veranderd.

Bedreigingen en maatregelen

Deze soort is voor de Rode Lijst 2004 niet beoordeeld, omdat er toentertijd onvoldoende zekerheid was over het regelmatig voorkomen als broedvogel. De kleine Nederlandse broedpopulatie ligt aan de zuidrand van het verspreidingsgebied en wordt

waarschijnlijk gevoed door bij ons overwinterende Smienten. Er zijn geen knelpunten voor broedende Smienten in Nederland bekend. Het broedbiotoop, zoete ondiepe wateren met een rijke oeverbegroeiing en drijvende en ondergedoken waterplanten, is in ons land niet zeldzaam. *Mistiming* van de broedcyclus zou wellicht een probleem kunnen vormen. Kleine jongen zijn (in ieder geval in noordelijke broedgebieden) afhankelijk van de piek van uitzwerende muggen.

Bronnen

EGGENHUIZEN T. 2002. Smient *Mareca penelope*. Pp. 118-119 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. – Nederlandse Fauna 5. Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

KLEINST WATERHOEN *Porzana pusilla intermedia*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	1-4%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Verdwenen	Verdwenen 1	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

Er is geen exacte schatting te geven van de aantallen broedparen van het Kleinst Waterhoen in Nederland. Het is aannemelijk dat het om minder dan 25 paren gaat, gelet op het aantal gemelde territoria per jaar en de landelijke populatieschatting voor 2009-13 (2-20 paren). In 2013-15 werd de soort vooral in het noorden van het land vastgesteld, waar het gebied het Leekstermeer/ Onlanden (Gr) inmiddels jaarlijks bezet is (2-9). Andere gebieden waar, zij het (nog?) niet jaarlijks, zingende Kleinst Waterhoenders worden gemeld, zijn het Zuidlaardermeergebied (Gr), De Wieden en Weerribben (Ov). Ook elders in het land zijn territoriale vogels gemeld, vaak in moerasnatuurontwikkelingsgebieden.

Populatie- en verspreidingstrend

Gezien de toename van het aantal meldingen is het aannemelijk dat de soort sinds 2005 jaarlijks tot broeden komt in ons land. Het is niet geheel uitgesloten dat deze toename is ingegeven door vermeerderde belangstelling voor deze soort (en andere zeldzame rallen). Vóór 2005 werd het Kleinst Waterhoen beschouwd als een onregelmatige broedvogel in Nederland, maar het is aannemelijk dat de soort eerder in de twintigste eeuw, met name tussen 1955 en 1975, een regelmatige broedvogel was.

Bedreigingen en maatregelen

Het Kleinst Waterhoen kan worden gezien als een in Nederland teruggekeerde broedvogel, die op de Rode Lijst staat vanwege de zeer kleine broedpopulatie. De soort kent in Europa een zeer versnipperd voorkomen met onduidelijke aantaltrend. De broedvogels in Nederland zijn de meest noordwestelijke binnen Europa. Vestiging hangt samen met de beschikbaarheid van (vaak tijdelijke) goede habitat: moerasgebieden met ondiep water en een dichte vegetatie van smalbladige moerasplanten als zeggen en russen. De soort lijkt in Nederland geprofitteerd te hebben van moerasherstel en ontwikkeling van nieuwe natte natuur.

Bronnen

VAN BOEKEL W., BLAAUW R., DE BRUIN V. & OOSTERHUIS R. 2013. Broedvogels in De Onlanden in 2013. Stichting Natuurbelang De Onlanden, Roderwolde, rapport 2013/01.

VAN BOEKEL W., BLAAUW R., DE BRUIN J., OOSTERHUIS R. & ZOER B. 2014. Broedvogels in De Onlanden in 2014. Stichting Natuurbelang De Onlanden, Roderwolde, rapport 2014/01.

JANSEN J.J. 2013. Kleinst Waterhoen in Nederland: voorkomen en herziening van gevallen in 1800-2006. Dutch Birding 35: 311-332.

KRAANVOGEL *Grus grus grus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	1-4%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Niet beoordeeld	Niet beoordeeld	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie telde 5-14 paren in 2013-15. Veruit het belangrijkste broedgebied is het Fochteloërveen met 4-9 broedparen. Andere broedlocaties zijn het Dwingelderveld (1-2 paren), Engbertsdijkerven (0-1) en het Volkerakmeer (0-1). Sinds 2015 zijn er ook broedgevallen vastgesteld in het Drents-Friese Wold (2) en de Zuidoost-Achterhoek (1).

Populatie- en verspreidingstrend

In 2001 heeft de Kraanvogel voor het eerst gebroed in Nederland, in het Fochteloërveen. Sindsdien broedt de soort daar jaarlijks in toenemend aantal. De laatste jaren is er sprake van uitbreiding naar andere gebieden, vooral in het noordoosten van het land en sinds 2014-15 dus ook op een locatie in het zuidwesten van het land.

Bedreigingen en maatregelen

De Kraanvogel staat voor het eerst op de Rode Lijst, omdat het een nieuw gevestigde broedvogel betreft met een nog zeer kleine populatie. De vestiging in Nederland valt samen met een sterke groei van de Duitse broedpopulatie, die zich bovendien in westelijke richting uitbreidt. Die populatiegroei heeft zich over grote delen van Noord- en Oost-Europa afgespeeld. De vestiging van diverse territoriale, maar nog niet broedende paren op meerdere locaties in Nederland wijst op verdere uitbreiding in de komende jaren. Deze verstoringsgevoelige soort heeft een voorkeur voor goed beschermde, rustige en natte hoogveengebieden. Aandachtspunt bij voor het publiek afgesloten gebieden is verstoring door laagvliegende helikopters en luchtballonnen.

Bronnen

FEENSTRA H. & KUIPERS H. 2012. Wat je met rust laat, kan groeien. Het Fochteloërveen. Het Waait, Steenenkamer.

ROODHALSFUUT *Podiceps grisegena grisegena*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	>0- $<1\%$	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Niet beoordeeld	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 13-14 paren in 2013-2015. De Roodhalsfuut is in amper 1% van de atlasblokken vastgesteld. In het bolwerk, de vloeivelden bij Diependal (Dr), ging het jaarlijks om 6-8 paren. Andere locaties waar de laatste jaren stevast paren opduiken, zijn het Dwingelderveld (Dr) (1-2 paren) en het Drontermeer (1).

Populatie- en verspreidingstrend

De soort broedt sinds 1985 jaarlijks in Nederland. Al vanaf de eeuwwisseling fluctueren de aantallen rond

het huidige niveau.

Bedreigingen en maatregelen

De vestiging van de Roodhalsfuut in Nederland ligt in het verlengde van een toename en uitbreiding aan de westrand van het broedverspreidingsgebied. De kernverspreiding reikt tot in Noordwest-Duitsland. Er zijn geen duidelijk knelpunten in het Nederlandse leefgebied bekend die zouden kunnen verklaren waarom de populatie-uitbreiding voornamelijk niet heeft doorgezet.

KLEINE ZILVERREIGER *Egretta garzetta garzetta*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	>0-<1%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Niet beoordeeld	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 35-76 paren in 2013-15. De soort is jaarlijks vastgesteld in minder dan 1% van de atlasblokken. Verreweg de meeste Kleine Zilverreigers broeden in het Deltagebied, vooral in Voornes Duin (9-18 paren), het Volkerakmeer (6-11), de Braakman in Zeeuws-Vlaanderen (5-7) en op Zuid-Beveland (6-18). In het Waddengebied is de soort onregelmatige broedvogel, net als in de Oostvaardersplassen.

Populatie- en verspreidingstrend

Sinds 1994 broedt de Kleine Zilverreiger jaarlijks in ons land. Tot en met 2008 namen de aantallen exponentieel toe tot 175 paren, om vervolgens in te storten ten gevolge van een serie wat koudere winters. Enkele daaropvolgende zachte winters konden maar een gedeeltelijk herstel bewerkstelligen.

Bedreigingen en maatregelen

De vestiging en aanvankelijke uitbreiding in Nederland spoort met de gelijktijdige toename en noordwaartse uitbreiding in Frankrijk en het ontstaan van een omvangrijke broedpopulatie in Engeland. De ontwikkelingen in Nederland lijken grotendeels te worden gestuurd door het karakter van de winter. Mogelijk zijn er daarnaast andere, onbekende factoren die de aanvankelijk snelle groei afremmen. In het broedgebied is rust van belang, met natuurlijk peilbeheer en goede waterkwaliteit als randvoorwaarden voor een goed voedselaanbod.

Bronnen

KLEEFSTRA R., HORN H., LEOPOLD M. & OVERDIJK O. 2009. Kleine Zilverreigers in de Waddenzee. *Limosa* 82: 158-170.

STELTKLUUT *Himantopus himantopus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	1-4%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Gevoelig	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 5-23 paren in 2013-15. De broedlocaties wisselden van jaar tot jaar, verspreid over wetlands in het hele land, met enige nadruk op het Deltagebied. Ruim 2% van de atlasblokken was bezet.

Populatie- en verspreidingstrend

Steltkluten broeden sinds 1931 in Nederland, maar deden dat lange tijd niet jaarlijks. Jaren waarin de soort ontbrak, werden afgewisseld met jaren waarin tot enkele tientallen paren een broedpoging waagden. Sinds 1997 wordt jaarlijks in ons land gebroed. De aantallen vertonen karakteristieke jaarfluctuaties maar nemen wel toe. De verspreiding wordt ruimer en is tegenwoordig minder op het zuidwesten van het land geconcentreerd dan voorheen.

Bedreigingen en maatregelen

De soort staat op de Rode Lijst vanwege de zeer kleine broedpopulatie. De Steltkluut is een vrij algemene broedvogel in wetlandgebieden in Zuid-Europa. De Europese trend is stabiel, maar de dichtstbijzijnde grote populatie, in Frankrijk, is toegenomen. Verondersteld wordt dat Nederland door vogels uit Zuid-Europese populaties wordt gevoed, met name in voorjaren met grote droogte in de broedgebieden aldaar. Diverse moerasnatuurontwikkelingsprojecten in Nederland lijken Steltkluten in de kaart te spelen. Wel zijn maar weinig broedgevallen succesvol. Daarmee blijft de Nederlandse populatie afhankelijk van immigratie vanuit Zuid-Europa.

Bronnen

BOELE A. 2012. De Steltkluut als broedvogel in Nederland in 1990-2011. *Limosa* 85: 68-72
BOELE A. & VAN WINDEN E. 2007. Steltkluut: zomergast uit het droge zuiden. *Sovon-Nieuws* 20 (2): 9-10.

GRUTTO *Limosa limosa limosa*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	50-74%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Gevoelig	Endangered	Vulnerable	Near threatened

Populatie en verspreiding

De Grutto komt voor in de helft van de Nederlandse atlasblokken. De verspreiding kent tegenwoordig een sterke nadruk op de Hollandse en Friese veenweidegebieden. Hier ligt ook het grootste deel van de nog geen 60 atlasblokken waar nog meer dan 100 broedparen zitten. Zulke concentraties zijn er in de Zaanstreek, Zuidwest-Friesland, de Eempolders en meer verspreid in Zuid-Holland. Op de zeelei, in het rivierengebied en op de hoge zandgronden zijn de dichtheden tegenwoordig heel laag of zijn Grutto's verdwenen.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de Grutto getalmatig met bijna driekwart afgenomen. In vergelijking met de jaren zestig zal dat percentage nog iets hoger zijn, want in de jaren vijftig nam de populatie nog toe. De afname, die in de jaren zeventig en tachtig alarmerende vormen aannam, heeft ook recent grootschalig doorgezet. Alleen in Noord-Holland lijken de aantallen in de laatste tien jaren wat te stabiliseren. De verspreiding is sterk gekrompen, met een reductie op het niveau van atlasblokken van ongeveer 40% sinds midden jaren zeventig.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is ten opzichte van de vorige lijst onveranderd, maar de populatiestatus is verder verslechterd. Dit soort staat inmiddels ook op de Europese en mondiale Rode Lijst, waarin de ontwikkelingen in Nederland substantieel meewegen. In ons land nestelt immers een significant deel van de internationale Grutto-populatie (ondersoort *L. l. limosa*).

Hoewel ook andere factoren meespelen (stedelijke uitbreiding en infrastructuur, problemen in

Afrikaanse overwinteringsgebieden, predatie), blijken vooral ontwikkelingen in de landbouw funest voor Grutto's. Belangrijke factoren daarbij zijn ontwatering, vroeg en frequent maaien en omvorming in eenvormige, soortenarme en te dichte grasvegetaties. De jaarlijkse jongenproductie is volstrekt onvoldoende om de sterfte te compenseren. In intensief beheerd monotoon grasland groeien de kuikens minder hard en is hun overleving laag, vergeleken met kruidenrijke graslanden. De Nederlandse broedpopulatie, die binnen Europa de grootste is, heeft sterk aan belang ingeboet.

Bescherming is alleen effectief wanneer wordt ingezet op de zwaardere vormen van agrarisch natuurbeheer of op reservaatbeheer, en dat in grote aaneengesloten kerngebieden. Open, natte en kruidenrijke graslanden, waar tijdens het uitvoeren van agrarische werkzaamheden rekening wordt gehouden met de aanwezigheid van nesten en kuikens en het voedselaanbod (met name insecten voor de kuikens) wordt bevorderd, vormen hierbij de sleutel.

Bronnen

- KENTIE R., J. HOOLJMEIJER K. TRIMBOS GROEN N. & PIERSMA T. 2013. Intensified agricultural use of grasslands reduces growth and survival of precolonial shorebird chicks. *Journal of Applied Ecology* 50: 243-251.
- OOSTERVELD E.B., BRUINZEEL L.W. & WYMENGA E. 2014. Ecologie van weidevogels: Kennisbundeling voor bescherming en beheer. A&W-rapport 1831, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.
- ROODBERGEN M. & KLOK C. 2008. Timing of breeding and reproductive output in two Black-tailed Godwit *Limosa limosa* populations in The Netherlands. *Ardea* 96: 219-232.

OEVERLOPER *Actitis hypoleucos*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	1-4%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Niet beoordeeld	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

Het is aannemelijk dat de Nederlandse broedpopulatie hooguit enkele tientallen broedparen telt. De soort komt voor in 1% van de atlasblokken. Het merendeel broedt langs de rivieren, recent vooral in het oostelijke deel en met name langs de IJssel en de Limburgse Maas. Verder wordt de soort incidenteel vastgesteld in moerasnatuurontwikkelingsterreinen elders.

Populatie- en verspreidingstrend

De Oeverloper nestelde tot 1993 incidenteel in Nederland. Sindsdien komt hij jaarlijks tot broeden in fluctuerende aantallen. In het rivierengebied blijven natuurontwikkelingsgebieden na enige jaren weer verlaten te worden als gevolg van voortschrij-

dende begroeiing. Veelbelovend was de vestiging langs de Grensmaas, een voor Nederlandse begrippen dynamische rivier met grindbanken, maar ook hier heeft de soort zich vooralsnog niet uitgebreid.

Bedreigingen en maatregelen

Net als in 2004 staat de Oeverloper op de huidige Rode Lijst vanwege de zeer kleine broedpopulatie. Hoewel de soort een heel groot verspreidingsgebied heeft, is de verspreiding in landen rondom Nederland zeer plaatselijk; grote nabije broedpopulaties ontbreken. Wellicht is dit een reden dat de aantallen broedparen bij ons vooralsnog zeer klein blijven. Dat pioniermilieus maar kortstondig beschikbaar zijn (door gebrek aan dynamiek), kan de soort parten spelen.

TURELUUR *Tringa totanus britannica*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Gevoelig	Near threatened	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Tureluur is broedvogel in ruim de helft van de Nederlandse atlasblokken. Deze liggen vrijwel uitsluitend in Laag-Nederland, met concentraties in de natte graslanden van Zuid- en Noord-Holland (met name Zaanstreek) en Friesland, en op de schorren en kwelders in het Waddengebied en de Delta. Op de hoge zandgronden zijn Tureluurs afwezig of bijzonder schaars

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de stand van de Tureluur met meer dan helft verminderd. Deze afname speelde zich deels in een vroeg stadium af, want in de jaren tachtig en negentig fluctueerde de stand zonder duidelijke trend. Sinds de eeuwwisseling heeft een nieuwe daling ingezet. Het regionale beeld in de afgelopen 15 jaar is wisselend. In het noorden van het land overheersen negatieve trends, terwijl de aantallen in de westelijke provincies stabiel zijn. De recente afname is relatief groot in buitendijkse

gebieden. De landelijke verspreiding is gekrompen met ongeveer 20% sinds midden jaren zeventig en de Tureluur is vrijwel verdwenen uit Oost- en Zuid-Nederland.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd, maar de populatiestatus is verder verslechterd sinds de vorige lijst. Net als andere weidevogels hebben Tureluurs te lijden onder de intensivering van de landbouw, waarbij vooral ontwatering en frequent en vroeg maaien funest zijn. De lang heersende gedachte dat Tureluurs wat minder gevoelig voor zulke intensivering zouden zijn dan andere steltlopers (door hun gebondenheid aan greppels en sloten kennen ze minder verlies van nesten en kuikens tijdens maaiwerkzaamheden), wordt weersproken door de recente afname. Op kwelders hebben Tureluurs in toenemende mate te kampen met nestverliezen als gevolg van intensieve begrazing, predatie en frequentere hoogwaters tijdens het broedseizoen. Ook te extensief begrazings-

beheer is overigens ongunstig. Tureluurs profiteren van extensiveringsmaatregelen in boerenland (hoog waterpeil, greppels en sloten behouden, kruidenrijkdom vergroten, laat maaien, lage beweidingdichtheid).

Bronnen

OOSTERVELD E.B., BRUINZEEL L.W. WYMENGA E. 2014. Ecologie van weidevogels: Kennisbundeling voor bescherming en beheer. A&W-rapport 1831, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

DRIETEENMEEUW *Rissa tridactyla tridactyla*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	?	>0-<1%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Niet beoordeeld		Vulnerable	Vulnerable	Least concern

Populatie en verspreiding

De broedpopulatie is in 2013-15 niet geteld. Er is wel een melding van bezette nesten op een boorplatform in de Nederlandse Noordzee uit 2016 en een waarneming die wijst op broeden op een boorplatform in 2014. De omvang van de broedpopulatie is dus onbekend. Het is aannemelijk dat verspreiding kleiner is dan 27 atlasblokken (grenswaarde Rode Lijst).

Populatie- en verspreidingstrend

Dat Drieteenmeeuwen binnen de Nederlandse wateren broeden, werd voor het eerst aangetoond in 2000 op een booreiland in de Noordzee op het Friese Front, circa 65 km ten noordwesten van Texel. In dat jaar en in 2001 werden hier minimaal 3 nesten aangetroffen. In 2005, bij uitgebreider onderzoek, werden er 45 bezette nesten geteld. Bovendien werden ook op een tweede, nabijgelegen boorplatform, 2 nesten gevonden. In 2006 werden op boorplatforms op het Friese Front en de Klaverbank broedgevallen (drie platforms; 40 nesten) of mogelijke broedgevallen (drie andere platforms; 291 paren) aangetoond. In 2007-14 werden deze platforms niet bezocht in de broedtijd, maar de aanwezigheid van vogels vlak na het broedseizoen van 2014 geeft aan dat de locaties waarschijnlijk nog bezet waren. In 2010 werd ook zuidelijker, op een platform 75 km ten westen van Vlieland, een kolonie Drieteenmeeuwen ontdekt, van naar schatting 16-25 paren. In 2011-14 werd dit platform niet bezocht.

Ondanks het onregelmatige onderzoek is het aannemelijk dat de soort sinds 2000 jaarlijks in Nederland

broedt en zich ook uitbreidt.

Bedreigingen en maatregelen

De soort staat voor het eerst op de Rode Lijst omdat het een nieuwe broedvogel betreft met een zeer kleine verspreiding en populatie. De kolonisatie van de Nederlandse Noordzee wordt in verband gebracht met een ongunstige voedselsituatie in nabije, belangrijke broedgebieden zoals Groot-Brittannië (soort staat op Europese Rode Lijst). Hier was sprake van een serie slechte broedseizoenen als gevolg van ongunstige voedselcondities. Hierdoor zijn Drieteenmeeuwen wellicht op zoek gegaan naar nieuwe broedgebieden. Het Friese Front is een gebied met een gunstige voedselsituatie voor deze meeuw.

Nader onderzoek naar de populatiestatus binnen de Nederlandse wateren is zeer gewenst.

Bronnen

CAMPHUYSEN C.J. & LEOPOLD M.F. 2007.

Drieteenmeeuw vestigt zich op meerdere platforms in Nederlandse wateren. *Limosa* 80: 153-156.

CAMPHUYSEN C.J. & DE VREEZE F. 2005. De Drieteenmeeuw als broedvogel in Nederland. *Limosa* 78: 65-74.

GEELHOED S., VAN BEMMELEN R., KELJL G., LEOPOLD M. & VERDAAT S. 2011. Nieuwe kolonie Drieteenmeeuwen *Rissa tridactyla* in de zuidelijke Noordzee. *Sula* 24(1): 27-30.

GROTE MANTELMEEUW *Larus marinus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	1-4%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Niet beoordeeld	Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 61-70 paren in 2013-15. Ze nestelden bijna allemaal in het Delta- en Waddengebied. Incidenteel broedde een enkel paartje in het IJsselmeergebied.

Populatie- en verspreidingstrend

De Grote Mantelmeeuw broedde in 1993 voor het eerst in Nederland, in het Veerse Meer. Reeds een jaar later volgde de eerste vestiging in het Waddengebied. De aantallen kennen tot op heden

een stijgende lijn en de soort heeft zich binnen Delta- en Waddengebied uitgebreid.

Bedreigingen en maatregelen

De soort staat nog steeds op de Rode Lijst vanwege de zeer kleine broedpopulatie, al is die groeiende. De vestiging in Nederland als nieuwe broedvogel past binnen een uitbreidingsgolf aan de zuidrand van het Europese broedgebied. Verdere toename en uitbreiding in Nederland lijken mogelijk. De huidige leefgebiedscondities lijken zulks niet in de weg te staan.

VISDIEF *Sterna hirundo hirundo*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatie-trend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Kwetsbaar	Gevoelig	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De broedpopulatie omvatte 14.250-18.200 paren in 2013-15. De soort is in 29% van de atlasblokken vastgesteld. De verspreiding blijft vrijwel beperkt tot Laag-Nederland, met de verreweg grootste aantallen broedparen in het Delta-, Wadden- en IJsselmeergebied. De met afstand grootste kolonie ligt op De Kreupel in het IJsselmeer. Deze omvatte in 2013-15 3500-4200 broedparen, wat ook in Europees verband een extreem hoog aantal is.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig zijn de aantallen met meer dan de helft afgenomen. De Visdief heeft zich nooit volledig hersteld van een enorme crash in de jaren zestig, ondanks een periode van toename in de jaren zeventig en tachtig. Daarna stabiliseerden de aantallen, met recent weer enige afname. De landelijke verspreiding ten opzichte van de jaren vijftig is waarschijnlijk hooguit licht afgenomen. Wel is de soort vrijwel weggevaagd van de hoge gronden.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is één categorie minder zwaar geworden. Dit is het gevolg van een wat ruimere verspreiding sinds de vorige lijst (2004). De recente aantalsafname geeft aan dat de populatiestatus te-

gengestelde aspecten laat zien. Het beeld in naburige landen is wisselend. Voor de hele EU geldt een toename van de soort sinds 1980.

Net als andere sterns had ook de Visdief in de jaren zestig ernstig te lijden onder indirecte vergiftiging (via proovis) met landbouwbestrijdingsmiddelen. De belangrijkste huidige problemen zijn beschikbaarheid aan voedsel en nestgelegenheid. De kolonie op De Kreupel kent een laag broedsucces. Dit wordt veroorzaakt door een te laag aanbod aan bejaagbare vis, wat weer een gevolg is van toegenomen helderheid van het water (ongunstig voor foeragerende Visdieven) en (mogelijk ook) commerciële spieringvisserij. Voorts vindt in toenemende mate nestpredatie door Kokmeeuwen plaats. Knelpunten in de kustgebieden zijn gebrek aan kustdynamiek (waardoor vegetatiesuccessie optreedt; vooral Delta), toenemende overspoelingsrisico's van nesten (frequent optredende hoge vloed tijdens het broedseizoen; vooral Waddengebied) en lokaal ook toegenomen predatiedruk.

De soort kan vrij eenvoudig worden aangetrokken door de aanleg van broedeilanden. De locatie van deze eilanden is echter essentieel, ze moeten nabij goede voedselgebieden liggen. Maatregelen ter verbetering van het voedselaanbod (in Nederlandse wateren én in de West-Afrikaanse overwinteringsge-

bieden) zijn gewenst.

Bronnen

ARTS F. A., GRAVELAND J. & MEININGER P.L. 2000.

Kustbroedvogels, vegetatiesuccessie en natuurontwikkeling: implicaties voor toekomstig beheer van kustgebieden. *Limosa* 73: 17-28.

VAN KLEUNEN A., VAN BRUGGEN J., KOFFIJBERG K., VAN DEN BREMER L. & VAN DIEK H. 2010. Het Jaar van de Visdief 2009. Sovon-informatierapport 2010/08. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

VAN KLEUNEN A., KOFFIJBERG K., NIENHUIS J., DE BOER P., SMIT C.J., OOSTERBEEK K. & VAN ROOMEN M. 2012. Broedsucces van kustbroedvogels in de Waddenzee in 2009 en 2010. Sovon-rapport 2012/49, IMARES-rapport Co42/12. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

STIENEN E.W.M. & BRENNINKMEIJER A. 1992.

Ecologisch profiel van de Visdief (*Sterna hirsundo*). RIN-rapport 92/18. DLO-Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Arnhem.

STIENEN E.W.M. BRENNINKMEIJER A. & VAN DER WINDEN J. 2009. De achteruitgang van de Visdief in de Nederlandse Waddenzee Exodus of langzame teloorgang? *Limosa* 82: 171-186.

VAN DER WINDEN J., KRIJGSVELD K.L., INBERG A. & FIJN R.C. 2008. Beschermingsplan Duin- en kustvogels Basisrapport deel A Achtergronddocument. Bureau Waardenburg/Vogelbescherming Nederland.

VAN DER WINDEN J., DIRKSEN S. & POOT M. 2009. Laag broedsucces visdieven op De Kreupel in 2009. Voedseltekort in de grootste kolonie van West-Europa. Rapport 09-202. Bureau Waardenburg, Culemborg.

OEHOE *Bubo bubo bubo*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	>0-<1%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Niet beoordeeld		Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 16-23 paren in 2013-15. De verspreiding bleef beperkt tot 1% van de atlasblokken, vooral gelegen in Limburg. Daarnaast waren er enkele broedlocaties in Overijssel, Gelderland en Noord-Brabant.

Populatie- en verspreidingstrend

Sinds 1997 broedt de Oehoe jaarlijks in ons land, in langzaam toenemende aantallen. Aanvankelijk nestelde hij alleen in Zuid-Limburg, maar vanaf 2002 ook elders.

Bedreigingen en maatregelen

De soort is voor het eerst beoordeeld voor de Rode Lijst, omdat het een nieuwe broedvogel betreft. De vestiging in Nederland was onderdeel van een uitbreidingsgolf in Duitsland, volgend op uitzetacties in de Eifel en herstel van populaties elders in Midden-Europa.

Er zijn aanwijzingen dat deze soort gevoelig is voor

de aanwezigheid van toxische stoffen in het milieu, zoals PCB's en mogelijk ook rodenticiden. Door de keuze van nestlocaties (waaronder relatief veel nog in bedrijf zijnde groeves), zijn de kansen op nestverstoring niet denkbeeldig. Monitoring is belangrijk om nestplaatsen bijtijds op te sporen en, indien nodig, beschermingsmaatregelen te treffen. Het voedselaanbod in agrarisch gebied kan worden vergroot door bijvoorbeeld de aanleg van extensieve kruidenrijke stroken.

Bronnen

BEKHUIS J., REINIERS K., FLOOR L., WASSINK G., VAN LIEROP S. & VAN RIJN S. 2015. Oehoe in Limburg, ARK Natuurontwikkeling, Nijmegen.

WASSINK G. Wat is er aan de hand met de Oehoe in Limburg? *Limburgse Vogels* 20: 43-48.

WASSINK G. & HINGMANN W. 2016. 2014: recordjaar voor de Oehoe in Nederland en enkele West-Duitse gebieden. *Het Vogeljaar* 64(1): 27-30.

BLAUWE KIEKENDIEF *Circus cyaneus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	1-4%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Gevoelig	Cr. endangered	Near threatened	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 10-13 paren in 2013-15. Van het voormalige bolwerk op de Waddeneilanden bleef alleen Texel over als jaarlijks bezette locatie (4-7 paren). Vlieland (0-1 paar) en Terschelling (0-2) waren niet meer jaarlijks bezet. Relatief nieuw is de vestiging op akkers in Oost-Groningen, met 2-4 paren. Daarnaast werd in 2013-15 alleen gebroed in Zuidelijk Flevoland (2015), hoewel de aanwezigheid van Blauwe Kiekendieven in de broedtijd in bijvoorbeeld het Bargerveen (Dr) een enkel broedgeval elders niet uitsluit.

Populatie- en verspreidingstrend

De Blauwe Kiekendief was lange tijd een zeldzame broedvogel, met slechts een tiental broedparen rond 1950. De soort was toen vermoedelijk nagenoeg verdwenen van het vasteland en alleen bekend van Ameland en Terschelling. Mocht de soort daar toen in alle atlasblokken met leefgebied zijn voorkomen, dan nog ging het om maximaal respectievelijk 5 en 13 blokken (totaal 18), wat gelijk zou zijn aan het landelijk aantal bezette atlasblokken in 2013-15. Na 1950 breidde de soort zich vlot uit over het Waddengebied en namen de aantallen daar sterk toe. Jarenlange vestigingen elders, zoals in Noordwest-Overijssel en Flevoland, bleken allemaal tijdelijk. Na een landelijke piek van zo'n 130 paren rond 1995 namen de aantallen scherp af tot enkele tientallen rond de eeuwwisseling en nog minder daarna.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd (Gevoelig). Dat er geen zwaardere categorie is gekozen, heeft te maken met de zeldzaamheid van de soort rond 1950. De realiteit is echter dat de huidige populatie dermate klein is geworden dat voor uitsterven moet worden gevreesd.

De afname wordt waarschijnlijk veroorzaakt door toegenomen sterfte onder jonge vogels na het broedseizoen. Voedselproblemen, zowel in natuurgebieden als boerenland, spelen een hoofdrol. Afnemende

aantallen Blauwe Kiekendieven worden gemeld uit grote delen van West-Europa, waaronder de Duitse Waddeneilanden. De vestiging begon daar later dan bij ons, maar de neergang is er inmiddels onmiskenbaar.

Ongunstige ontwikkelingen binnen Nederland zijn intensieve begrazing van duinen, afname van het Konijn (belangrijke prooi-soort), toegenomen recreatiedruk en mogelijk ook verslechterde voedselcondities in overwinteringsgebieden (o.a. intensivering akkerbouw). Maatregelen die de broedplaatsen op de Waddeneilanden ten goede komen zijn extensivering van begrazing en zonering van recreatie. In agrarisch gebied kunnen voedselomstandigheden worden verbeterd door het laten staan van stoppelvelden, braaklegging van akkers en inzaaien (met en niet oogsten) van granen.

Bronnen

- DE BOER P., DIJKSEN L. & KLAASSEN O. 2011. Blauwe Kiekendieven op de Waddeneilanden in 2010. Sovon-onderzoeksrapport 2010/15. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- DE BOER P. & KLAASSEN O. 2007. Minder blauw op de Wadden: achtergronden van de afname van Blauwe Kiekendieven op Ameland en Terschelling. *Limosa* 80: 129-138.
- VAN OOSTEN H.H., BEUSINK P., DE BOER P., VAN DEN BREMER L., DIJKSEN L., KLAASSEN O., MAJOR F., VAN TURNHOUT C., & WAASDORP S. 2008. De laatste karakteristieke vogels van het open duin: de dynamiek van populaties op de rand van uitsterven - en oplossingen. Sovon-onderzoeksrapport 2008/17. Stichting Bargerveen, Nijmegen / Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- van Turnhout C., Hallmann C., de Boer P., Dijkssen L., Klaassen O., Foppen R. & van der Jeugd H. 2013. Lange termijn populatiedynamiek van de Blauwe Kiekendief op de Wadden: inzichten uit een geïntegreerd populatiemodel. *Limosa* 86: 31-41.

ZEEAREND *Haliaeetus albicilla*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	>0-<1%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
niet beoordeeld	niet beoordeeld	Endangered	Least Concern	Least Concern

Populatie en verspreiding

De broedpopulatie omvatte 5-6 paren in 2013-15. De verspreiding bleef beperkt tot enkele grote wetlands: Oostvaardersplassen, Lauwersmeer, noordelijke Randmeren en Biesbosch (1% van de atlasblokken).

Populatie- en verspreidingstrend

De Zeearend is een nieuwkomer als Nederlandse broedvogel. Sinds het eerste broedgeval, in 2006 in de Oostvaardersplassen, nestelt hij jaarlijks in ons land en is het aantal geleidelijk toegenomen tot 6 paren in 2015.

Bedreigingen en maatregelen

De Zeearend staat voor het eerst op de Rode Lijst, vanwege de recente vestiging als jaarlijkse broedvogel en de nog kleine broedpopulatie. De soort kent een groot verspreidingsgebied in Noord- en Oost-Europa. De Nederlandse broedplaatsen liggen aan de zuidwestrand van het verspreidingsgebied.

De vestiging bij ons volgde op een sterke toename en uitbreiding in Duitsland. Hier broeden inmiddels vele honderden paren en vertoont de soort nog steeds westwaartse expansie.

Rust op de broedlocatie wordt van groot belang geacht voor deze roofvogel, al zijn uit Duitsland inmiddels broedgevallen bekend nabij bebouwing. De Nederlandse populatie Zeearenden is vanwege de kleine omvang kwetsbaar, maar de broedlocaties worden goed beschermd. Windmolens en hoogspanningsleidingen kunnen een drukfactor vormen vanwege aanvaringsrisico's. Een geval van vergiftiging wijst op een andere risicofactor. Een verdere uitbreiding over Nederland lijkt mogelijk, gezien de aanwezigheid van grote waterrijke gebieden.

Bronnen

BOELE A. & VAN WINDEN E. 2012. Zeearend: van wintergast tot broedvogel. Sovon-Nieuws 25(3): 12-13.

RAAF *Corvus corax corax*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	5-24%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Gevoelig	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 110-140 paren in 2013-15, gehuisvest in 13% van de atlasblokken. De kern van de verspreiding ligt al tientallen jaren op de Veluwe, dat net als de Utrechtse Heuvelrug een min of meer aaneengesloten verspreidingsgebied vormt. Daarnaast heeft de soort delen van Midden-Overijssel, Flevoland en West-Drenthe bezet. Daarbuiten is het voorkomen mager, met enige bezette atlasblokken in de Hollandse duinen en langs de oostgrens van het land.

Populatie- en verspreidingstrend

De oorspronkelijke populatie Raven stierf in Nederland uit in 1928. In de jaren zestig werd begonnen met een uitzettingsproject van Raven, afkomstig uit Duitsland (nadat een eerdere poging in

1939 met Litouwse vogels mislukte). Dit leidde vanaf 1976 tot een groeiende broedpopulatie, die tijdelijk stabiliseerde tussen 1990-2010 rond 75-90 paren. Daarna zette een nieuwe periode van toename in. Verreweg de meeste Raven broeden in gebieden met uitgestrekte bossen en heidevelden. Sommige nestelen in kleinere bossen, eventueel zelfs in polderland.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status van de Raaf is niet veranderd, maar de populatiestatus is wel verbeterd. Dit past in het beeld van de omliggende landen. EU-breed is de soort toegenomen.

De recente opmars zou kunnen samenhangen met een verbeterd voedselaanbod doordat terreinbeheerders dode dieren vaker laten liggen. Overigens bleek op de Veluwe dat geconcentreerd storten van

kadavers kan leiden tot afnemende broedprestaties (door concurrentie tussen broedparen en groepen niet-broedende Raven, die zulke voedselbronnen monopoliseren). Verspreid storten of laten liggen is dus beter. Een mogelijk knelpunt in sommige gebieden is toenemende recreatiedruk in combinatie met verdere ontsluiting van bosgebieden (o.a. mountain-

bike routes in bossen).

Bronnen

BIJLSMA R.G. & TEN SELDAM H. 2013. Impact of local food bonanzas on breeding Ravens *Corvus corax*. *Ardea* 101: 55-59.

MATKOP *Parus montanus rhenanus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25.000	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Thans niet bedreigd	Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Matkop komt voor in de helft van de Nederlandse atlasblokken. De soort ontbreekt grotendeels in Zeeland, Zuid-Holland, Noord-Holland, het westen van Friesland en het noorden van Groningen. In de rest van het land heeft hij een tamelijk aaneengesloten verspreiding maar zijn de aantallen per atlasblok veelal laag. De hoogste dichtheden zijn vastgesteld in delen van Drenthe en in de Biesbosch.

Populatie- en verspreidingstrend

Sinds 1990 zijn de landelijke aantallen minimaal gehalveerd. Met name op de zandgronden was er al vanaf de jaren zeventig sprake van afname. De afname was hier ook sterker dan in nattere regio's. De landelijke verspreiding is met 25% gekrompen sinds de jaren zeventig. Zo is de soort nagenoeg verdwenen uit Zuid-Holland en Zeeland en zijn de eerste gaten in het huidige verspreidingsgebied zichtbaar (het minst in het noorden van het land).

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd, maar de populatiestatus is verder verslechterd sinds de vorige lijst. De afname in Nederland past binnen een ontwikke-

ling die de hele EU beslaat. Er zijn geen duidelijke verklaringen voor deze grootschalige afname. Als mogelijke (maar onbewezen) oorzaken worden onder meer genoemd: toegenomen concurrentie om nestplaatsen met Kool- en Pimpelmezen en intensievere nestpredatie door Grote Bonte Spechten. Ook veroudering en verdroging van bossen, afnemende nestgelegenheid (zachthout boomsoorten), overbegrazing door herten (verdwijnende struiklaag) en klimaatverandering (wintervoedsel bederft in regenrijke zachte winters) zijn als eventuele factoren gesignaleerd.

Dit maakt duidelijk dat nader onderzoek naar de precieze achtergronden van de afname nodig is.

Bronnen

BAKHUIZEN J.J. & SIERDSEMA H. 2010. De Matkop verliest terrein, ook in Limburg. *Limburgse Vogels* 20: 49-58.

BULTEEL G. 2013. Teloorgang en vernauwde habitatvoorkeur van de Matkop, een voorbeeld uit de Noorderkempen. *Natuur.oriolus* 79(1): 1-19.

LEWIS A.J.G., AMAR A., DANIELLS L., CHARMAN E.C. & STEWART F.R.P. 2009. The decline of the Willow Tit in Britain. *British Birds* 102: 386-393.

ZWARTE MEES *Parus ater ater*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Thans niet bedreigd		Near threatened	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De verspreiding omvat 36% van de atlasblokken, vrijwel alle gelegen op de zandgronden of in de

duinen. De hoogste dichtheden worden bereikt in regio's met veel naaldhout, met name de Veluwe en het Drents Friese Wold, en in wat mindere mate de

Utrechtse Heuvelrug en de Brabantse Wal.

Populatie- en verspreidingstrend

Al in de jaren tachtig werd een tendens naar afnemende aantallen gesignaleerd. De afname kwam rond de eeuwwisseling in een versnelling, met gemiddeld zo'n 6% afname per jaar. Ten opzichte van de jaren vijftig zijn de landelijke aantallen naar schatting meer dan gehalveerd. De verspreiding, daarentegen, is maar in lichte mate afgenomen (met 12% sinds de jaren zeventig).

Bedreigingen en maatregelen

Door de versnelde afname de laatste tien jaren is de soort voor het eerst op de Rode Lijst gekomen. De

Zwarte Mees is ook op Europese schaal afgenomen sinds 1980. De EU-trend zou overigens stabiel en op korte termijn zelfs positief zijn.

Het is aannemelijk dat de afname in Nederland deels verband houdt met het verminderde areaal naaldhout, een gevolg van omvorming in natuurlijker bos (met meer loofhout) of heide. Vermoedelijk is er echter meer aan de hand, aangezien de afname ook resterende naaldbossen treft. Nader onderzocht moet worden in hoeverre afnames van prooidieren (ongewervelden) in bossen meespelen.

Bronnen

VAN MANEN W. 2014. Nieuwsbrief PTT december 2014. Sovon Vogelonderzoek Nederland.

BUIDELMEES *Remiz pendulinus pendulinus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	1-4%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Thans niet bedreigd	Thans niet bedreigd	Cr. endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie omvatte 45-75 broedparen in 2013-15, verspreid over 2% van de atlasblokken. De huidige broedlocaties liggen in moerasrijke gebieden en tellen doorgaans slechts één of enkele paren. De enige uitzondering vormt het Ketelmeer, waar een concentratie van 27-34 paren is vastgesteld.

Populatie- en verspreidingstrend

De Buidelmees broedt pas sinds begin jaren tachtig jaarlijks in Nederland en bereikte de hoogste aantallen in de jaren negentig (circa 250 paren). De soort had toentertijd bolwerken in Friesland, het IJsselmeergebied en langs de Grote Rivieren. Sindsdien zijn de aantallen sterk afgenomen en is ook de verspreiding sterk gekrompen.

Bedreigingen en maatregelen

De soort staat voor het eerst op de Rode Lijst, een gevolg van de recente populatie-afname. Hiervoor zijn geen duidelijke oorzaken aanwijsbaar. De Buidelmees heeft zich in het verleden vanuit Oost-Europa westwaarts uitgebreid. Nederland ligt aan de westrand van het verspreidingsgebied en het is onbekend in hoeverre problemen in de kern van zijn verspreidingsgebied doorwerken in de Nederlandse aantallen. In veel Centraal-Europese landen is de soort eveneens afgenomen.

Leefgebied lijkt in Nederland niet het probleem te vormen. Buidelmezen kunnen zich in principe vlot vestigen in geschikte gebieden, bijvoorbeeld moeras met hoge schietwilgen, riet en lisdodden.

Bronnen

HUSTINGS F. & VAN WINDEN E. 2009. Buidelmees op zijn retour. Sovon-Nieuws 22(2):3-4.

BOERENZWALUW *Hirundo rustica rustica*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Gevoelig	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Boerenzwaluw broedt in 95% van de Nederlandse atlasblokken. Hij nestelt vooral in boerenstallen in agrarisch gebied, met een voorkeur voor paarden- en ligboxenstallen. De dichtheden zijn het hoogst in delen van Noord en Oost-Nederland.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de stand van de Boerenzwaluw naar schatting met ongeveer twee derde afgenomen. De achteruitgang vond vooral in de vorige eeuw plaats, want sinds 1995 zijn de aantallen gestabiliseerd of regionaal zelfs licht aan het herstellen. De landelijke verspreiding is op het niveau van atlasblokken niet wezenlijk veranderd sinds de jaren zeventig.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd ten opzichte van de vorige lijst. Het recente herstel is nog veel te beperkt om te compenseren voor de grote afname in de tweede helft van de vorige eeuw. Die achteruitgang wordt voornamelijk geweten aan schaalvergroting en intensivering van de landbouw (o.a. pesticiden-

gebruik, ontwatering), waardoor de kwaliteit van foerageergebied en nestgelegenheid is afgenomen. Verminderde nestgelegenheid is vooral een gevolg van modernisering van stallen en strengere regelgeving omtrent veiligheid en hygiëne. Voor het recente herstel lijken verbetering van het broedsucces en vooral de vervijfvoudiging van het aantal geschikte nestplaatsen in de vorm van paardenstallen verantwoordelijk.

Bronnen

- VAN DEN BREMER L., SCHEKKERMAN H., ROODBERGEN M. & VAN TURNHOUT C. 2014. Aantalsontwikkeling en nestplaatskeuze van Nederlandse Boerenzwaluwen. *Limosa* 87: 45-51.
- VAN DEN BRINK B. 2003. Hygiënemaatregelen op moderne boerenbedrijven en het lot van Boerenzwaluwen *Hirundo rustica*. *Limosa* 79: 109-116.
- Hallmann C.A., Foppen R.P.B., van Turnhout C.A.M., de Kroon H. & Jongejans E. 2014. Declines in insectivorous birds are associated with high neonicotinoid concentrations. *Nature* 511: 341-343.

HUISZWALUW *Delichon urbicum urbicum*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Gevoelig	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Huiszwaluw broedt in ongeveer 85% van de Nederlandse atlasblokken. De soort is in ons land gebonden aan bewoonde omgeving. Huiszwaluwen nestelen vrijwel uitsluitend aan gebouwen en bruggen. Ze zijn het talrijkst in de omgeving van meren, plassen en rivieren. Atlasblokken met meer dan 100 broedparen kunnen in bijna het hele land worden aangetroffen, met enige nadruk op Noord- en Zuidwest-Nederland.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de stand van de

Huiszwaluw met rond twee derde afgenomen. De achteruitgang vond vooral tot in de jaren tachtig plaats en zwakte vervolgens wat af. In de periode van forse afname zijn de steden grotendeels verlaten en werd de Huiszwaluw vooral een soort van het buitengebied. Net na de eeuwwisseling zette enig herstel in, met echter regionale nuances. Het krachtigste herstel vond plaats in Noord-Nederland, terwijl de aantallen op de zandgronden en in Zuidwest-Nederland stabiel bleven. Plaatselijk worden ook steden weer voorzichtig geherkoloniseerd. De landelijke verspreiding is met bijna 10% afgenomen ten opzichte van de jaren zeventig.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd ten opzichte van de vorige lijst. Het recente herstel is nog te beperkt om te compenseren voor de grote afname in de tweede helft van de vorige eeuw. Deze werd vooral veroorzaakt door afnemend voedselaanbod door landbouwintensivering (o.a. pesticidengebruik, ontwatering) en verminderde beschikbaarheid van nestmateriaal (o.a. erfverharding, aanbrengen van beschoeiing, dempen van sloten, verlaging van waterpeil) en nestgelegenheid (renovatie, andere bouwwijze). In stedelijk gebied is er voor Huiszwaluwen nauwelijks meer aan nestmateriaal te komen. Daarnaast worden nesten nog steeds afgestoken door bewoners

vanwege overlast. Om Huiszwaluwen aan extra nestgelegenheid te helpen, worden in Nederland vanaf 2008 huiszwaluwtilen geplaatst, maar de effectieve bijdrage daarvan aan de huisvesting is vooralsnog op landelijke schaal gering. De toenemende tendens om waterpartijen aan te leggen in bebouwd gebied biedt op termijn mogelijk nieuwe perspectieven.

Bronnen

VAN DEN BREMER L. & VAN TURNHOUT C. 2017.

Voorstudie Jaar van de Huiszwaluw 2018.

Sovon-rapport 2017-19. Sovon vogelonderzoek Nederland, Nijmegen

VELDLEEUWERIK *Alauda arvensis arvensis*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	75-<100%	25-49%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Gevoelig	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Veldleeuwerik was lange tijd een algemene broedvogel van zowel boerenland als open natuurgebieden, met een zeer ruime verspreiding die tot in de jaren zeventig bijna alle Nederlandse atlasblokken bestreek. Momenteel komt de soort nog maar in ongeveer twee derde van de atlasblokken voor. Hij heeft in boerenland een voorkeur voor licht begraaide en relatief extensief benutte weilanden, hooiland (mits niet frequent gemaaid) en open akkerland met extensief beheerde bermen en randen; in natuurgebieden bewoont hij vooral weinig vergraste en qua vegetatiehoogte variabele heide. De ordegrootte 120 atlasblokken waar nog meer dan 50 Veldleeuweriken broeden, liggen vooral in Oost-Groningen, Drenthe en op de Veluwe.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de Veldleeuwerik met meer dan 90% afgenomen in aantal, een achteruitgang die door slechts weinig broedvogels wordt geëvenaard. De afname vond vooral plaats in de laatste decennia van de vorige eeuw, en was in graslanden en duinen sterker dan in akkers en heide. Zelfs sinds 1990, toen de populatie al duidelijk in een val was geraakt, is 70% van de Nederlandse Veldleeuweriken verdwenen. Pas de laatste tien jaar lijkt de afname op landelijk niveau wat te stabiliseren. Ook de landelijke verspreiding is onderhevig aan verval. Sinds midden jaren zeventig is de Veldleeuwerik uit ruim 30% van de atlasblokken verdwenen.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd ten opzichte van de vorige lijst. De achteruitgang is vooral veroorzaakt door landbouwintensivering, resulterend in afgenomen voedselaanbod en teruglopend broedsucces. Factoren hierbij zijn onder meer pesticiden- en kunstmestgebruik, hoge maaifrequentie en graasdruk, afgenomen gewasdiversiteit en berm lengte, en overstap van zomergranen naar maïs en wintergranen. Hierdoor worden tegenwoordig onvoldoende legsels grootgebracht. In natuurgebieden zijn verruiging en vergrassing van duinen en heide ongunstig geweest. Met gericht berm- en perceelbeheer in akkergebieden is het mogelijk om de leefomstandigheden van Veldleeuweriken te verbeteren (o.a. inrichting faunaranden, verbeteren gewasdiversiteit, verbouw zomergraan, ijler inzaaien van graangewassen).

Bronnen

BOS J.F.F.P., SIERDSEMA H., SCHEKKERMAN

H. & VAN SCHARENBURG C.W.M. 2010. Een Veldleeuwerik zingt niet voor niets! Schatting van kosten van maatregelen voor akkervogels in de context van een veranderend Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Wot-rapport 107, Wageningen.

HALLMANN C.A., FOPPEN R.P.B., VAN TURNHOUT C.A.M., DE KROON H. & JONGEJANS E. 2014.

Declines in insectivorous birds are associated with high neonicotinoid concentrations. *Nature* 511: 341-343.

TEUNISSEN W.A., OTTENS H.J., ROODBERGEN

M. & KOKS B. 2009. Veldleeuweriken in intensief en extensief gebruikt agrarisch gebied. Sovon-onderzoeksrapport 2009/13.

Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. WGK-rapport 2, Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief, Scheemda.

GRASZANGER *Cisticola juncidis cisticola*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingsstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	>0-<1%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Niet beoordeeld		Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlands broedpopulatie telde 6-28 paren in 2013-15. De verspreiding bleef beperkt tot het Verdronken Land van Saeftinghe in Zeeuws-Vlaanderen.

Populatie- en verspreidingsstrend

De Graszanger vestigde zich al in 1972 in ons land maar verdween eind jaren zeventig weer als broedvogel. Een nieuwe vestiging begon eind jaren negentig, en sindsdien broedt de soort jaarlijks in Nederland met een toename tot 110-150 paren in 2009. Sindsdien zijn de aantallen weer fors teruggevallen, om recent op laag niveau te stabiliseren. Saeftinghe was gedurende al die tijd het voornaamste broedgebied, alleen in topjaren is de Graszanger ook elders in Zeeland of zelfs daarbuiten vastgesteld.

Bedreigingen en maatregelen

De Graszanger is nu voor het eerst op de Rode Lijst geplaatst; voor de Rode Lijst 2004 gold hij nog als onregelmatige broedvogel. De soort is kwetsbaar

vanwege het voorkomen op één locatie. Nederland ligt aan de uiterste noordwestgrens van het verspreidingsgebied van deze zuidelijke soort, die een tendens tot noordwaartse uitbreiding vertoont. Het voorkomen in ons land hangt nauw samen met het winterweer. In strenge winters wordt de Nederlandse populatie van deze soort, die zich (eenmaal ergens gevestigd) als standvogel gedraagt, weggevaagd.

Bronnen

CASTELLJNS H. 2002. Graszanger *Cisticola juncidis*. Pp. 368-369 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. – Nederlandse Fauna 5. Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.

SLATERUS R. & VAN WINDEN E. 2009. Cetti's Zanger en Graszanger: een wintergevoelig duo. Sovon-Nieuws 22(1): 5-7.

SPOTVOGEL *Hippolais icterina*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingsstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Thans niet bedreigd	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Spotvogel is in 76% van de atlasblokken vastgesteld als broedvogel. Serieuze gaten in de verspreiding zijn zichtbaar in zeer bosrijke streken (Veluwe, Utrechtse Heuvelrug) maar ook elders, zoals in het zuiden van Overijssel. Regio's met relatief hoge dichtheden zijn gelegen in het Groene Hart en de Gelderse Vallei.

Populatie- en verspreidingsstrend

De soort neemt vermoedelijk al sinds de jaren zeventig af, in eerste instantie vooral in bosgebieden. De afname ging met name in de jaren negentig hard, ook in agrarisch gebied, maar sinds de eeuwwisseling zijn de aantallen stabiel of licht herstellend. De landelijke afname bedraagt vermoedelijk ruim 50%. De verspreiding is sinds de jaren zeventig met 19% gekrompen. Dit betreft vooral bosgebieden, zoals de Veluwe.

Bedreigingen en maatregelen

De aanhoudende afname vormt onderdeel van een proces dat heel West-Europa beslaat. De redenen zijn onduidelijk. In Nederland wordt wel gedacht aan bosveroudering en veranderend bosbeheer (leidend tot verdwijning uit bossen) of voedseltekort door gebruik van insecticiden (o.a. neonicotinoïden) in de landbouw. Andere mogelijke factoren (klimaatverandering, problemen in Afrikaanse overwinteringsgebieden) verdienen eveneens grondige analyse.

Bronnen

HALLMANN C.A., FOPPEN R.P.B., VAN TURNHOUT C.A.M., DE KROON H. & JONGEJANS E. 2014. Declines in insectivorous birds are associated with high neonicotinoid concentrations. *Nature* 511: 341-343.

VAN NOORDEN B. 2015. Broedbiologisch onderzoek aan Spotvogels in de Peel. *Limosa* 88: 153-163.

KRAMSVOGEL *Turdus pilaris*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	1-4%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Thans niet bedreigd	Endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

In 2013 bedroeg de Nederlandse broedpopulatie naar schatting 15-40 paren (geen schatting bekend uit 2014-15). De verspreiding is beperkt tot 1% van de atlasblokken. Deze zijn nagenoeg alle gelegen in het oosten van het land, vooral Zuid-Limburg, omgeving Nijmegen, de Achterhoek en Zuidwest-Drenthe. Veel broedlocaties zijn tegenwoordig maar een enkel jaar bezet, jarenlange vestigingen zijn zeldzaam geworden.

bied die al vele tientallen jaren aan de gang was. Op het hoogtepunt van de kolonisatie van Nederland, rond 1986, telde ons land zo'n 800 broedparen. Op sommige locaties in Zuid-Limburg nestelden tientallen paren in semi-kolonieaal verband. In de jaren negentig kwam er om onbekende redenen de klad in. De aantallen stortten vrijwel volledig in, inclusief die in de eerder goed bezette gebieden. Ook de grote broedpopulaties in de Belgische Ardennen en het westen van Duitsland nemen af.

Populatie- en verspreidingstrend

Tot 1974 was de Kramsvogel een incidentele broedvogel in Nederland. Daarna namen de aantallen snel toe, eerst in Zuid-Limburg en vervolgens ook elders. Deze ontwikkeling volgde op de kolonisatie van onder andere het Rijnland (Duitsland) en de Ardennen (België). Dit was onderdeel van een sterke westwaartse uitbreiding van het Europese broedge-

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-categorie is onveranderd (de soort was in de jaren vijftig immers geen regelmatige broedvogel). De populatiestatus is sinds de vorige Rode Lijst verslechterd. De oorzaken van de Nederlandse afname zijn onduidelijk en kunnen niet los worden gezien van de vermindering op West-Europese schaal.

GRAUWE VLIEGENVANGER *Muscicapa striata striata*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatiestrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Thans niet bedreigd	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Grauwe Vliegenvanger broedt in bijna driekwart van de Nederlandse atlasblokken, maar is tegenwoordig nergens meer echt talrijk. De soort komt vooral voor in gevarieerde, relatief open, loofbossen

(vooral oud loofhout, maar ook vrij jonge bossen, inclusief wilgen- en populierenbossen) en in boerenland met veel houtwallen of erfbegroeiing. Ook wordt gebroed in groene dorpen en villawijken met oude tuinen. In Nederland worden de hoogste dicht-

heden aangetroffen in Hoog-Nederland, met name in Zuidwest-Drenthe, Twente, de Achterhoek en lokaal op de Veluwe en in Limburg.

Populatie- en verspreidingstrend

Momenteel resteert naar schatting maar een derde van het aantal Grauwe Vliegenvangers van de jaren vijftig. Tot in de jaren tachtig leken de trends in boerenland (afname) en in bosgebieden (toename) uiteen te lopen, maar sindsdien is vrijwel overal van achteruitgang sprake. In de afgelopen dertig jaar is de stand met minimaal 40% verminderd, hoewel de afname de laatste tien jaar wat afzwakt. De landelijke verspreiding is op het niveau van atlasblokken met ongeveer 15% afgenomen sinds de jaren zeventig.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is niet veranderd ten opzichte van de vorige lijst. De achteruitgang wordt voornamelijk geweten aan schaalvergroting en intensive-

ring in de landbouw (o.a. verdwijnen van houtwallen en hoogstamboomgaarden, pesticidengebruik), waardoor de nest- en foerageermogelijkheden zijn afgenomen. Mogelijk speelt ook klimaatverandering een rol voor deze laat arriverende Afrikatrekker (*mismatch* broedseizoen en voedselpiek?), terwijl droogte en ontbossing in de Afrikaanse overwinteringsgebieden eveneens in het spel kunnen zijn. Extensivering van agrarisch gebruik het cultuurland- schap en vogelvriendelijke inrichting van erven in het landelijk gebied komen de soort ten goede.

Bronnen

BOTH C., VAN TURNHOUT C.A.M., BIJLSMA R.G., SIEPEL H., VAN STRIEN A.J. & FOPPEN R.B.P. 2013. Avian population consequences of climate change are most severe for long-distance migrants in seasonal habitats. Proc. R. Soc. B 277: 1259–1266.

HUISMUS *Passer domesticus domesticus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Thans niet bedreigd	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Huismus is een algemene broedvogel die in 95% van de Nederlandse atlasblokken voorkomt. De verspreiding overlapt met die van menselijke bewoning. Huismussen zijn het talrijkst op het platteland en in 'open' nieuwbouwwijken met pannendaken, veel groen en liefst een wat rommelige omgeving, nabij stadsranden. In dichtbebouwde, 'versteende' nieuwbouwwijken en in de oudste wijken in de centra van grote steden zijn Huismussen tegenwoordig schaars of helemaal afwezig. Gemiddeld zijn de dichtheden in Hoog-Nederland hoger dan in Laag-Nederland.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de stand van de Huismus ruim gehalveerd. De achteruitgang vond vooral plaats in het laatste kwart van de vorige eeuw, sinds 2000 zijn de aantallen gestabiliseerd of nemen ze zelfs weer wat toe. De enorme aantalsafname ten spijt, is de landelijke verspreiding sinds de jaren zeventig amper veranderd, althans op het niveau van atlasblokken (-1%).

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd ten opzichte van de vorige lijst. Het recente herstel is nog te beperkt om te compenseren voor de grote afname die eind vorige eeuw heeft plaatsgevonden. In stedelijk gebied zijn zowel nestgelegenheid als voedselbeschikbaarheid afgenomen. Oorzaken zijn de veranderingen in woningbouw (verdwijnen ouderwetse pannendaken), woningrenovatie (geen toegang meer tot nestplekken), beheer van stedelijk groen (minder onkruid- en insectenrijke vegetaties en dus voedselproblemen, minder struiken om te schuilen) en verstening van tuinen. Op het platteland is vooral het voedselaanbod afgenomen door vermindering van graanteelt, efficiëntere oogstmethoden, verdwijnen van stoppelvelden en gebruik van bestrijdingsmiddelen.

Vooral in steden liggen er kansen om de situatie voor Huismussen te verbeteren, bijvoorbeeld door natuurlijke tuininrichting en het toegankelijk maken van woningen voor nestelende vogels (vogelvides).

RINGMUS *Passer montanus montanus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	75-<100%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Thans niet bedreigd	Vulnerable	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Ringmus nestelt in ongeveer 80% van de Nederlandse atlasblokken. Ringmussen broeden vooral in kleinschalig boerenland met een hoog aandeel bouwland. Ze bewonen bossen en steden alleen langs de randen en mijden zeer open gebieden. De dichtheden zijn in de noordoostelijke helft van Nederland gemiddeld hoger dan in de zuidwestelijke helft.

Populatie- en verspreidingstrend

De aantallen Ringmussen zijn ten opzichte van de jaren vijftig met meer dan driekwart afgenomen. Die afname is al vele decennia aan de gang en nog steeds niet gestopt. Bossen zijn inmiddels nagenoeg verlaten. De sterkste afnames zijn geconstateerd in Noord- en Zuid-Holland en Zeeland, terwijl delen van Drenthe, Friesland en Overijssel een veel gematigder beeld laten zien. Ook de landelijke verspreiding van Ringmussen is afgenomen, al valt dat op het niveau van atlasblokken (-14% sinds jaren zeventig) minder op dan de getalsmatige vermindering.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd ten opzichte van de vorige lijst, ondanks de verdere achteruitgang. De belangrijkste oorzaak voor de afname in ons land is intensivering van de landbouw, met name efficiëntere graanoogst, verdwijnen van stoppelvelden en zaadrijke onkruidenvegetaties en verminderde beschikbaarheid van ongewervelden (o.a. door gebruik van bestrijdingsmiddelen).

Maatregelen tot herstel moeten in het bijzonder worden gericht op het verbeteren van het voedselaanbod in boerenland, waardoor de sterfte van jonge en volwassen vogels in vooral het winterhalfjaar vermindert. Bij Eastermar in Friesland werd een opvallend hoog aandeel onbevuchte eieren in legsels aangetroffen, om vooralsnog onbekende redenen. Nader (landelijk) onderzoek naar de reproductie bij Ringmussen is zeer gewenst.

Bronnen

TIMMERMAN A. & DE VRIES G. 2016. Raadselachtige Ringmussen (*Passer montanus*): nestkastbewoners bij Eastermar (Frl.) in de periode 1996 – 2016. *Twirre* 26(2): 11-18.

GELE KWIKSTAART *Motacilla flava*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	75-<100%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Thans niet bedreigd	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Gele Kwikstaart is broedvogel in driekwart van de Nederlandse atlasblokken. Het is tegenwoordig vooral een akkervogel, die de hoogste dichtheden bereikt in open akkerland op kleigronden, met name in Groningen en Zeeland. In Noord-Holland, Flevoland en het rivierengebied zijn de dichtheden gemiddeld lager, terwijl Gele Kwikstaarten op de hoge zandgronden in de regel vrij schaars zijn. De soort is grotendeels verdwenen uit de graslanden, die tot enkele tientallen jaren geleden de favoriete broedbiotoop vormden.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de Gele Kwikstaart met meer dan driekwart in aantal afgenomen. De grootste achteruitgang vond plaats in de jaren zestig en zeventig. In de afgelopen kwart eeuw was de afname veel kleiner en sinds 2005 is landelijk zelfs van enig herstel sprake. Behalve een verschuiving van grasland naar bouwland (tegenwoordig broedt tenminste 70% van de populatie in bouwland), zien we opmerkelijke regionale trendverschillen. De achteruitgang in Zuidwest-Nederland en de toename in Noord-Nederland sinds 1990 springen hierbij in het oog. Landelijk is de verspreiding van de

Gele Kwikstaart wat gekrompen (-10% op niveau van atlasblokken) sinds midden jaren zeventig.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is ten opzichte van de vorige lijst onveranderd. Net als veel andere boerenlandvogels lijkt ook de Gele Kwikstaart baat te hebben bij een grote diversiteit aan gewassen (o.a. aardappel, bieten, granen). Intensiever landgebruik, en dan met name de overstap van zomer- op wintergranen, is voor deze soort dan ook een belangrijke reden van achteruitgang, aangezien tweede broedsels dan niet meer mogelijk zijn. Vroeger en vaker maaien heeft, net als het verdwijnen van kruidenrijke vegetaties, sterk bijgedragen aan de verdwijning uit graslanden. Ook is de soort gevoelig voor pesticidengebruik. Gele Kwikstaarten lijken te profiteren van open akkerland waarin een grote diversiteit aan gewassen wordt geteeld, afgewisseld met gerichte maatregelen als faunaranden en natuurbraak.

Bronnen

- BOS J.F.F.P., SIERDSEMA H., SCHEKKERMAN H. & VAN SCHARENBURG C.W.M. 2010. Een Veldleeuwerik zingt niet voor niets! Schatting van kosten van maatregelen voor akkervogels in de context van een veranderend Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Wot-rapport 107, Wageningen.
- HALLMANN C.A., FOPPEN R.P.B., VAN TURNHOUT C.A.M., DE KROON H. & JONGEJANS E. 2014. Declines in insectivorous birds are associated with high neonicotinoid concentrations. *Nature* 511: 341-343.
- OOSTERVELD E.B., BRUINZEEL L.W. & WYMENGA E. 2014. Ecologie van weidevogels: Kennisbundeling voor bescherming en beheer. A&W-rapport 1831, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.
- WIERSMA P., OTTENS H.J., KUIPER M.W., SCHLAICH A.E., KLAASSEN R.H.G., VLAANDEREN O., POSTMA M. & KOKS B. 2014. Analyse effectiviteit van het akkervogelbeheer in provincie Groningen. Rapport Stichting Werkgroep Grauwe Kiekendief, Scheemda.

ENGELSE KWIKSTAART *Motacilla flava flavissima*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	>0-<1%	?	?
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Bedreigd	Endangered		

Populatie en verspreiding

De broedpopulatie omvat vermoedelijk hooguit enkele tientallen paren. De ondersoort komt voor in 1% van de atlasblokken, vrijwel allemaal gelegen in West-Nederland met een clustertje van bezette blokken in de Bollenstreek in Zuid-Holland.

Populatie- en verspreidingstrend

Aantallen en verspreiding zijn pas vanaf de jaren zeventig goed bekend. Sinds die tijd zijn de aantallen met misschien wel 75% afgenomen en is de landelijke verspreiding (atlasblokken) met 64% gekrompen. Het verspreidingsgebied in de Bollenstreek is kleiner geworden, de populatie van Goeree-Overflakkee is verdwenen en broedgevallen elders lijken steeds minder voor te komen.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status 2004 is gecorrigeerd van Bedreigd naar Gevoelig (wat moet worden gezien als de minimale bedreigingscategorie). Er is te weinig kennis over het voorkomen van de Engelse

Kwikstaart in de jaren vijftig om een trendbepaling te kunnen doen. De recente Nederlandse afname is niet goed verklaarbaar uit landschappelijke factoren (al kan veranderen en/of intensivering van agrarisch grondgebruik meespelen) en hangt wellicht vooral samen met ontwikkelingen elders. In Groot-Brittannië, waar het grootste deel van de populatie broedt, zijn de aantallen fors afgenomen en is het verspreidingsgebied gekrompen. Misschien hangt de afname in Nederland (deels) samen met verminderde instroom van broedvogels vanaf de Britse Eilanden.

De Engelse Kwikstaart lijkt te profiteren van de aanwezigheid van vochtige greppels en sporen/paden in het bouwland (voedsel).

Bronnen

- GILROY J.J., ANDERSON G.Q.A., GRICE P.V., VICKERY J., WATTS P.N. & SUTHERLAND W.J. 2009. Foraging habitat selection, diet and nestling condition in Yellow Wagtails *Motacilla flava* breeding on arable farmland. *Bird Study* 56: 221-232.

GRASPIEPER *Anthus pratensis pratensis*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	50-74%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Thans niet bedreigd	Least concern	Near threatened	Near threatened

Populatie en verspreiding

Graspiepers komen voor in ongeveer driekwart van de Nederlandse atlasblokken. Ze broeden in boerenland vooral in gebieden met een hoog aandeel bouwland en veel lijnvormige elementen (dijken, bermen, slootranden). In graslanden is de soort alleen talrijk bij relatief extensief grondgebruik. De hoogste dichtheden worden vastgesteld op kwelders en in open duingebieden en heideterreinen. In de drie noordoostelijke provincies, op de Waddeneilanden, in Oostelijk Flevoland en in het Deltagebied zijn de dichtheden gemiddeld duidelijk hoger dan in de rest van het land.

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig is de Graspieper met meer dan de helft in aantal afgenomen. De achteruitgang vond vooral plaats in de laatste decennia van de vorige eeuw en was het sterkst in regulier grasland, minder in akkergebieden en weidevogelreservaten. Pas de laatste tien jaar stabiliseren de landelijke aantallen, met echter regionale trendverschillen (aanhoudende afnames in de meeste heidegebieden, enig herstel in laagveengebieden). Sinds midden jaren zeventig is de Graspieper uit ruim 15% van de atlasblokken verdwenen.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd ten opzichte van de vorige lijst en de populatiestatus bleef gelijk. Daarmee steekt Nederland relatief gunstig af tegen andere Noord- en Centraal-Europese landen. Door

de sterke afname in vrijwel het hele broedverspreidingsgebied (dat vrijwel beperkt is tot Europa) staat de soort op zowel de Europese als mondiale Rode Lijst.

De achteruitgang in Nederland is vooral veroorzaakt door landbouwintensivering. In moderne graslanden en akkers bestaat gebrek aan nestgelegenheid (weinig reliëf, intensief onderhouden bermen en slootranden), terwijl hoge veedichtheden, vaker maaien, slootkanten opschonen en intensieve grondbewerking het broedsucces drukken. In natuurgebieden is te intensieve begrazing nadelig voor Graspiepers. Enige begrazing kan gunstig zijn, maar de benodigde intensiteit varieert tussen ecosysteemtypen. Een maatregel in agrarisch gebied betreft de handhaving of aanleg van structuur- en kruidenrijke slootkanten of stroken die tot in augustus ongemaaid blijven; de soort broedt tot ver in de zomer. Tevens zijn dit in intensieve agrarische gebieden belangrijke foerageergebieden. In kustgebieden geldt dit voor zeedijken.

Bronnen

- KLINK R., MANDEMA F.S., BAKKER J.P. & TINBERGEN J.M. 2014. Foraging site choice and diet selection of Meadow Pipits *Anthus pratensis* breeding on grazed salt marshes. *Bird Study* 61: 101-110.
- OOSTERVELD E.B., BRUINZEEL L.W. & WYMENGA E. 2014. Ecologie van weidevogels: Kennisbundeling voor bescherming en beheer. A&W-rapport 1831, Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.

KEEP *Fringilla montifringilla*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	>0- $<1\%$	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Niet beoordeeld	Cr. endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

In 2013-15 zijn uit slechts twee atlasblokken (0,1%) waarschijnlijke broedgevallen van Keep gemeld: één in Drenthe en één in Noord-Limburg. De broedpopulatie omvat waarschijnlijk slechts enkele broedparen.

Populatie- en verspreidingstrend

De soort ontbrak vermoedelijk als broedvogel rond 1950 in Nederland. Na incidentele broedgevallen in de jaren zestig (mogelijk samenhangend met losgelaten kooivogels in België) werden in de jaren zeventig

iets meer aanwijzingen voor broeden gevonden. Nestvondsten (veelal toevalstreffers) bleven echter uitzonderlijk, ondanks de aanwezigheid van naar schatting enkele tientallen territoria in de broedtijd (vrijwel zeker voornamelijk ongepaarde mannen). Zekere broedgevallen zijn nog uit de jaren negentig bekend (1993, 1996, 1998 en 1999), niet meer daarna. Ook het aantal meldingen van territoriale vogels in de broedtijd is sterk verminderd. Een en ander suggereert, met de nodige slagen om de arm, dat de Keep in de jaren zeventig mogelijk een jaarlijkse broedvogel in zeer klein aantal was, maar dat nu niet meer is.

Bedreigingen en maatregelen

De soort had bij nader inzien ook moeten worden beoordeeld voor de Rode Lijst 2004 en had toen ook in de bedreigingscategorie Gevoelig moeten worden geplaatst. Ten opzichte van 2004 is de populatiestatus sterk verslechterd.

De afname hangt mogelijk samen met een grootschaliger proces van afname, dat ook zichtbaar is in de Noord-Europese broedpopulaties. In Nederland zit de soort aan zijn uiterste zuidrand (of beter ten zuiden van) van zijn verspreidingsgebied, net als in Groot-Brittannië waar de soort is verdwenen als broedvogel. Ook de trend van in Nederland overwinterende Kepen is sterk negatief. De instroom van potentiële broedvogels is daarmee afgenomen.

KNEU *Linaria cannabina cannabina*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	>25000	>25%	75-<100%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Gevoelig	Least concern	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Kneu is in Nederland broedvogel van vooral boerenland en natuurgebieden met enige opslag. Hij nestelt in ca. 90% van de atlasblokken. De dichtheden zijn het hoogst in de duinstrook, in uiterwaarden met natuurontwikkeling en langs de randen van heidevelden. Kneuen broeden in boerenland zowel in kleinschalig cultuurland als in meer open, grootschalig akkerland (Groningen, Flevoland, Delta).

Populatie- en verspreidingstrend

Ten opzichte van de jaren vijftig resteert van de populatie Kneuen naar schatting hooguit een kwart, al is cijfermateriaal uit met name agrarisch gebied schaars. De achteruitgang vond vooral plaats in de vorige eeuw, in het bijzonder in (voorheen kleinschalig) boerenland. In sommige habitats (heidevelden, uiterwaarden) heeft rond 1990 een kentering ingezet, en sinds de eeuwwisseling zien we dat ook de aantallen landelijk gezien over hun dieptepunt heen zijn. De afgelopen tien jaar zijn de trends zelfs in alle

regio's en habitats positief of stabiel. Desalniettemin is de Kneu sinds midden jaren zeventig uit een kleine 10% van de atlasblokken verdwenen.

Bedreigingen en maatregelen

De Rode Lijst-status is onveranderd ten opzichte van de vorige lijst. Het recente herstel is nog te beperkt om te compenseren voor de grote afname die vorige eeuw met name in boerenland heeft plaatsgevonden. De achteruitgang is vooral veroorzaakt door landbouwintensivering, waardoor voedsel en nestgelegenheid zijn verdwenen. Belangrijke factoren hierbij waren het gebruik van bestrijdingsmiddelen, andere gewaskeuze en het verdwijnen van kruidenrijke bermen, stoppelvelden en heggen. In natuurgebieden is enige opslag van bomen en stuikjes gunstig, maar bij serieuze verbossing verdwijnt de Kneu.

In agrarisch gebied kunnen akkerranden of veldjes worden aangelegd waar ook 's winters en in het vroege voorjaar voedsel (zaden) te vinden is voor Kneuen.

ROODMUS *Carpodacus erythrinus erythrinus*

Rode Lijst 2016	Populatie (ex.)	Verspreiding	Populatietrend (% afname)	Verspreidingstrend (% afname)
Gevoelig	1-249	>0-<1%	<25%	<25%
Rode Lijst 2004	Rode Lijst 1994	IUCN NL 2016	IUCN Eur. 2015	IUCN Wereld 2016
Gevoelig	Niet beoordeeld	Cr. endangered	Least concern	Least concern

Populatie en verspreiding

De Nederlandse broedpopulatie zal hooguit enkele tientallen paren omvatten. In 2013-15 werden 12-21 territoria gemeld. Duidelijke aanwijzingen voor broeden zijn overigens altijd schaars bij deze soort. De verspreiding is beperkt tot amper 1% van de atlasblokken, nagenoeg alle gelegen langs de kust, vooral in duingebieden.

Populatie- en verspreidingstrend

Roodmussen waren lange tijd zeldzame doortrekkers, maar leken zich vanaf 1987 als broedvogel te vestigen. Al in 1992 werden bijna 60 territoria gemeld. Vanaf eind jaren negentig namen de aantallen weer af, om recent licht te herstellen. Het grootste deel van de territoria in ons land betreft vermoedelijk ongepaarde vogels, maar het is aannemelijk dat (vrijwel) jaarlijks een klein deel tot broeden overgaat. Sinds 1990 zijn uit zes jaren zekere broedgevallen gemeld en uit nog eens elf meldingen die wijzen op een broedpoging.

3.3.6. Soorten die niet meer op de Rode Lijst staan

NACHTZWALUW *Caprimulgus europaeus europaeus*
De Nachtzwaluw kwalificeert nu niet als Rode Lijstsoort, maar stond nog wel op de vorige Rode Lijst. De soort was toen aan een herstel bezig, na een dieptepunt dat rond 1990 werd bereikt (ruim 500 broedparen). Dit was het gevolg van een decennia lange achteruitgang veroorzaakt door vergrassing en verbossing van heideterreinen en ongunstige veranderingen in beheer van heide en naaldbossen (verdwijnen kaalkap). Ondanks dat herstel lag de stand in 1998-2000 (950-1150 paren) nog altijd ongeveer 40% lager dan in 1960, toen de landelijke populatie op zo'n 2000 paren werd ingeschat. In de jaren vijftig waren de aantallen nog hoger, wellicht meer dan dubbel zo groot als rond de eeuwwisseling. Dat betekent dat de Nachtzwaluw op de vorige Rode Lijst achteraf gezien als Bedreigd in plaats van Kwetsbaar gekwalificeerd had moeten worden.

Sinds de eeuwwisseling heeft het herstel stevig doorgezet, tot 2600-2900 paren in 2014, dus een ruime verdubbeling binnen deze korte periode. Nachtzwaluwen broeden tegenwoordig in 14% van de atlasblokken, wat min of meer vergelijkbaar is

Bedreigingen en maatregelen

De soort is in 2004 niet beoordeeld, omdat hij toen nog niet als regelmatige broedvogel werd beschouwd. Bij nader inzien was dat wel aannemelijk. Bij de herbeoordeling komt de soort voor 2004 eveneens in de categorie Gevoelig. Nederland ligt aan de rand van de broedverspreiding van Roodmussen. De verspreidingskern omvat een gebied vanaf de Oostzee tot diep in Rusland. Vermoedelijk werken ontwikkelingen in de verspreidingskern, of in de trek- en overwinteringsgebieden, door in de kleine Nederlandse broedpopulatie. In de meeste Europese landen is de soort recent om onbekende redenen afgenomen

Bronnen

BOELE A. & VAN WINDEN E. 2002. Aantallen Roodmussen in Nederland lopen in de pas met ontwikkelingen rondom de Oostzee. Sovon-Nieuws 15(2): 11.

met de verspreiding in de jaren zeventig. De kerngebieden liggen nog altijd in Zuid- en Oost-Nederland (heidevelden met opslag, open plekken in naaldbos), met de hoogste dichtheden op de Veluwe en in Noord-Brabant. Op enkele plekken wordt ook in de kustduinen gebroed. De recente opleving is deels bevorderd door selectieve boskap en andere vormen van heideherstel die tot vergroting van broedhabitat hebben geleid. Terreinbeheer kan echter niet de hele toename verklaren. Wellicht spelen ook klimaatfactoren (hogere zomertemperaturen) mee.

Bronnen

VAN KLEUNEN A., SIERDSEMA H., NIJSSSEN M., HUIGENS T. & WOUTERS P. 2012. Ecologische monitoring Nachtzwaluw in Noord-Brabant in 2008-2010. Sovon-rapport 2012/43. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

PURPERREIGER *Ardea purpurea purpurea*

De Purperreiger kwalificeert nu niet meer voor de Rode Lijst, terwijl hij op de vorige nog als Bedreigd

te boek stond. Destijds was hij aan een herstel bezig, na een dieptepunt dat in 1991 werd bereikt (220 broedparen), volgend op een scherpe afname in de jaren tachtig. Dit was een gevolg van langdurige droogteperiodes in de West-Afrikaanse overwinteringsgebieden, in combinatie met kwalitatieve en kwantitatieve achteruitgang van habitat in Nederland (overjarig waterriet om te broeden, sloten in veenweiden om te foerageren). Ondanks enig herstel bedroeg de stand in 1998-2002 (370-477 paren) nog niet de helft van die enkele decennia eerder. Daarna heeft het herstel echter stevig doorgezet – dankzij nattere jaren in de Sahel en lokale biotoopverbetering in Nederland - tot een voorlopig hoogtepunt van 825-885 paren in 2014. Hoewel het onbekend is of de aantallen tijdens de eerste landsdekkende inventarisaties in de jaren zeventig (maximaal 900 paren in 1971 en 1977) maatgevend zijn voor de situatie in de jaren vijftig en zestig, is niet hard te maken dat de huidige aantallen daar nog meer dan 25% onder zullen liggen (al zou een afname van orde grootte 10% niet onwaarschijnlijk zijn). Purperreigers broeden tegenwoordig in ruim 2% van de atlasblokken. De belangrijkste broedgebieden liggen in laagveenmoerassen in West-Nederland (Kinderdijk, Zouweboezem, Nieuwkoopse Plassen, Naardermeer) en Overijssel (De Wieden).

GROTE ZILVERREIGER *Casmerodius albus albus*
De Grote Zilverreiger kwalificeerde als Gevoelig op de vorige Rode Lijst. Als betrekkelijke nieuwkomer, de soort broedt pas vanaf 1991 jaarlijks in Nederland, waren in 1998-2000 nog slechts 7 atlasblokken bezet door waarschijnlijke of zekere broedvogels. De populatie bedroeg maximaal 47 paren (2002), het overgrote deel daarvan in de Oostvaardersplassen.

Sindsdien zijn verspreiding en aantallen sterk toegenomen, waardoor de Grote Zilverreiger thans niet meer kwalificeert. In bijna 2% van de Nederlandse atlasblokken wordt inmiddels gebreed en de landelijke populatie bereikte in 2015 een voorlopig maximum met 230-240 broedparen. De Oostvaardersplassen vormen nog steeds het belangrijkste broedgebied, maar daarnaast hebben Grote Zilverreigers zich gevestigd in de Makkumer Zuidwaard en Rottige Meenthe (Fr), De Wieden (Ov), Lepelaarplassen (Fl) en op de Krammer- en Volkerakeilanden (ZH), naast individuele broedgevallen elders. Op grond van deze recente ontwikkelingen (en de aanhoudende uitbreiding elders in Europa) lijkt een verdere toename in het verschiet te liggen.

KERKUIL *Tyto alba guttata*

De Kerkuil kwalificeert nu niet meer als Rode Lijst soort, terwijl hij op de vorige lijst nog als Kwetsbaar te boek stond. Wel was de soort ook toen al geruime tijd aan een herstel bezig, na een dieptepunt dat begin jaren tachtig werd bereikt (minder dan 300 broedparen), volgend op afname in de twee decennia daarvoor. Tot begin jaren zestig nestelden minimaal 1800 (in daljaren van de Veldmuis) tot 3500 (piekjaren Veldmuis) paar Kerkuilen in Nederland. Strengere winters (1962/63, 1978/79) decimeerden de stand en ongunstige ontwikkelingen in het leefgebied belemmerden een vlot herstel. De stand in 2001-02 (2050-2480 paren) was duidelijk herstellende, maar lag naar inschatting nog ruim een kwart lager dan rond 1950.

Daarna heeft het herstel doorgezet, tot een voorlopig hoogtepunt van 3155 geregistreerde eerste legsels in 2007. Wel zijn de jaarlijkse schommelingen sterk, als gevolg van een ingewikkeld samenspel van weersomstandigheden (in zowel winter als broedseizoen) en veldmuizencycli. In 2014-15 ging het om 2500-2900 broedparen. De afname bedraagt dus inmiddels minder dan een kwart ten opzichte van de jaren vijftig. Kerkuilen broeden tegenwoordig in ongeveer twee derde van de atlasblokken. Het agrarisch gebied is in heel Nederland bezet, met de hoogste dichtheden in de oostelijke helft van het land. Actieve bescherming, vooral een toegenomen aanbod van nestkasten, heeft het populatieherstel mede mogelijk gemaakt. De afnemende kans op strenge winters als gevolg van klimaatverandering zal daarnaast gunstig uitpakken voor de Kerkuil, die het ondanks de intensivering van het boerenland (afname voedselaanbod) en toename van verkeer (belangrijke mortaliteitsfactor) verrassend goed doet.

GROENE SPECHT *Picus viridis viridis*

De Groene Specht kwalificeert nu niet meer als Rode Lijst soort, terwijl hij op de vorige nog als Kwetsbaar te boek stond. Hoewel de winst- en verliesrekening destijds niet eenvoudig te maken was, door grote regionale trendverschillen, werd uitgegaan van een landelijke populatie-afname van minstens 35% tussen 1998-2000 en de periode rond 1960. De vestiging in delen van Laag-Nederland kon de afname op de zandgronden, met name in uitgestrekte bosgebieden, niet compenseren.

Sinds de eeuwwisseling is de landelijke populatie echter verder toegenomen, het gaat om minimaal een verdubbeling van de aantallen. Die toename vond plaats in de meeste regio's en habitats, met de Hollandse duinen als belangrijke uitzondering, en was het sterkst in Laag-Nederland. Recent lijken de aantallen Groene Spechten landelijk te stabiliseren, maar ze liggen inmiddels vermoedelijk op een ho-

ger niveau dan in de jaren vijftig. De verspreiding is krachtig verruimd. Was deze, op het niveau van atlasblokken, rond de eeuwwisseling al 16% groter dan midden jaren zeventig, inmiddels bedraagt dat al bijna 50%. Nagenoeg heel Zuidwest-Nederland is inmiddels gekoloniseerd, alsmede het rivierengebied (deels overigens herkolonisatie). Daarnaast heeft uitbreiding plaatsgevonden in Noord-Holland. Groene Spechten weten waarschijnlijk vooral te profiteren van de toename van bos en lijnvormige begroeiingen in voorheen open polderlandschappen.

SLECHTVALK *Falco peregrinus peregrinus*

De Slechtvalk kwalificeerde als Gevoelig op de vorige Rode Lijst. Als betrekkelijke nieuwkomer, de soort broedt pas vanaf 1990 jaarlijks in Nederland, waren in 1998-2000 slechts tien atlasblokken bezet door waarschijnlijke of zekere broedvogels. De populatie bedroeg maximaal 13 paren (2002).

Sindsdien zijn verspreiding en aantallen sterk toegenomen, waardoor de Slechtvalk thans niet meer kwalificeert voor de Rode Lijst. In 10% van de Nederlandse atlasblokken wordt inmiddels gebreed en de landelijke populatie bereikte in 2015 een voorlopig maximum met naar schatting 150-170 broedparen. Slechtvalken nestelen tegenwoordig in alle provincies, met een zwaartepunt in Noord-Brabant en Limburg, samen goed voor ongeveer de helft van het landelijke aantal. In de drie noordoostelijke provincies zijn er relatief weinig broedgevallen. Een verdere toename van de soort ligt in het verschiet, mede gezien de toename in aangrenzende landen.

KORTSNAVELBOOMKRUIPER *Certhia familiaris macrodactyla*

De Kortsnavelboomkruiper kwalificeerde op de vorige Rode Lijst als Gevoelig. Als betrekkelijke nieuwkomer, de soort broedt pas vanaf 1993 met zekerheid jaarlijks in Nederland, waren in 1998-2000 slechts 12 atlasblokken bezet. De populatie bedroeg destijds 75-100 broedparen, grotendeels gehuisvest in Zuid-Limburg.

Sindsdien zijn verspreiding en aantallen sterk toegenomen, waardoor de Kortsnavelboomkruiper thans niet meer kwalificeert voor de Rode Lijst. Hij nestelt inmiddels in bijna 3% van de Nederlandse atlasblokken en de landelijke populatie bedroeg in 2014 naar schatting 200-300 broedparen. Zuid-Limburg herbergt nog altijd het overgrote deel van de populatie, maar Kortsnavelboomkruipers hebben inmiddels ook vaste voet aan de grond in Midden- en Noord-

Limburg, de Achterhoek, Twente en elders langs de oostgrens. Gezien o.a. recente vestigingen op de Veluwe ligt een verdere toename en uitbreiding in het verschiet.

GEKRAAGDE ROODSTAART *Phoenicurus phoenicurus phoenicurus*

De Gekraagde Roodstaart kwalificeert nu niet meer als Rode Lijst soort, terwijl de soort op de vorige lijst nog als Gevoelig had moeten staan (na herbeoordeling). De inschatting van de landelijke trend was destijds niet eenvoudig te maken, door grote verschillen in aantalsontwikkelingen tussen regio's en habitats. Vanaf de jaren zeventig overheersten afnames in Laag-Nederland, het rivierengebied, Zuid-Limburg en in veel loofbosgebieden. In de naaldbossen op de hoge zandgronden zouden Gekraagde Roodstaarten gemiddeld zijn toegenomen. Over trends in de jaren zestig was weinig informatie beschikbaar, maar met een sterke afname in die periode werd in de vorige Rode Lijst geen rekening gehouden. Vandaar dat de trend toen voorzichtigheidshalve op minus 25-50% werd ingeschat.

Zwarts *et al.* (2009) maken echter aannemelijk dat de aantallen Gekraagde Roodstaarten tussen 1950 en 2000 met (veel) meer dan 50% zijn afgenomen. Ook in enkele langlopende naaldbosstudies was van sterke achteruitgang sprake. Droogte in de Sahel in de jaren zeventig en tachtig was hiervoor de belangrijkste oorzaak, naast het verdwijnen van geschikt habitat in zowel overwinterings- als broedgebieden (o.a. houtwallen, boomgaarden).

Vanaf halverwege jaren tachtig is de populatie echter gestabiliseerd, en in recente jaren is zelfs van een fors herstel sprake, met bijna 80% toename in de laatste tien jaar. Relatief natte Sahel-jaren hebben daarbij ongetwijfeld geholpen. De toename vindt in heel Nederland plaats, maar is het sterkst in de duinen, het rivierengebied, Laag-Nederland en het agrarisch gebied op de noordelijke zandgronden. De netto toename is ook duidelijk zichtbaar in een vergelijking van atlasblokschattingen in de atlassen van 1998-2000 en 2013-2015.

Als gevolg van deze recente toename is niet langer hard te maken dat de populatie ten opzichte van 1950 met meer dan 50% is afgenomen.

Bronnen

ZWARTS L., BIJLSMA R.G., VAN DER KAMP J. & WYMENGA E. 2009. Living on the edge: Wetlands and birds in a changing Sahel. KNNV Publishing, Zeist The Netherlands.

4. Vergelijkingen

4.1. Vergelijking met IUCN Rode Lijst

In bijlage 3 is het volledige voorstel opgenomen voor een Rode Lijst volgens de IUCN criteria 2016. Een vergelijking tussen beide Rode Lijsten is uitgewerkt in tabel 4.1.

De IUCN Rode Lijst 2016 omvat 89 soorten en de Rode Lijst volgens Nederlandse criteria 87. De overlap is 70 soorten, al zitten daarbinnen wel verschillen in de bedreigingscategorie. 20 soorten staan alleen op de IUCN Rode Lijst en 18 alleen op de Rode Lijst volgens Nederlandse criteria.

De drempelwaarden voor de populatie criteria verschillen enigszins tussen de beide Rode Lijst benaderingen, maar het voornaamste verschil tussen beide lijsten is het gevolg van de gehanteerde referentieperiode. Bij de IUCN Rode Lijst is die afhankelijk van de levensduur van een soort (generatietijd). Dit betekent dat voor kortlevende soorten de aantalsontwikkeling in de laatste 10-15 jaar wordt beoordeeld.

Dit is een groot verschil met de Rode Lijst volgens Nederlandse criteria waarbij de trend standaard ten opzichte van omstreeks 1950 wordt beoordeeld (65 jaar).

In de praktijk betekent dit enerzijds dat algemenere soorten die op lange termijn sterk zijn afgenomen, maar op de korte termijn stabiel zijn op een laag niveau, alleen op de Rode Lijst volgens Nederlandse criteria komen. Ook kunnen algemene soorten die al heel lang afnemen in de IUCN Rode Lijst onder de radar blijven, omdat de mate van recente afname te klein is om te kwalificeren. Anderzijds worden algemenere soorten die op korte termijn zijn afgenomen veel eerder zichtbaar op de IUCN Rode Lijst. Voor sommige algemene soorten die na de jaren vijftig zijn opgekomen is het feitelijk pas mogelijk om op de Rode Lijst volgens Nederlandse criteria te komen als de soort zeldzaam wordt en kwalificeert op basis van het kleine populatie-aantal of de geringe verspreiding.

Tabel 4.1. Rode Lijst volgens IUCN-criteria 2016 vergeleken met Rode Lijst volgens Nederlandse criteria 2016. Zie tabel 2.1 voor betekenis afkortingen Rode Lijstcategorieën.

*Hoewel van enkele soorten in de broedtijd individuen zijn vastgesteld in 2013-2015 en bij Bonte Strandloper en Hop zelfs territoria, zijn alle soorten al eerder verdwenen als regelmatige broedvogel (10 jaar achtereenvolgens broeden) en nog niet als zodanig teruggekeerd. Daarom beschouwen we ze als "Regionally extinct".

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Rode Lijst Nederlandse criteria
Regionally extinct		
Griel	<i>Burhinus oedicnemus oedicnemus</i>	VN
Goudplevier	<i>Pluvialis apricaria apricaria</i>	VN
Zuidelijke Bonte Strandloper	<i>Calidris alpina schinzii</i>	VN
Lachstern	<i>Gelochelidon nilotica nilotica</i>	VN
Hop	<i>Upupa epops epops</i>	VN
Klapekster	<i>Lanius excubitor excubitor</i>	VN
Roodkopklauwier	<i>Lanius senator senator</i>	VN
Duinpieper	<i>Anthus campestris campestris</i>	VN
Ortolaan	<i>Emberiza hortulana</i>	VN
Critically endangered		
Patrijs	<i>Perdix perdix perdix</i>	KW
Korhoen	<i>Lyrurus tetrix tetrix</i>	EB
Pijlstaart	<i>Anas acuta</i>	BE
Zomertortel	<i>Streptopelia turtur turtur</i>	KW
Kwak	<i>Nycticorax nycticorax nycticorax</i>	EB
Strandplevier	<i>Charadrius alexandrinus alexandrinus</i>	BE
Kemphaan	<i>Calidris pugnax</i>	EB
Dwergmeeuw	<i>Hydrocoloeus minutus</i>	EB
Blauwe Kiekendief	<i>Circus cyaneus</i>	GE
Draaihals	<i>Jynx torquilla torquilla</i>	EB
Buidelmees	<i>Remiz pendulinus pendulinus</i>	GE
Kuifleeuwerik	<i>Galerida cristata cristata</i>	EB

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Rode Lijst Nederlandse criteria
Keep	<i>Fringilla montifringilla</i>	GE
Europese Kanarie	<i>Serinus serinus</i>	BE
Roodmus	<i>Carpodacus erythrinus erythrinus</i>	GE
Endangered		
Wilde Zwaan	<i>Cygnus cygnus</i>	GE
Brilduiker	<i>Bucephala clangula clangula</i>	GE
Zomertaling	<i>Spatula querquedula</i>	BE
Smient	<i>Mareca penelope</i>	GE
Roodhalsfuut	<i>Podiceps griseogen griseogen</i>	GE
Kleinst Waterhoen	<i>Zapornia pusilla intermedia</i>	GE
Kraanvogel	<i>Grus grus grus</i>	GE
Woudaap	<i>Ixobrychus minutus minutus</i>	EB
Kleine Zilverreiger	<i>Egretta garzetta garzetta</i>	GE
Steltkluut	<i>Himantopus himantopus</i>	GE
Bontbekplevier	<i>Charadrius hiaticula hiaticula</i>	KW
Kievit	<i>Vanellus vanellus</i>	(TNB)
Grutto	<i>Limosa limosa limosa</i>	GE
Watersnip	<i>Gallinago gallinago gallinago</i>	BE
Oeverloper	<i>Actitis hypoleucos</i>	GE
Kokmeeuw	<i>Larus ridibundus</i>	(TNB)
Stormmeeuw	<i>Larus canus canus</i>	(TNB)
Noordse Stern	<i>Sterna paradisaea</i>	BE
Oehoe	<i>Bubo bubo bubo</i>	GE
Bruine Kiekendief	<i>Circus aeruginosus aeruginosus</i>	(TNB)
Sperwer	<i>Accipiter nisus nisus</i>	(TNB)
Zeearend	<i>Haliaeetus albicilla</i>	GE
Raaf	<i>Corvus corax corax</i>	GE
Graszanger	<i>Cisticola juncidis cisticola</i>	GE
Grote Karekiet	<i>Acrocephalus arundinaceus arundinaceus</i>	BE
Kramsvogel	<i>Turdus pilaris</i>	GE
Paapje	<i>Saxicola rubetra</i>	BE
Tapuit	<i>Oenanthe oenanthe oenanthe</i>	BE
Engelse Kwikstaart	<i>Motacilla flava flavissima⁷</i>	GE
Grauwe Gors	<i>Miliaria calandra calandra</i>	EB
Vulnerable		
Middelste Zaagbek	<i>Mergus serrator</i>	GE
Krooneend	<i>Netta rufina</i>	(TNB)
Kwartelkoning	<i>Crex crex</i>	BE
Roerdomp	<i>Botaurus stellaris stellaris</i>	KW
Scholekster	<i>Haematopus ostralegus ostralegus</i>	(TNB)
Wulp	<i>Numenius arquata arquata</i>	KW
Drieteenmeeuw	<i>Rissa tridactyla tridactyla</i>	GE
Grote Mantelmeeuw	<i>Larus marinus</i>	GE
Ransuil	<i>Asio otus otus</i>	KW
Velduil	<i>Asio flammeus flammeus</i>	EB
Grauwe Kiekendief	<i>Circus pygargus</i>	EB
Boomvalk	<i>Falco subbuteo subbuteo</i>	KW
Grauwe Klauwier	<i>Lanius collurio</i>	BE
Matkop	<i>Parus montanus rhenanus</i>	GE
Grote Lijster	<i>Turdus viscivorus viscivorus</i>	KW
Ringmus	<i>Passer montanus montanus</i>	GE
Grote Gele Kwikstaart	<i>Motacilla cinerea cinerea</i>	(TNB)
Kleine Barmsijs	<i>Carduelis flammea cabaret</i>	(TNB)

⁷ Wordt in Nederland door de CSNA als soort beschouwd: *Motacilla flavissima*.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Rode Lijst Nederlandse criteria
Near-threatened		
Eider	<i>Somateria mollissima mollissima</i>	(TNB)
Slobeend	<i>Spatula clypeata</i>	KW
Wintertaling	<i>Anas crecca crecca</i>	KW
Fuut	<i>Podiceps cristatus cristatus</i>	(TNB)
Geoorde Fuut	<i>Podiceps nigricollis nigricollis</i>	(TNB)
Porseleinhoen	<i>Porzana porzana</i>	KW
Grote Zilverreiger	<i>Ardea alba albus</i>	(TNB)
Kluut	<i>Recurvirostra avosetta</i>	(TNB)
Tureluur	<i>Tringa totanus britannica</i>	GE
Zwarte Specht	<i>Dryocopus martius martius</i>	(TNB)
Torenavk	<i>Falco tinnunculus tinnunculus</i>	KW
Slechtvalk	<i>Falco peregrinus peregrinus</i>	(TNB)
Zwarte Mees	<i>Parus ater ater</i>	GE
Kuifmees	<i>Parus cristatus mitratus</i>	(TNB)
Staartmees	<i>Aegithalos caudatus europaeus</i>	(TNB)
Kortsnavelboomkruiper	<i>Certhia familiaris macrodactyla</i>	(TNB)
Sijs	<i>Carduelis spinus</i>	(TNB)
Niet op Rode Lijst volgens IUCN-criteria, wel op Rode Lijst volgens Nederlandse criteria		
Koekoek	<i>Cuculus canorus canorus</i>	KW
Dwergstern	<i>Sternula albifrons albifrons</i>	KW
Zwarte Stern	<i>Chlidonias niger niger</i>	BE
Visdief	<i>Sterna hirundo hirundo</i>	GE
Grote Stern	<i>Thalasseus sandvicensis sandvicensis</i>	KW
Steenuil	<i>Athene noctua vidallii</i>	KW
Wielewaal	<i>Oriolus oriolus</i>	KW
Boerenwaluw	<i>Hirundo rustica rustica</i>	GE
Huiswaluw	<i>Delichon urbicum urbicum</i>	GE
Veldleeuwerik	<i>Alauda arvensis arvensis</i>	GE
Snor	<i>Locustella luscinioides luscinioides</i>	KW
Spotvogel	<i>Hippolais icterina</i>	GE
Nachtegaal	<i>Luscinia megarhynchos megarhynchos</i>	KW
Grauwe Vliegenvanger	<i>Muscicapa striata striata</i>	GE
Graspieper	<i>Anthus pratensis pratensis</i>	GE
Huismus	<i>Passer domesticus domesticus</i>	GE
Gele Kwikstaart	<i>Motacilla flava flava</i>	GE
Kneu	<i>Carduelis cannabina cannabina</i>	GE

Tabel 4.2. Verschillen tussen de toedeling van de vogels volgens de Nederlandse en de IUCN-criteria.

IUCN-criteria	VN Verdwenen	EB Ernstig bedreigd	BE Bedreigd	GE Gevoelig	KW Kwetsbaar	(TNB) Thans niet bedreigd
Regionally Extinct	9					
Critically Endangered		5	3	4	2	
Endangered		3	6	16	1	5
Vulnerable		2	2	5	5	4
Near Threatened				2	4	11
Least Concern			1	10	7	89

4.2. Vergelijking met internationale Rode Lijsten

In 2015 is de Rode Lijst van bedreigde vogels in Europa gepubliceerd (BirdLife International 2015). Daarnaast bestaat de Rode Lijst van mondiaal bedreigde vogelsoorten die jaarlijks door BirdLife International wordt geactualiseerd. Voor deze rapportage is de update van 2016 gebruikt (BirdLife International 2016). Beide Rode Lijsten zijn samengesteld volgens de IUCN-systematiek en zijn dus met name gericht op het signaleren van een grote kans op uitsterven.

Van de soorten die op de Nederlandse Rode Lijst volgens IUCN-criteria staan, dus soorten die regionaal een verhoogde kans op uitsterven hebben, staan er tien op de Europese Rode Lijst. Op de Graspieper na, die als *Near Threatened* is geclassificeerd, staan ze alle als *Vulnerable* op de Europese Rode Lijst. Met uitzondering van Drieteenmeeuw en Klapekster staan ze alle ook op de mondiale Rode Lijst. Er is één soort die niet op de Nederlandse IUCN Rode Lijst staat, maar wel op de Europese: de IJsvogel (*Vulnerable*) en er zijn twee soorten die alleen op de mondiale Rode Lijst staan: Tafeleend en Graspieper.

Bij de IJsvogel valt op te merken dat deze soort de laatste decennia een krachtig herstel heeft laten zien in Nederland ten gevolge van waterkwaliteitsverbeteringen en een tendens naar zachter winterweer. Tijdelijks dips in aantallen als gevolg van streng winterweer komen nog steeds voor, maar worden schaarsere. Door hoge wintersterfte kan de populatie gedecimeerd worden, maar deze herstelt in jaren met normale winters weer snel.

De mondiale afname van de Tafeleend lijkt het gevolg van meerdere drukfactoren (Fox *et al.* 2016). Hier wordt internationaal verder onderzoek naar

gedaan. De Nederlandse (weliswaar relatief kleine) broedpopulatie is een uitzondering. Deze lijkt op de korte termijn zelfs toegenomen.

De grote Nederlandse broedpopulatie Graspiepers is ondanks lange termijn afname op korte termijn stabiel waardoor deze niet zichtbaar wordt op de IUCN Rode Lijst, in tegenstelling tot de Rode Lijst volgens Nederlandse criteria. Zie voor toelichting hierop de soorttekst in paragraaf 3.3.5.

Over de andere soorten die op de internationale Rode Lijst(en) staan kan voor een deel meer informatie worden gevonden in de soortbesprekingen: Zomertortel, Wulp (paragraaf 3.3.4), Grutto, Drieteenmeeuw (paragraaf 3.3.5) en Klapekster (paragraaf 3.3.1).

Drie soorten die internationaal bedreigd worden staan alleen op de nationale IUCN Rode Lijst: Eider, Scholekster en Kievit.

De Nederlandse broedpopulatie van de Eider (*Somateria molissima molissima*) telt ruim 5.000 paar, waarvan verreweg het grootste deel in het Waddengebied broedt. Op Europese schaal is dit een relatief gering aantal (de Europese broedpopulatie telt naar schatting 791.000-955.000 paren). Het huidige populatieniveau is ongeveer gelijk aan dat van de jaren vijftig, maar in de tussenliggende jaren heeft de populatie grote schommelingen laten zien. Ten eerste een dip van 1300 eind jaren zestig ten gevolge van toxische concentraties contaminanten in het water. Hierna trad krachtig herstel op tot ongeveer 10.000 paar rond 1995. Toen kelderden de aantallen weer als gevolg van voedselgebrek veroorzaakt door de toentertijd spelende overexploitatie van mosselen en kokkels door de visserij. Sinds 2010 zijn de aantallen weer stijgende.

De Scholekster heeft zich in de twintigste eeuw sterk uitgebreid als broedvogel over grote delen van het land. Echter sinds de jaren tachtig nemen de aantallen af als gevolg van intensivering van de landbouw

Tabel 4.3. Soorten die op de Europese en Wereld-Rode Lijst staan vergeleken met de Nederlandse Rode Lijststatus.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	RL NL-criteria	RL IUCN	RL Europa IUCN	RL wereld 2016 IUCN
Eider	<i>Somateria mollissima</i>	(TNB)	NT	VU	NT
Tafeleend	<i>Aythya ferina</i>	(TNB)	LC	VU	VU
Zomertortel	<i>Streptopelia turtur</i>	KW	CR	VU	VU
Scholekster	<i>Haematopus ostralegus</i>	(TNB)	VU	VU	NT
Kievit	<i>Vanellus vanellus</i>	(TNB)	EN	VU	NT
Wulp	<i>Numenius arquata</i>	KW	VU	VU	NT
Grutto	<i>Limosa limosa</i>	GE	EN	VU	NT
Drieteenmeeuw	<i>Rissa tridactyla</i>	GE	CR	VU	LC
IJsvogel	<i>Alcedo atthis</i>	(TNB)	LC	VU	LC
Klapekster	<i>Lanius excubitor</i>	VN	RE	VU	LC
Graspieper	<i>Anthus pratensis</i>	GE	LC	NT	NT

en aan de kust speelde ook de voornoemde overexploitatie van schelpdieren mee (Ens *et al.* 2011). De voortdurende afname (ca tweederde ten opzichte van de jaren tachtig) is zorgwekkend, mede gezien het substantiële aandeel dat de Nederlandse broedpopulatie (vermoedelijk tussen 50.000-100.000 paar) heeft in de Europese (284.000-354.000 paar). Ook de Kievit nam in Nederland lange tijd toe en breidde zich uit tot in het oosten van het land.

Echter vermoedelijk al in de loop van de jaren tachtig zijn de aantallen gaan afnemen met na 2010 een stabilisatie. Die afname heeft geleid tot een halvering van de populatie ten opzichte van de jaren tachtig. Die afname is vooral gerelateerd aan de intensivering van de landbouw. Ook voor deze soort geldt dat Nederland relatief ten opzichte van Europa een substantieel deel van de broedpopulatie herbergt, in de orde van grootte van 10%.

5. Knelpunten en maatregelen

Dit hoofdstuk is bedoeld om een overkoepelend inzicht te geven in de belangrijkste knelpunten voor de soorten van de Rode Lijst volgens Nederlandse criteria, wat behulpzaam kan zijn bij het vaststellen van prioriteiten voor beleid en beschermingsacties. Hiervoor zijn de drukfactoren per soort gescoord in een gesystematiseerde lijst van drukfactoren ontwikkeld door Vogelbescherming Nederland (Vogelbescherming Nederland unpubl.). In figuur 5.1 worden ze samengevat. Een uitgebreide analyse en beschrijving van deze drukfactoren valt buiten het bestek van deze rapportage, en is op vele andere plekken na te lezen (zie ook de soortbeschrijvingen).

Hieronder wordt kort ingegaan op de meest in het oog springende knelpunten.

Diverse landbouwactiviteiten, alle samenhangend met een toename van de intensiviteit van agrarisch landgebruik, vormen de voornaamste drukfactor voor alle Rode Lijst soorten. Dit speelt bij maar liefst 48 van de 87 Rode Lijstsoorten. Voor 41 soorten wordt het in de literatuur beschouwd als een groot knelpunt. Voor weidevogels en akkervogels en soorten van kleinschalig boereland betreft het de gevolgen van schaalvergroting en het verhogen van de productie, waardoor direct nesten worden vernield en/of jongen worden gedood, of indirect nauwelijks nog voedsel aanwezig is. Daarnaast leidt de intensieve veehouderij tot grote stikstofuitstoot met gevolgen die reiken tot buiten het cultuurland, in meer natuurlijke systemen met name op arme, stikstofgevoelige gronden. Deze leiden onder de gevolgen van vermisting en vormen daarmee een knelpunt voor de voor dergelijke systemen (o.a. heiden, duinen) karakteristieke vogelsoorten. Recent is aangetoond dat hoge gehalten in het milieu van de neo-nicotinoïde

Imadicloprid, die op grote schaal in Nederland wordt gebruikt als bestrijdingsmiddel in de landbouw, correleren met afnames van zangvogelsoorten van agrarisch gebied (Hallman *et al.* 2014). Mogelijk is dit een knelpunt dat op grote schaal speelt voor een grote set van vogelsoorten in Nederland, met name in het agrarische gebied.

Veranderingen in natuurlijke systemen spelen bij 50 soorten en is bij 31 daarvan zeer belangrijk. Het is dus samen met de landbouw de belangrijkste drukfactor. Denk hierbij aan het gebrek/de verstarring aan/van dynamiek, bijvoorbeeld door onnatuurlijke waterstandsregulering van aquatische systemen of kunstmatige vastlegging van de kustduinen. Verder gaat er veel leefgebied verloren (speelt bij 19 soorten) door de voortschrijdende urbanisatie van Nederland en verdichting van bestaande bebouwing, bijvoorbeeld in het cultuurland.

Voor zeker 13 soorten liggen er (mede) problemen op de trekroute en/of in de overwinte-ringsgebieden. Denk hierbij aan jachtdruk en ontbossing en verwoestijning in de overwinteringsgebieden in Afrika. Voor een vergelijkbaar aantal soorten wordt klimaatverandering als een belangrijke oorzaak beschouwd, met de aantekening dat de invloed hiervan op individuele soorten vaak lastig te duiden is; het zou dus wel eens voor veel meer soorten een belangrijke rol kunnen spelen in de afgelopen decennia. Een van de gevolgen van klimaatverandering zijn seizoensverschuivingen in de voedselpiek voor insectivore vogels, met name lange afstandstrekkingers die broeden in bosgebieden, waardoor in mismatch kan ontstaan met de terugkeer en broedcyclus van deze soorten (Both *et al.* 2013).

Figuur. 5.1. Samenvatting van de knelpunten voor Rode Lijst soorten door per knelpunt-hoofdcategorie het aantal soorten op te tellen.

Voor veel soorten (n =61) liggen de knelpunten op meerdere vlakken. Dit geldt in het bijzonder voor de lange afstrandstrekken die door allerlei oorzaken zowel in de broedgebieden, doortrekgebieden als overwinteringsgebieden geconfronteerd worden met drukfactoren (Vickery *et al.* 2013).

De uitkomsten van deze beknopte analyse zijn niet verrassend. De voornoemde knelpunten zijn ook in andere analyses al prominent naar voren gekomen als belangrijk drukfactoren voor de Nederlandse avifauna (zie bv. van Kleunen *et al.* 2013) Ze zijn ook niet nieuw; zo werden ze allemaal ook voor de Rode Lijst 2004 al veelvuldig genoemd (Hustings *et al.* 2004). Blijkbaar zijn er sindsdien maar weinig verbeteringen opgetreden, al gaat het natuurlijk wel om knelpunten die verantwoordelijk worden geacht voor de veranderingen sinds omstreeks 1950 (lange

termijn).

Tot slot is het van belang om er op te wijzen dat lang niet alle soortafnames goed kunnen worden verklaard op basis van beschikbare wetenschappelijke kennis. In het bijzonder begrijpen we nog maar heel weinig van de recente afname van soorten als Europese Kanarie, Kramsvogel, Matkop, Roodmus, Grote Lijster en Buidelmees. Hiervoor is verklarend (deels internationaal) ecologisch onderzoek gewenst.

De benodigde maatregelen voor populatieherstel vloeien logischerwijs voort uit de beschreven knelpunten. Voor een uitgebreide uiteenzetting hiervan wordt verwezen naar de soortbesprekingen, paragraaf 3.3 en naar Hustings *et al.* (2004), de tekst hierover bij de Rode Lijst 2004 is in grote lijnen nog onverminderd actueel.

6. Monitoring en evaluatie

Rode Lijsten worden tot op heden ongeveer elke tien jaar geactualiseerd. Het is belangrijk om ook in de tussenliggende jaren een vinger aan de pols te houden van de populatie-ontwikkelingen van Rode Lijst- (en andere) soorten. De jaarlijkse update van de Rode Lijst-indicator is hiervoor een van de vele beleidsopties. Dit vraagt om zowel het uitvoeren van jaarlijkse monitoring van aantalsontwikkelingen als het periodiek uitvoeren van verspreidingsonderzoek (atlasprojecten). Beide zijn immers nodig om de Rode Lijst criteria ten aanzien van trend en zeldzaamheid te kunnen toepassen (Hustings *et al.* 2004).

De jaarlijkse aantalsmonitoring van broedvogels wordt uitgevoerd in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring, en is hierin stevig verankerd: voor 12 sturende en 9 niet-sturende meetdoelen worden tegenwoordig gegevens uit het Meetnet Broedvogels gebruikt (CBS Kwaliteitsrapportage NEM 2016). De kwaliteit van de broedvogelmonitoring is momenteel goed op orde. Van alle Nederlandse broedvogels beschikken we inmiddels over betrouwbare landelijke trends, met uitzondering van Kleinst Waterhoen, Rode Wouw (beide zeldzame en onregelmatige broedvogels) en Wespandief (erg lastig te monitoren soort) (CBS Kwaliteitsrapportage NEM 2016). Hier moeten de Drieteenmeeuw en de Engelse Kwikstaart aan worden toegevoegd (beide geen NEM-contractsoorten). Dit betekent een verdere verbetering ten opzichte van de situatie tijdens de vorige Rode Lijst (Hustings *et al.* 2004). Het is van belang om dit hoge niveau in de toekomst te handhaven. Dit betekent onder meer het investeren in de samenwerking tussen bestaande en eventueel nieuwe NEM-partners, het gezamenlijk realiseren van een goede afstemming en prioritering van het grote aantal meetvragen en het investeren in het binden en werven van monitoringvrijwilligers.

Periodiek verspreidingsonderzoek is beleidsmatig

veel minder sterk verankerd. Voor zeldzame broedvogels en kolonievogels hebben we weliswaar een goed beeld van de verspreiding(overanderingen) via het Meetnet Broedvogels, maar voor schaarse en algemene broedvogels is dat niet het geval. Zowel voor de huidige (2015) Rode Lijst als voor de vorige Rode Lijst konden we gelukkig beschikken over de gegevens van recentelijk door Sovon uitgevoerde atlasprojecten, maar deze zijn niet ingebed in programma's van de overheid. Zeker voor het vaststellen van de verspreiding en de veranderingen daarin van schaarse broedvogels op het niveau van 5x5 km atlasblokken, als voor het bepalen van actuele populatiegroottes van schaarse en algemene broedvogels zijn periodieke, methodisch verzamelde atlasgegevens nog steeds onontbeerlijk.

Een belangrijke kennisleemte ligt tenslotte bij de knelpunten of drukfactoren en de invloed daarvan op de demografie van vogels, en de veranderingen die daarin in de loop van de tijd afspeelen. Een meer systematische monitoring van knelpunten zou kunnen bijdragen aan het verklaren van populatieveranderingen en aan een goede evaluatie van natuurbeleid en beschermingsmaatregelen. Dit geldt ook voor de demografie van vogelsoorten; bij veel soorten is niet goed bekend welke levensfase bepalend is voor de populatiestatus. Dit pleit voor de uitbreiding van meetnetten rondom broedsucces en meer kennis over overleving en migratie: (kleur)ringprogramma's (van Turnhout *et al.* 2008). Er staan ook soorten op de Rode Lijst waarvan onbekend is waarom. Hiervoor is soortspecifiek geïntegreerd populatie-ecologisch onderzoek gewenst waarbij alle relevante aspecten van tereingebruik, voedselsamenstelling, voedselbeschikbaarheid tot broedsucces worden onderzocht. Een goed voorbeeld van dergelijk onderzoek is dat uitgevoerd aan de Nachtzwaluw (van Kleunen *et al.* 2012). Dergelijk onderzoek is vaak nodig om effectieve maatregelen te kunnen formuleren om de afname van een soort een halt toe te roepen.

Referenties

- VAN DEN BERG A.B. 2016. Lijst van Nederlandse Vogelsoorten. Versie 22 april 2016.
- VAN DEN BERG A.B. & BOSMAN C.W. 1999. Avifauna 1. Zeldzame vogels van Nederland. GMB Uitgeverij, Haarlem / Stichting Uitgeverij van de KNNV, Utrecht 1999.
- VAN BEUSEKOM R., HUIGEN P., HUSTINGS F., DE PATER K. & THISSEN J. (red.). 2005. Vogels van de Rode Lijst. Tirion Uitgevers B.V., Baarn.
- BIJLSMA R.G., HUSTINGS F. & CAMPHUYSEN C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/ KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL 2015. European Red List of Birds. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL 2016. Handbook of the Birds of the World and BirdLife International digital checklist of the birds of the world. Version 9. Available at: http://datazone.birdlife.org/user-files/file/Species/Taxonomy/BirdLife_Checklist_Version_90.zip [.xls zipped 1
- BOELE A., VAN BRUGGEN J., HUSTINGS F., KOFFIJBERG K., VERGEER J.W. & VAN DER MELJ T. 2015. Broedvogels in Nederland in 2013. Sovon-rapport 2015/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- BOELE A., VAN BRUGGEN J., HUSTINGS F., KOFFIJBERG K., VERGEER J.W. & VAN DER MELJ T. 2016. Broedvogels in Nederland in 2014. Sovon-Rapport 2016/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- BOELE A., VAN BRUGGEN J., HUSTINGS F., KOFFIJBERG K., VERGEER J.W. & VAN DER MELJ T. 2017. Broedvogels in Nederland in 2015. Sovon-rapport 2017/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- BOT S. & JANSSEN J.J.F.J. 2013. Is Peat Partridge a valid subspecies of Grey Partridge? Dutch Birding 35(3): 158-166.
- BOTH C., VAN TURNHOUT C.A.M., BIJLSMA R.G., SIEPEL H., VAN STRIEN A.J. & FOPPEN R.B.P. 2013. Avian population consequences of climate change are most severe for long-distance migrants in seasonal habitats. Proc. R. Soc. B 277: 1259-1266.
- COLLAR N. 2005. Family *Turdidae* (Thrushes). Pp 514-807. in: del Hoyo J., Elliott A. & Christie D.A. (eds.) 2005. Handbook of the Birds of the World. Vol. 10. Cuckoo-shrikes to Thrushes. Lynx Edicions, Barcelona.
- CRAMP S. *et al.* (Red.) 1977-1994. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Oxford University Press, Oxford.
- VAN DIJK A.J. & VAN OS B.L.J. 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- EATON M.A., GREGORY R.D., NOBLE D.G., ROBINSON J.A., HUGHES J., PROCTER D., BROWN A.F. & GIBBONS D.W. 2005. Regional IUCN Red Listing: the Process as Applied to Birds in the United Kingdom. Conservation Biology 19(5): 1557-1570.
- EBELS E.B. 2003. Broedgeval van Grauwe Fitis op Schiermonnikoog in mei-juli 2003. Dutch Birding 25: 304-311.
- ENS B.J., AARTS B., HALLMANN C., OOSTERBEEK K., SIERDSEMA H., SLATERUS R., TROOST G., VAN TURNHOUT C., WIERSMA P., NIENHUIS J. & VAN WINDEN E. 2011. Scholeksters in de knel: onderzoek naar de oorzaken van de dramatische achteruitgang van de Scholekster in Nederland. Sovon-onderzoeksrapport 2011/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN EWIJK T. 1996. Bedreigde en kwetsbare vogels in Nederland. De Rode Lijst. Schuyt, Haarlem.
- FOPPEN R.P.B., VAN TURNHOUT C.A.M., VAN DIJK A., BOELE A., SIERDSEMA H. & HUSTINGS F. 2017. Reconstructing trends in bird population numbers by integrating data and information sources. Vogelwelt 137: 80-88.
- FOX A.D., CAIZERGUES A., BANIK M.V., DEVOS K., DVORAK M., ELLERMAA M., FOLLIOTT B., GREEN A.J., GRÜNEBERG C., GUILLEMAIN M., HÅLAND A., HORNMAN M., KELLER V., KOSHELEV A.I., KOS-TIUSHYN V.A., KOZULIN A., ŁAWICKI Ł., LUIGUJÖE, MÜLLER C., MUSIL P., MUSILOVÁ Z., NILSSON L., MISCHENKO A., PÖYSÄ, ŠČIBAN M., SJENIČIĆ J., STĚPNICE A., ŠVAŽAS S. & WAHL J. 2016. Recent changes in the abundance of Common Pochard *Aythya ferina* breeding in Europe. Wildfowl 66: 22-40.
- DEL HOYO J., COLLAR N.J., CHRISTIE D.A., ELLIOTT A. & FISHPOOL L.D.C. 2014. HBW and BirdLife International Illustrated Checklist of the Birds of the World. Volume 1. Lynx Edicions in association with BirdLife International.
- DEL HOYO J. *et al.* (Red.) 1992-2011. Handbook of the Birds of the World. Lynx Edicions, Barcelona.
- HUSTINGS F., BORGGREVE C., VAN TURNHOUT C. & THISSEN J. 2004. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-onderzoeksrapport 2004/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- IUCN 2012a. Guidelines for Application of IUCN Red List Criteria at Regional Levels: Version 4.0. IUCN Species Survival Commission. IUCN,

- Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
IUCN 2012b. IUCN Red List Categories and Criteria: Version 3.1. Second edition. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN. iv + 32pp.
- JANSSEN J.J.F.J. 2014. Poelsnip in Nederland: broedgeval in 1884 en historisch voorkomen. *Dutch Birding* 36(5): 316-325.
- VAN DER JEUGD H.P., VOSLAMBER B., VAN TURNHOUT C., SIERDSEMA H., FEIGE N., NIENHUIS J. & KOFFIJBERG K. 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? Sovon-onderzoeksrapport 2006/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- VAN KLEUNEN A. 2013. Indicatieve Rode lijst broedvogels 2010 volgens IUCN-criteria en onderzoek naar criteria voor een Rode Lijst voor niet-broedvogels. Intern rapport Vogelbescherming Nederland.
- VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M., VAN WINDEN E., ZOETEBIER D., BOELE A., SIERDSEMA H., VAN TURNHOUT C., HORNMAN M. & HUSTINGS F. 2013. Vogelrichtlijnrapportage 2008-2012 van Nederland. Sovon-rapport 2013-78. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN KLEUNEN A., SIERDSEMA H., NIJSSSEN M., HUIGENS T. & WOUTERS P. 2012. Ecologische monitoring Nachtzwaluw in Noord-Brabant in 2008-2010. Sovon-rapport 2012/43. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- LENSINK R., OTTENS G. & VAN DER HAVE T.M. 2013. Vreemde vogels in de Nederlandse vogelbevolking: een verhaal van vestiging en uitbreiding. Rapport nr. 13-025. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- LINA P.H.C. & VAN OMMERING G. 1996. Bedreigde en kwetsbare vogels in Nederland. Toelichting op de Rode Lijst. IKC-Natuurbeheer, Wageningen.
- VAN MANEN W., POT A., OTTENS G. & JONKER M. 2009. Broedende Ruigpootuilen in Drenthe in 2008. *Limosa* 82: 49-58.
- MONROE B.L. & SIBLEY C.G. 1993. *A World Checklist of Birds*. Yale University Press, New Haven & London.
- OSIECK E.R. 1986. Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland. Vogelbescherming, Zeist.
- OSIECK E.R. & HUSTINGS F. 1994. Rode lijst van bedreigde soorten en blauwe lijst van belangrijke soorten in Nederland. Techn. Rapport 12. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- PARLEVLIEET J. 2013. Broedvogels in Nederland in de 20e eeuw. *Limosa* 76: 141-156.
- POOT M., ENGELEN F. & VAN DER WINDEN J. 1999. Een gemengd broedgeval van Struikrietzanger *Acrocephalus dumetorum* en Bosrietzanger *A. palustris* bij Utrecht in voorjaar 1998. *Limosa* 72 (4) : 151 - 157.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. – Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- SOVON 2012. Handleiding veldwerk vogelatlas 2012-2015. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND 2016. Huidig voorkomen van de casarca, en wat weten we over de herkomst? Kijk op Exoten 15: 9-8.
- TEIXEIRA R. (red.) 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. – Natuurmonumenten, 's-Gravenhage.
- VAN DEN TEMPEL R. & OSIECK E.R. 1994. Belangrijke Vogelgebieden in Nederland. Technisch rapport Vogelbescherming Nederland 13. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- VAN TURNHOUT C.A.M., SCHEKKERMAN H., ENS B.J. & KOFFIJBERG K. 2008. Nut en noodzaak van broedbiologisch onderzoek voor natuurbeheer en -beleid. *De Levende Natuur* 109: 158-162.
- VERGEER J.W. 1995. Vogels van de Rode Lijst. KNNV Uitgeverij/Vogelbescherming, Utrecht/Zeist.
- VERGEER J.W. 2002. Putter *Carduelis carduelis*. Pp. 472-473 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. – Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- VERGEER J.W., VAN DIJK A.J., BOELE A., VAN BRUGGEN J. & HUSTINGS F. 2016. Handleiding Sovon Broedvogelonderzoek. Sovon: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VICKERY J.A., EWING S.R., SMITH K.W., PAIN D.J., BAIRLEIN F., ŠKORPILOVÁ J. & GREGORY R.D. 2013. The decline of Afro-Palaeartic migrants and an assessment of potential causes. *Ibis* 156(1): 1-22.
- VOGEL R.L. 2002. Keep *Fringilla montifringilla*. Pp. 466-467 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2002, Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. – Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- VOOUS K.H. 1959 Individual and geographical variation in the Song Thrush, *Turdus philomelos* Brehm. *Ardea* 47 (1-2): 28 - 41.

Bijlagen

Bijlage 1. Totale soortenlijst en uitkomsten toepassing Nederlandse criteria

In de tabel zijn alle soorten opgenomen die na 1900 in Nederland hebben gebroed (inclusief incidentele broedvogels en exoten). Voor een volledige lijst van in Nederland waargenomen soorten, zie www.dutchavifauna.nl/list.

Toelichting bij de kolommen:

Nederlandse naam en Wetenschappelijke naam: zie paragraaf 2.4.1. In voetnoten zijn afwijkende namen volgens de CSNA vermeld. De soorten staan op taxonomische volgorde volgens de EU-lijst.

Zeldzaamheid: zie paragraaf 2.4.2.

zv: zeldzaamheid op grond van verspreiding. Het betreft het percentage atlasblokken met actuele voortplanting, dat wil zeggen: het percentage atlasblokken waarin een soort als waarschijnlijk of zeker broedend is vastgesteld in 2013-2015 op basis van de nieuwe Vogelatlas. Het percentage is gebaseerd op de 1646 atlasblokken die voldoende volledig zijn onderzocht. Voor de Drieteenmeeuw is het percentage bezette atlasblokken op zee geschat.

zn: zeldzaamheid in vaste aantalsklassen op grond van aantal voortplantende individuen (actueel voortplantend); de getallen betreffen het aantal broedparen maal 2. *Zeldzame soorten en kolonievogels* die worden gevolgd in het Meetnet Broedvogels zijn dermate volledig onderzocht dat op grond daarvan een nauwkeurige landelijke schatting kan worden gemaakt van het gemiddelde van de drie jaarschattingen in 2013-15. Van *schaarse broedvogels* zijn op basis van de gegevens voor de Vogelatlas 2013-2015 schattingen gemaakt. Dit zijn voorlopige schattingen met een bandbreedte, geschikt om de voor de Rode lijst relevante klasse te bepalen (de definitieve schattingen kunnen in de Atlas nog enigszins worden bijgesteld). Van *algemene broedvogels* zijn schattingen gemaakt op basis van extrapolatie van eerdere schattingen, met behulp van de tijdreeksen

uit het Meetnet Broedvogels; de bandbreedte is ruim, omdat nauwkeurigere schattingen niet mogelijk zijn.

Zeldzaamheidsklasse: a = algemeen, z = vrij zeldzaam, zz = zeldzaam, zzz = zeer zeldzaam, x = afwezig; daar waar de zv en de zn tot een verschillende klasse leiden, is het getal onderstreept dat leidt tot de zwaardere klasse en dus de doorslag geeft.

Trend: zie paragraaf 2.4.3.

tv: trend in verspreiding (percentage toename of afname van het aantal atlasblokken met waarschijnlijke en zekere voortplanting). De referentieperiode van rond 1950 is ingeschat op basis van de atlasgegevens uit 1973-1977. In een beperkt aantal gevallen zijn er goede cijfers voorhanden van de situatie rond 1950 die duidelijk afwijken van die midden jaren zeventig, zodat in die gevallen 1950 is gebruikt. Dit leidt tot een aangepaste schatting van de trend (zie de betreffende soortteksten).

tn: trend in aantal voortplantende individuen (percentage toename of afname in vaste klassen), in principe op basis van Foppen *et al.* (2017), die een reconstructie hebben gemaakt inclusief inschattingen voor de periode voordat er trendgegevens beschikbaar waren. De trend wordt met een bandbreedte gepresenteerd, omdat nauwkeurigere schattingen niet mogelijk zijn.

Trendklasse: o/+ = stabiel of toegenomen, t = matig afgenomen, tt = sterk afgenomen, ttt = zeer sterk afgenomen, tttt = maximaal afgenomen.

Uitkomsten Nederlandse criteria: alle categorieën behalve Thans niet bedreigd behoren tot het voorstel voor de Rode Lijst 2016.

Niet beschouwd (met reden): soorten waarvoor de criteria niet worden toegepast (zie paragraaf 2.4.1); OV = onregelmatige voortplanter; E = exoot.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	zv (%)	zn	Zeldzaamheids-klasse	tv (%)	tn (%)	Trend-klasse	Uitkomsten Nederlandse criteria	Niet beschouwd (met reden)
Kruisbek	<i>Loxia curvirostra curvirostra</i>	15,8	2.500 - 5.000	z	∞	∞	0/+	Thans niet bedreigd	
Midden-Europese Goudvink	<i>Pyrrhula pyrrhula europaea</i>	49,6	10.000 - 24.999	z	+20	+100 - +200	0/+	Thans niet bedreigd	
Appelvink	<i>Coccothraustes coccothraustes coccothraustes</i>	50,6	25.000 - 50.000	a	+190	> +200	0/+	Thans niet bedreigd	
Chinese Appelvink	<i>Eophona migratoria</i>								E
Grauwe Gors	<i>Miliaria calandra calandra</i> ⁸	0,2	< 25	zzz	-99	-90 - < -100	ttt	Ernstig bedreigd	
Geelgors	<i>Emberiza citrinella citrinella</i>	40,5	50.000 - 100.000	a	-26	-25 - < -50	t	Thans niet bedreigd	
Ortolaan	<i>Emberiza hortulana</i>	0	0	x	-100	-100	tttt	Verdwenen uit Nederland	
Rietgors	<i>Emberiza schoeniclus schoeniclus</i>	79,0	100.000 - 250.000	a	-8	+100 - +200	0/+	Thans niet bedreigd	

⁸ Bastard van diverse ondersoorten (Lensink *et al.* 2013).

⁹ CSNA: *Tetrao tetrix tetrix*.

¹⁰ CSNA: *Branta hutchinsii*.

¹¹ Deze (onder)soort staat wel op de lijst van Nederlandse vogelsoorten (van den Berg 2016), omdat hij ook dwaalgast is (althans '*ssp. hutchinsii sensu stricto*'; de ingeburgerde broedpopulatie betreft '*ssp. minima*' - Kleinste Canadese Gans).

¹² Deze (onder)soort staat wel op de lijst van Nederlandse vogelsoorten (van den Berg 2016), omdat hij ook dwaalgast is.

¹³ CSNA: *Anser serrirostris*.

¹⁴ De broedpopulatie is ontstaan uit lokvogels die rond 1980 zijn uitgezet.

¹⁵ Broedt sinds 2010 jaarlijks in Nederland, met fluctuerende aantallen: 1-4 paar.

¹⁶ De broedpopulatie bestaat uit (nazaten van) ontsnapte/vrijgelaten vogels. Het is niet geheel uit te sluiten dat wilde vogels Nederland kunnen bereiken, maar hiervoor is nog geen bewijs (Sovon Vogelonderzoek Nederland 2016).

¹⁷ CSNA: *Anas querquedula*.

¹⁸ CSNA: *Anas clypeata*.

¹⁹ CSNA: *Anas strepera strepera*.

²⁰ CSNA: *Anas penelope*.

²¹ CSNA: *Anas americana*.

²² CSNA: *Anas sibilatrix*.

²³ CSNA: *Porzana parva*.

²⁴ CSNA: *Porzana pusilla intermedia*.

²⁵ CSNA: *Casmerodius albus albus*.

²⁶ Broedt sinds 2008 in Nederland en in iedere geval een deel van de broedparen betreft mengparen met Aalscholver.

²⁷ CSNA: *Charadrius morinellus*.

²⁸ CSNA: *Philomachus pugnax*.

²⁹ Deze soort is als regelmatige broedvogel verdwenen uit Nederland. Hij is nog wel een onregelmatige broedvogel (één broedgeval in de jaren 2013-2015).

³⁰ Misschien een regelmatige broedvogel tot begin 20e eeuw, maar daarvoor is geen duidelijke onderbouwing (Bijlsma *et al.* 2001).

³¹ CSNA: *Chroicocephalus ridibundus*.

³² Aanname: beide ondersoorten van de Kleine Mantelmeeuw komen gelijkmatig verdeeld voor in de kolonies; verschillen in zeldzaamheids- en trendklasse zijn niet aannemelijk.

³³ Aanname: beide ondersoorten van de Kleine Mantelmeeuw komen gelijkmatig verdeeld voor in de kolonies; verschillen in zeldzaamheids- en trendklasse zijn niet aannemelijk.

³⁴ De broedparen betreffen vooral mengparen met Zilvermeeuw; pas in 2011 is het eerste zuivere paar vastgesteld (Boele *et al.* 2015).

³⁵ De broedparen betreffen deels mengparen met Zilvermeeuw.

³⁶ Broedt sinds 2012 jaarlijks in Nederland, met substantiële aantallen: 11-27 paar.

³⁷ De broedparen betreffen alleen mengparen met Visdief.

³⁸ CSNA: *Sterna sandvicensis sandvicensis*.

³⁹ Broedt sinds 2010 jaarlijks in Nederland, met een sterke toename sinds 2013 tot 8 paar in 2015.

⁴⁰ Broedt sinds 2005 in Nederland, met uitzondering van 2008 (dus niet jaarlijks gedurende tien jaar), met toenemende aantallen (4 paar in 2015).

⁴¹ Broedt sinds 2005 in Nederland, met uitzondering van 2009 (dus niet jaarlijks gedurende tien jaar), met toenemende aantallen (12 paar in 2015).

⁴² CSNA: *Dendrocopos medius medius*.

⁴³ CSNA: *Dendrocopos minor hortorum*.

⁴⁴ CSNA: *Poecile palustris palustris*.

⁴⁵ CSNA: *Poecile montanus rhenanus*.

⁴⁶ CSNA: *Periparus ater ater*.

⁴⁷ CSNA: *Lophophanes cristatus mitratus*.

⁴⁸ Aanname: beide ondersoorten van de Koolmees komen gelijkmatig verdeeld voor over Nederland; verschillen in zeldzaamheids- en trendklasse zijn niet aannemelijk.

⁴⁹ Aanname: beide ondersoorten van de Koolmees komen gelijkmatig verdeeld voor over Nederland; verschillen in zeldzaamheids- en trendklasse zijn niet aannemelijk.

⁵⁰ CSNA: *Cyanistes caeruleus caeruleus*.

⁵¹ Enige broedgeval betrof een mengpaar met Bosrietzanger.

⁵² Sinds 2000 jaarlijks, maar betreft lang niet altijd zekere broedgevallen en ook vaak mengparen met Spotvogel (<https://www.sovon.nl/nl/soort/12600>).

⁵³ CSNA: *Saxicola rubicula rubicula*.

⁵⁴ CSNA: *Motacilla alba*.

⁵⁵ CSNA: *Motacilla yarrellii*.

⁵⁶ Vrijwel alle broedparen betreffen mengparen met Witte Kwikstaart.

⁵⁷ CSNA: *Motacilla flavissima*.

⁵⁸ CSNA: *Motacilla flava*.

⁵⁹ CSNA: *Emberiza calandra calandra*.

Bijlage 2. Uitkomsten toepassing IUCN-criteria

Nederlandse naam en Wetenschappelijke naam: zie paragraaf 2.4.1. In voetnoten zijn afwijkende namen volgens de CSNA vermeld. De soorten staan op taxonomische volgorde volgens de EU-lijst. De niet-beschouwde soorten (zie bijlage 1) zijn weggelaten; ze behoren tot de categorie Not Applicable.

Uitkomsten criteria A t/m E: zie paragraaf 2.3.2 en 2.4.5. Alleen de vakken die leiden tot een Rode-Lijstcategorie (dus anders dan Least Concern) zijn ingevuld.

- A. Populatieverandering: afname in 3 generaties (in percentages), op basis van (b) aantal individuen of (c) aantal kilometerhokken. Alleen A2 is weergegeven, omdat er geen soorten zijn die voldoen aan A1, en omdat A3 en A4 niet konden worden toegepast vanwege te grote onzekerheid.
- B. Verspreiding: alleen B2 (daadwerkelijke verspreiding in aantal kilometerhokken) is toegepast; vermeld wordt aan welke twee of drie aanvullende eisen wordt voldaan.
- C. Kleine populatiegrootte en achteruitgang: aantal voortplantende dieren, in combinatie met: voortduurende achteruitgang met een minimumpercentage in

een bepaalde periode (C1); voor C2 kwalificeert geen enkele soort.

D. Bijzonder kleine of beperkte populatie: aantal volwassen dieren (D1) of daadwerkelijke verspreiding in aantal kilometerhokken en/of aantal locaties met een populatie (D2).

E. Kwantitatieve analyse: niet toepasbaar en daarom weggelaten in de tabel.

Stap 1 (eendoordeel zonder correctie): de zwaarste Rode-Lijstcategorie genoemd onder A t/m E.

Stap 2 Correctie voor regionale toepassing: het antwoord op de vragen 2b, 2c en 2d in figuur 2.3 (paragraaf 2.3.2). Als dit leidt tot een verandering, dan wordt aangegeven of dit geen verandering (no change), een verhoging (upgrade) of verlaging (downgrade) van een categorie betekent.

RL IUCN 2011: uiteindelijke Rode-Lijstcategorie; alle categorieën behalve LC (Least Concern) behoren tot Regional Red List. Afkortingen: RE = Regionally Extinct, CR = Critically Endangered, EN = Endangered, VU = Vulnerable, NT = Near Threatened.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	A Categorie	A2 Populatieverandering in 3 generaties (in %)	B Categorie	B2 Area of occupancy (in km ²) en aanvullende redenen	C Categorie	C Aantal reproducerende dieren	C1 Achteruitgang	D Categorie	D1 Aantal reproducerende dieren	D2 Area of occupancy of aantal locaties	Stap 1 (eendoordeel zonder correctie)	Stap 2 Correctie voor regionale toepassing	RL IUCN 2016
Kwartel	<i>Coturnix coturnix coturnix</i>		0 - -20		> 4.000 km ²		5.000 - 10.000	-19% in 10 jaar, maar geen voortdurende afname		5.000 - 10.000		LC		LC
Fazant	<i>Phasianus colchicus</i> ⁶⁰		0 - -20		> 4.000 km ²		50.000 - 100.000			50.000 - 100.000		LC		LC
Patrijs	<i>Perdix perdix perdix</i>	EN	-50 - -80		> 4.000 km ²	VU	5.000 - 10.000	-64% in 3 generaties		5.000 - 10.000		EN	upgrade	CR
Korhoen	<i>Lyrurus tetrix ssp. tetrix</i> ⁶¹	CR	-80 - -100	CR	< 10 km ² (a,b-aantal)	CR	< 25	-91% in 1 generatie	CR	< 25	< 20 km ² / ^{<} 5 loc	CR	no change	CR
Knobbelzwaan	<i>Cygnus olor</i>		+100 - +200		> 4.000 km ²		10.000 - 15.000	+141% in 3 generaties		10.000 - 15.000		LC		LC
Wilde Zwaan	<i>Cygnus cygnus</i>		> +200	NT	< 500 km ² (a)		< 25	> +200% in 1, 2 en 3 generaties	CR	< 25	< 20 km ² / ^{<} 5 loc	CR	downgrade	EN
Brandgans	<i>Branta leucopsis</i>		> +200		> 4.000 km ²		25.000 - 50.000			25.000 - 50.000		LC		LC
Grauwe Gans	<i>Anser anser anser</i>		> +200		> 4.000 km ²		100.000 - 250.000			100.000 - 250.000		LC		LC
Eider	<i>Somateria mollissima mollissima</i>	NT	-20 - -30	NT	< 2.000 km ² (a)		10.000 - 15.000	-23% in 3 generaties, maar geen voortdurende afname		10.000 - 15.000		NT	no change	NT
Brilduiker	<i>Bucephala clangula clangula</i>		0 - -20	EN	< 500 km ² (a,b-verspr.)			-63% in 2 generaties, maar geen voortdurende afname	CR	< 25	< 20 km ² / ^{<} 5 loc	CR	downgrade	EN
Middelste Zaagbek	<i>Mergus serrator</i>		> +200	NT	< 2.000 km ² (a)		100 - 250	+4% in 1 generatie, +47% in 2 generaties en > +100% in 3 generaties	EN	100 - 250		EN	downgrade	VU
Bergeend	<i>Tadorna tadorna</i>		+100 - +200		> 4.000 km ²		15.000 - 25.000			15.000 - 25.000		LC		LC
Krooneend	<i>Netta rufina</i>		> +200		> 2.000 km ²		500 - 1.000	> +200% in 2 en 3 generaties	VU	500 - 1.000		VU	no change	VU
Tafeleend	<i>Aythya ferina</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		2.500 - 5.000	+8% in 3 generaties		2.500 - 5.000		LC		LC
Kuifeend	<i>Aythya fuligula</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		50.000 - 100.000			50.000 - 100.000		LC		LC
Zomertaling	<i>Spatula querquedula</i> ⁶²	VU	-30 - -50		> 4.000 km ²	EN	1.500 - 2.500	-54% in 2 generaties		1.500 - 2.500		EN	no change	EN
Sloebend	<i>Spatula clypeata</i> ⁶³	NT	-20 - -30		> 4.000 km ²	NT	10.000 - 25.000	-26% in 3 generaties, maar niet voortdurend		10.000 - 25.000		NT	no change	NT
Krakeend	<i>Mareca strepera ssp. strepera</i> ⁶⁴		> +200		> 4.000 km ²		100.000 - 250.000			100.000 - 250.000		LC		LC
Smient	<i>Mareca penelope</i> ⁶⁵		0 - +100	NT	< 2.000 km ² (a)		25 - 50	> 0% in 1, 2 en 3 generaties	CR	25 - 50		CR	downgrade	EN
Wilde Eend	<i>Anas platyrhynchos platyrhynchos</i>	NT	-20 - -30		> 4.000 km ²		> 500.000			> 500.000		NT	downgrade	LC
Pijlstaart	<i>Anas acuta</i>		0 - -20	VU	< 2.000 km ² (a,b-aantal/verspr)	EN	< 25	-39% in 2 generaties	CR	< 25		CR	no change	CR
Wintertaling	<i>Anas crecca crecca</i>	VU	-30 - -50		> 4.000 km ²	VU	2.500 - 5.000	-29% in 3 generaties		2.500 - 5.000		VU	downgrade	NT
Dodaars	<i>Tachybaptus ruficollis ruficollis</i>		0 - -20		> 4.000 km ²		2.500 - 5.000	+9% in 3 generaties		2.500 - 5.000		LC		LC
Roodhalsfuut	<i>Podiceps grisegena grisegena</i>		> +200	NT	< 500 km ² (a)		25 - 50	> 0% in 1, 2 en 3 generaties	CR	25 - 50	< 20 km ² / ^{<} 5 loc	CR	downgrade	EN
Fuut	<i>Podiceps cristatus cristatus</i>	NT	-20 - -30		> 4.000 km ²		25.000 - 50.000			25.000 - 50.000		NT	no change	NT
Geoörde Fuut	<i>Podiceps nigricollis nigricollis</i>		+100 - +200		< 4.000 km ² (a)		500 - 1.000	+5% in 2 en 3 generaties	VU	500 - 1.000		VU	downgrade	NT
Holenduif	<i>Columba oenas oenas</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		100.000 - 250.000			100.000 - 250.000		LC		LC
Houtduif	<i>Columba palumbus palumbus</i>		0 - -20		> 4.000 km ²		> 500.000			> 500.000		LC		LC
Zomertortel	<i>Streptopelia turtur turtur</i>	EN	-50 - -80		> 4.000 km ²	VU	2.500 - 5.000	-67% in 3 generaties		2.500 - 5.000		EN	upgrade	CR
Turkse Tortel	<i>Streptopelia decaocto decaocto</i>		0 - -20		> 4.000 km ²		100.000 - 250.000			100.000 - 250.000		LC		LC
Nachtzwaluw	<i>Caprimulgus europaeus europaeus</i>		+100 - +200		> 4.000 km ²		5.000 - 10.000	> +100% in 3 generaties		5.000 - 10.000		LC		LC
Gierzwaluw	<i>Apus apus apus</i>		0 - -20		> 4.000 km ²		50.000 - 100.000			50.000 - 100.000		LC		LC
Koekoek	<i>Cuculus canorus canorus</i>		0 - -20		> 4.000 km ²		10.000 - 15.000	-16% in 3 generaties, maar geen voortdurende afname		10.000 - 15.000		LC		LC

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	A Categorie	A2 Populatie- verandering in 3 genera- ties (in %)	B Categorie	B2 Area of occupancy (in km ²) en aanvul- lende redenen	C Categorie	C Aantal reprodu- cerende dieren	C1 Achteruitgang	D Categorie	D1 Aantal reprodu- cerende dieren	D2 Area of occu- pancy of aantal locaties	Stap 1 (eindoor- deel zonder correctie)	Stap 2 Correctie voor regiona- le toepassing	RL IUCN 2016
Heggenmus	<i>Prunella modularis modularis</i>		0 - -20		> 4.000 km ²		250.000 - 500.000			250.000 - 500.000		LC		LC
Witte Kwikstaart	<i>Motacilla alba ssp. alba</i> ⁶⁰		0 - -20		> 4.000 km ²		100.000 - 250.000			100.000 - 250.000		LC		LC
Engelse Kwikstaart	<i>Motacilla flava ssp. flavissima</i> ⁶¹	VU	-30 - -50	?	< 500 km ² (a;b=?)	EN	50 - 100	-22% in 2 generaties	EN	50 - 100	<20 km ² / $<$ 5 loc	EN	no change	EN
Gele Kwikstaart	<i>Motacilla flava ssp. flava</i> ⁶²		0 - +100		> 4.000 km ²		50.000 - 100.000			50.000 - 100.000		LC		LC
Grote Gele Kwikstaart	<i>Motacilla cinerea cinerea</i>	NT	-20 - -30		> 4.000 km ²	EN	500 - 1.000	-43% in 2 generaties	VU	500 - 1.000		EN	downgrade	VU
Duinpieper	<i>Anthus campestris campestris</i>	RE		RE	0 km ²		0		RE	0		RE		RE
Boompieper	<i>Anthus trivialis trivialis</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		100.000 - 250.000			100.000 - 250.000		LC		LC
Graspieper	<i>Anthus pratensis pratensis</i>		0 - -20		> 4.000 km ²		50.000 - 100.000			50.000 - 100.000		LC		LC
Vink	<i>Fringilla coelebs coelebs</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		> 500.000			> 500.000		LC		LC
Keep	<i>Fringilla montifringilla</i>		0 - +100	CR	< 10 km ² (a;b- verspr.)		< 25	0% in 1, 2 en 3 generaties	CR	< 25	<20 km ² / $<$ 5 loc	CR	no change	CR
Europese Kanarie	<i>Serinus serinus</i>	CR	-80 - -100	EN	< 500 km ² (a;b- aantal/verspr.)	CR	100 - 250	-37% in 1 generatie	EN	100 - 250	<20 km ² / $<$ 5 loc	CR	no change	CR
Groenling	<i>Carduelis chloris chloris</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		250.000 - 500.000			250.000 - 500.000		LC		LC
Sijs	<i>Spinus spinus</i>		+100 - +200		< 4.000 km ² (b- verspr.)		500 - 1.000		VU	500 - 1.000		VU	downgrade	NT
Britse Putter	<i>Carduelis carduelis britannica</i>		+100 - +200		> 4.000 km ²		50.000 - 100.000			50.000 - 100.000		LC		LC
Kleine Barmisjs	<i>Carduelis flammea cabaret</i>	EN	-50 - -60	VU	< 2.000 km ² (a;b- verspr.)		250 - 500	0% in 2 generaties en -57% in 3 generaties, maar geen voortdurende afname	VU	250 - 500		EN	downgrade	VU
Kneu	<i>Carduelis cannabina cannabina</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		100.000 - 250.000			100.000 - 250.000		LC		LC
Roodmus	<i>Carpodacus erythrinus erythrinus</i>		+100 - +200	NT	< 500 km ² (a)		< 25	0% in 1, 2 en 3 generaties	CR	< 25	<20 km ² / $<$ 5 loc	CR	no change	CR
Kruisbek	<i>Loxia curvirostra curvirostra</i>		0 - -20		> 4.000 km ²		2.500 - 5.000	-3% in 3 generaties		2.500 - 5.000		LC		LC
Midden-Europese Goudvink	<i>Pyrrhula pyrrhula europaea</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		15.000 - 25.000			15.000 - 25.000		LC		LC
Appelvink	<i>Coccothraustes coccothraustes coccothraustes</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		25.000 - 50.000			25.000 - 50.000		LC		LC
Grauwe Gors	<i>Miliaria calandra ssp. calandra</i> ⁶³	CR	-80 - -100	CR	< 10 km ² (a;b- verspr.)	EN	< 25	-79% in 2 generaties	CR	< 25	<20 km ² / $<$ 5 loc	CR	downgrade	EN
Geelgors	<i>Emberiza citrinella citrinella</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		50.000 - 100.000			50.000 - 100.000		LC		LC
Ortolaan	<i>Emberiza hortulana</i>	RE		RE	0 km ²		0		RE	0		RE		RE
Rietgors	<i>Emberiza schoeniclus schoeniclus</i>		0 - +100		> 4.000 km ²		100.000 - 250.000			100.000 - 250.000		LC		LC

⁶⁰ Bastard van diverse ondersoorten (Lensink *et al.* 2013).

⁶¹ CSNA: *Tetrao tetrix ssp. tetrix*.

⁶² CSNA: *Anas querquedula*.

⁶³ CSNA: *Anas clypeata*.

⁶⁴ CSNA: *Anas strepera ssp. strepera*.

⁶⁵ CSNA: *Anas penelope*.

⁶⁶ CSNA: *Porzana pusilla ssp. intermedia*.

⁶⁷ CSNA: *Casmerodius albus ssp. albus*.

⁶⁸ CSNA: *Philomachus pugnax*.

⁶⁹ Er was één broedgeval in 2014, maar de soort is reeds lang als regelmatige broedvogel verdwenen.

⁷⁰ CSNA: *Chroicocephalus ridibundus*.

⁷¹ CSNA: *Sterna sandvicensis ssp. sandvicensis*.

⁷² CSNA: *Dendrocopos medius ssp. medius*.

⁷³ CSNA: *Dendrocopos minor ssp. hortorum*.

⁷⁴ CSNA: *Poecile palustris ssp. palustris*.

⁷⁵ CSNA: *Poecile montanus ssp. rhenanus*.

⁷⁶ CSNA: *Periparus ater ssp. ater*.

⁷⁷ CSNA: *Lophophanes cristatus ssp. mitratus*.

⁷⁸ CSNA: *Cyanistes caeruleus ssp. caeruleus*.

⁷⁹ CSNA: *Saxicola rubicula ssp. rubicula*.

⁸⁰ CSNA: *Motacilla alba*.

⁸¹ CSNA: *Motacilla flavissima*.

⁸² CSNA: *Motacilla flava*.

⁸³ CSNA: *Emberiza calandra ssp. calandra*.

In opdracht van:

Ministerie van Economische Zaken

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

